

Regional konkurrenskraft och sysselsättning, Östra Mellansverige 2007-2013

Copyright Lantmäteriet 2006. Ur GSD-Översiktskartan ärende 106-2004/188 T

www.t.lst.se

EU:s
strukturfonder

Länsstyrelsen
Örebro län

Publ. nr 2006:50

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
Bakgrund.....	3
2. Analys	9
Regionen Östra Mellansverige.....	9
Demografi	12
Utbildning	16
Ekonomisk tillväxt.....	22
Näringslivsdynamik och innovationsklimat.....	26
Regionförstoring	34
Hållbar utveckling.....	43
SWOT-analys och sammanfattning	48
3. Strategisk inriktning.....	50
Programmets strategiska inriktning	50
Vision och mål	54
Förhandsutvärderingens resultat	54
4. Insatsområden	58
Innovativa miljöer.....	58
Entreprenörskap	60
Tillgänglighet.....	64
Tekniskt stöd.....	66
Insatser av socialfonskaraktär	67
Samordning med andra utvecklingsprogram	67
Sammanfattning av strategisk miljöbedömning.....	56
5. Genomförande.....	76
Urvalskriterier	76
Indikatorer.....	77
Statsstödstabell.....	86
Finansieringstabeller	87

1. Inledning

Bakgrund

Den Europeiska sammanhållningspolitiken ska bidra till att uppfylla Lissabonstrategins prioriteringar avseende hållbar tillväxt, konkurrenskraft och sysselsättning. Lissabonstrategins mål är att EU år 2010 ska vara världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi. Sammanhållningspolitikens främsta instrument är strukturfonderna.

Regeringen presenterade i juni 2006 en nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning för perioden 2007-2013. Strategin ska bidra till att skapa konkurrenskraftiga regioner och individer i Sverige. Den nationella strategin vidareutvecklar samordningen mellan den regionala utvecklingspolitiken, arbetsmarknadspolitiken och den europeiska sammanhållningspolitiken i Sverige.

I regeringsbeslut 2006-06-29 fick Länsstyrelsen i Örebro län i uppdrag att samordna framtagandet av ett förslag till regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning för Östra Mellansverige för programperioden 2007-2013. Arbetet, som har genomförts i nära samverkan med övriga i regionen ingående län, har utgått från de särskilda direktiven (bilaga 1 till Regeringsbeslutet) och de förutsättningar som anges i den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning. Samråd med Näringsdepartementet har kontinuerligt ägt rum under arbetet med framtagande av förslaget.

Programmet omfattar länen Uppsala, Södermanland, Örebro, Västmanland och Östergötland. Dessa län motsvaras av det geografiska området Östra Mellansverige i EU: s NUTS 2-indelning. Området omfattar totalt 52 kommuner.

Programmet tar sin utgångspunkt i en analys av regionens förutsättningar samt de erfarenheter som finns från genomförandet av olika regionala utvecklingsprogram. Utifrån en strategisk inriktning, som också innefattar horisontella dimensioner, har ett övergripande mål för programmet tagits fram. Utifrån dessa förutsättningar har tre insatsområden identifierats, nämligen Innovativa miljöer, Entreprenörskap samt Tillgänglighet. Förhandsutvärdering och miljöanalys av programmet har genomförts.

I programdirektiven anges att minst 75 % av programmens medel ska destineras till insatser som medverkar till att uppfylla Lissabonstrategins mål. Det är också en ambition att minst 0,5 % av EU-finansieringen i det operativa programmets bör destineras till projekt eller delar av projekt som är nyskapande och innovativa.

Erfarenheter från tidigare program

Följande text syftar till att lyfta fram vad som särskilt bedöms ha bidragit till ett effektiv programgenomförande under tidigare programperioder. Erfarenheter har

lyfts fram från EU-programmen Mål 2 Västra, Urban II, Innovativa åtgärder Östra Mellansverige samt de regionala tillväxtprogrammen. Erfarenheterna delas nedan in i två kategorier:

- erfarenheter angående att på bästa sätt identifiera och ge utrymme för rätt projekt i linje med programmet mål, samt
- erfarenheter med fokus på en effektivare programadministration.

Erfarenheter - med fokus på bättre projekt

För att kommande projekt inom strukturfondsprogrammet ska bli så bra som möjligt och skapa störst effekt på den regionala konkurrenskraften, är det viktigt att programmet är väl avgränsat enligt regionala behov. I detta avseende är förstås programmets analysdel central. Därtill kan man tänka sig att det finns andra kvalitetsmässiga kriterier som kan bidra till projektens resultat och effekter på ett positivt sett. Utvärderingar och analyser av tidigare strukturfondsprogram och regionala tillväxtprogram säger oss att här finns värdefulla erfarenheter att beakta i programarbetet inom Östra Mellansverige.

Programmets finansiella, demografiska och geografiska ramar bör vara en väsentlig utgångspunkt i diskussionen kring vilka insatser och aktiviteter som ska prioriteras i det löpande programarbetet. Det operativa programmet Regional Konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige, innebär att 81 028 706 euro (vilket motsvarar c: a 730 miljoner kr) ska fördelas över 52 kommuner och c:a 1,5 miljoner invånare. Till skillnad från tidigare programperioder ingår denna gång även de större städerna i programområdet. Detta innebär sannolikt att tillgången på kapitalstarka medfinansierare kommer att vara avsevärt större än under tidigare programperioder. Konkurrensen om programmedlen kommer således med största sannolikhet att bli stor. Om programmet inte utrustas med effektiva verktyg för att avgränsa vilka projekt som ger störst effekt på den regionala konkurrenskraften, är risken stor att programmedlen tar slut långt innan programperioden, och med risken att medlen inte blivit optimalt utnyttjade för största möjliga effekt. I det följande kommer därför ett antal erfarenheter av generell karaktär, som torde vara användbara när man i programarbetet vill identifiera de projekt som har förutsättningar att ge störst effekt.

Bättre metoder att integrera hållbarhetsperspektivet

Halvtidsutvärderingarna för samtliga Mål 2 program under perioden 2000 till 2006 påpekade att de horisontella målen (miljö, jämställdhet och integration) var alltför svagt integrerade i programgenomförandet¹. Detta innebar att ett förbättringsarbete sattes igång på flera håll. Mål 2 Västra uppmärksammades vid flera tillfällen för sina metoder att stärka integreringen av hållbarhetsperspektivet. Här kan man specifikt lyfta fram att projekt var ålagda att, för att ha möjlighet att bli beviljade finansiering, arbeta aktivt med minst ett av de horisontella målen. Detta initiativ bidrog till att ge projekten ekonomiska incitament att aktivt arbeta med miljö, jämställdhet och integration.²

¹ Nutek (2004) *EU:s strukturfonder – ett verktyg för regional utveckling. Erfarenheter i halvtid, Infor 039-2004.*

² "For sustainable projects", s. 16 i Inforegio Panorama, No 16, May 2005.

Årsvis budget

Även om programmet har tydliga prioriteringar med avsikt att slussa projektmedlen till de projekt som ge störst effekt på den regionala konkurrenskraften, kvarstår det faktum att medelstillgången är störst under det första året under programperioden. Samtidigt är det inte särskilt sannolikt att alla de bästa projektidéerna dyker upp under just det första året. En positiv erfarenhet från bland annat Mål 2 Västra var att man tidigt beslutade om att införa en årsvis budget för att sprida insatserna över tiden och samtidigt bidra till en hårdare prioritering. Om beslutsutrymme saknas för ett år har ansökningarna för detta år avslagit även om beslutsutrymme har funnits för år två. Detta ger en hårdare konkurrens om projektmedlen, vilket har bidragit till att pressa upp kvaliteten på ansökningarna.

Öka näringslivets medverkan

Det framförs i en av de tematiska studier som genomfördes i anslutning till uppdateringen av halvtidsutvärderingarna för Mål 1 och 2 programmen, att man måste hitta former för ett mer aktivt deltagande från näringslivet, framförallt när det gäller klusterrelaterade projekt. Här påpekas bland annat att företagens bidrag i form av egen finansiering varit alltför låga.³ En förutsättning för att näringslivet ska ställa upp med egen finansiering torde vara att satsningar i hög grad ger företagen möjlighet att få avkastning på insatt kapital. Med ett krav på privat medfinansiering, i form av likvida medel, skulle projekten sannolikt få en tydligare näringslivskoppling och komma företagen till större nytta.

Prioritera storregionala satsningar

Generellt kan det konstateras att projekten främst varit framgångsrika att engagera aktörer lokalt och regionalt. Projektens geografiska omfattning avgränsas i de flesta fall till en eller ett fåtal till varandra angränsande kommuner.⁴ Som en följd av dessa erfarenheter har länen i en andra godkänd ansökan Innovativa åtgärder 2006-2008, E-ship, starkt fokuserat programmet, till endast entreprenörskap i skolan, och med starka inslag av mekanismer för att garantera ett omfattande erfarenhetsutbyte. Inom denna ram bedrivs nu ca 10 delprojekt fördelade över de fem länen. Erfarenheterna hittills av denna inriktning är positiva. I det operativa programmet för Östra Mellansverige kan det vara en modell att följa, dvs att arbeta med större fokuserade ramprogram för prioriterade projektområden, under längre tidsperiod, som tvingar operatörerna att samverka inom och mellan länen. I den nationella strategin betonas också särskilt betydelsen och behovet av att utveckla och vidareutveckla funktionella samarbeten mellan län och regioner i Sverige.

Prioritera satsningar med fokus på långsiktiga effekter

Halvtidsutvärderingarna för Mål 1 och Mål 2 programmen menade att en för stor del av programbudgetarna hade avsatts till projekt av mer ”allmän karaktär”, med alltför

³ Nutek (2006) *Regionala förutsättningar för innovation. Erfarenheter från EU:s strukturfonder 2000-2006*, Infonr 085-2006., samt

Länsstyrelsen i Örebro län (2006) *Andra året med tillväxtprogrammet. En uppföljning av regionala indikatorer och handlingsprogram under 2005*, publ nr 2006:26.

⁴ Nutek (2004a) *EU:s strukturfonder – ett verktyg för regional utveckling. Erfarenheter i halvtid*, Infonr 039-2004., samt

Inno Scandinavia AB (2004) *Processutvärdering av Innovativa åtgärder Östra Mellansverige*.

stort fokus på kortsiktiga resultat. En rekommendation härvid var att prioritera de projekt, som efter dialog med de sökande och bedömning av projektets genomförandekapacitet, har största möjligheterna att utveckla dynamiska effekter, vilket i förlängningen antas vara viktigare än omedelbara resultat.⁵ En slutsats i linje med detta framgår också av en av de tematiska studier som genomfördes i samband med halvtidsutvärderingarna. Man menade i denna att satsningar på kluster och innovationssystem bör ges större utrymme i programgenomförandena, då sådana satsningar rätt genomförda antas ha stor potential att ge långsiktiga effekter.⁶

Erfarenheter med fokus på en effektiv programadministration

Avseende administration av programmet finns en rad erfarenheter redovisade i olika utvärderingar⁷. Bland de viktigare kan följande lyftas fram:

- Avgränsa programmet till få men fokuserade insatsområden, för att undvika låsning av EU-medel till många små insatsområden.
- Centralisera finansiell granskning med syfte att eliminera nationell överprövning.
- Kontinuerlig uppföljning och utvärdering.
- Fokusera på ett litet antal indikatorer med stark koppling till programmets målsättning.
- Förbered potentiella projektägare på hur ett EU-program fungerar (regler, byråkrati, mm.) för att underlätta genomförandet av projekten.

Processen kring programframtagandet

I regeringsbeslut 2006-06-29 fick Länsstyrelsen i Örebro län i uppdrag att samordna framtagandet av ett förslag till regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i region Östra Mellansverige för programperioden 2007-2013. Arbetet, som har genomförts i nära samverkan med övriga i regionen ingående län, har utgått från direktiven (bilaga 1 till Regeringsbeslutet) och de förutsättningar som anges i den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning. Programframtagandet har genomförts i en öppen process med stort deltagande från hela regionen. Samråd med Näringsdepartementet har kontinuerligt ägt rum under arbetet med framtagande av förslaget.

I direktiven betonas vikten av att ett så brett partnerskap som möjligt bör involveras vid framtagandet av de regionala strukturfondsprogrammen. Partnerskapet skall bygga på befintliga partnerskap för regionala tillväxtprogram och strukturfondsprogram. I partnerskapet ingår den offentliga, ideella och privata sektorn samt näringslivets och arbetsmarknadens organisationer. I partnerskapet finns stora kunskaper om den hållbara utvecklingens olika dimensioner; sociala aspekter; jämställdhet, integration, folkhälsa, om den ekologiska dimensionen liksom om den ekonomiska.

⁵ Nutek (2004a).

⁶ Nutek (2006).

⁷ Nutek (2004); Inno Scandinavia AB (2004); Nutek (2004b) *urban*

Programarbetet har huvudsakligen kommunicerats till partnerskap och berörda via mail och Internet. På vår hemsida, www.t.lst.se, har noteringar från möten, utkast till program och diskussionsunderlag legat tillgängligt för berörda och för allmänheten. Partnerskapet har på olika sätt deltagit i processen, t.ex. har samtliga län haft informations- och diskussionsmöten om programframtagandet. Det har också till programkansliet inlämnats skrivelser och promemorior under processens gång.

I syfte att öka delaktigheten och fördela ansvaret har beskrivningen av, de i den nationella strategin angivna, insatsområdena, utarbetats gemensamt med ett av de ingående länen som ansvarigt. Varje koordinator har sedan haft till sitt förfogande minst en representant för varje län med expertkunskaper inom området. Gruppen som arbetat med hållbar utveckling har av förklarliga skäl varit betydligt större och haft experter knutna till sig med kunskaper inom miljö, jämställdhet, integration och folkhälsa. Alla deltagare i alla grupper träffades för en introduktion i arbetet den 18 augusti och sedan har grupperna arbetat självständigt och ambitiöst och lämnat in sina respektive analyser/texter till programkansliet den 18 september. Den nödvändiga prioriteringsprocessen har dock inneburit att alla texter och föreslagna insatser inte återfinns i programmet.

Länsråden och regiondirektörerna i de fem ingående länen har utgjort styrgrupp för programarbetet. Ledamöterna i styrgruppen har under hela programskrivningsfasen följt processen och där så behövts, engagerat sig i olika frågor, t.ex. i dialogen med de nationella myndigheterna liksom i samarbetet med omkringliggande programområden. Styrgruppen har också haft en viktig roll i prioriteringen av insatser och aktiviteter.

Institutet för tillväxtpolitiska studier, ITPS, som har till uppgift att genomföra förhandsutvärderingen, har följt programskrivningen under hela processen och till denna tillfört viktiga perspektiv. Utvärderaren har under hela processen haft tillgång till den dokumentation som tagits fram och det material som legat till grund för t.ex. analysarbetet.

Processen kring förankring och delaktighet har, som beskrivits ovan, huvudsakligen skett genom att material lagts ut på den gemensamma hemsidan och att den som är intresserad har kunnat hämta sitt material där. Minst två personer ur gruppen som arbetat med hållbar utveckling har deltagit i övriga arbetsgruppers möten och arbete i syfte att föra in och bevaka hållbarhetsperspektiven.

Vid tillsättande av grupper och utdelning av arbetsuppgifter har programkansliet eftersträvat grupper med jämn representation av män och kvinnor. Vi har inte krävt att fördelningen ska vara sådan inom varje arbetsgrupp men länen har till arbetsgrupperna totalt sett nominerat lika många män som kvinnor. Av de ansvariga koordinatorerna är fyra män och tre kvinnor och tillsammans med programansvarige, som är kvinna är fördelningen hos de mest engagerade 50 % män och följaktligen 50 % kvinnor.

Styrgruppen utgörs av länsråd och regiondirektörer i de ingående länen vilka är nio män och en kvinna. Könsfördelningen i styrgruppen är synnerligen ojämn men vi kan konstatera att det i styrgruppen finns en stor samlad kompetens avseende jämställdhet och jämtegreringsmetoder.

2. Analys

För att kunna dra upp riktlinjer över programmets innehåll är det förstås viktigt att ha en klar bild över utgångsläget. Ett viktigt led i programframtagandet är att ta fram kunskap om situationen i området. Med syfte att skapa ett strukturfondsprogram som kommer till största möjliga nytta för samtliga delar av Östra Mellansverige, är inte minst det bakomliggande analysarbetet av största vikt. Vilka förenande krafter och regionala skillnader finns inom programområdet?

Strukturfondsprogrammet för Östra Mellansverige tas fram i ett sammanhang med en redan befintlig regional stödstruktur. I samtliga av länen finns Regionala tillväxtprogram, och i Örebro, Östergötlands och Uppsala län finns Regionala utvecklingsprogram. I Västmanlands och Södermanlands län är dessa i skrivande stund ännu under framtagande. Redan befintliga program bör därför ge betydande inspel till inriktningen på det nya operativa programmet. Det processororienterade arbetssätt som regeringen gav riktlinjer för inför framtagandet av de regionala tillväxtprogrammen, bör rimligen vara centrala även i detta programarbete. I dessa riktlinjer angavs att de olika stegen i arbetet – analys, programutformning och genomförande – hänger ihop och utvecklas snarare än att de utgör separata delar i processen.

Analysen bör för det första utgå från regionens funktionella samband, framförallt de lokala arbetsmarknadsregionernas utformning och möjliga förändring. För det andra krävs ett komparativt förhållningssätt: är vi bättre eller sämre än andra jämförbara regioner, och i vilka avseenden? Slutligen bör man ställa sig frågan varför området utvecklas bättre alternativt sämre än andra regioner. Dessa frågeställningar bör kunna ge ett väsentligt underlag för att utforma programmets prioriteringar. Det handlar dels om programområdets förutsättningar inom de nationella prioriteringarna som ges i den nationella strategin, dels vad som, med utgångspunkt i analysen, bör vara programmets prioriteringar. Analysen bör således ha en stark koppling till programmets potentiella insatsområden. Analysen kommer inledningsvis att ge en bakgrund avseende förhållandena i Östra Mellansverige över geografiska förutsättningar, demografi, utbildning och ekonomisk utveckling. Därefter inriktas analysen mer specifikt mot programmets potentiella inriktningsområden; näringslivsdynamik, innovationsklimat, regionförstoring samt IT-infrastruktur.

Regionen Östra Mellansverige

Med europeiska och internationella mått mänt betraktas Stockholm- Mälarenregionen för närvarande som en medelstor stadsregion. Med 2,97 miljoner invånare, vilket är en tredjedel av Sveriges befolkning, och nästan 40 % av Sveriges BNP skulle Stockholm-Mälarenregionen kunna innebära högre produktionsvinster och en starkare position inom Östersjöområdet.⁸

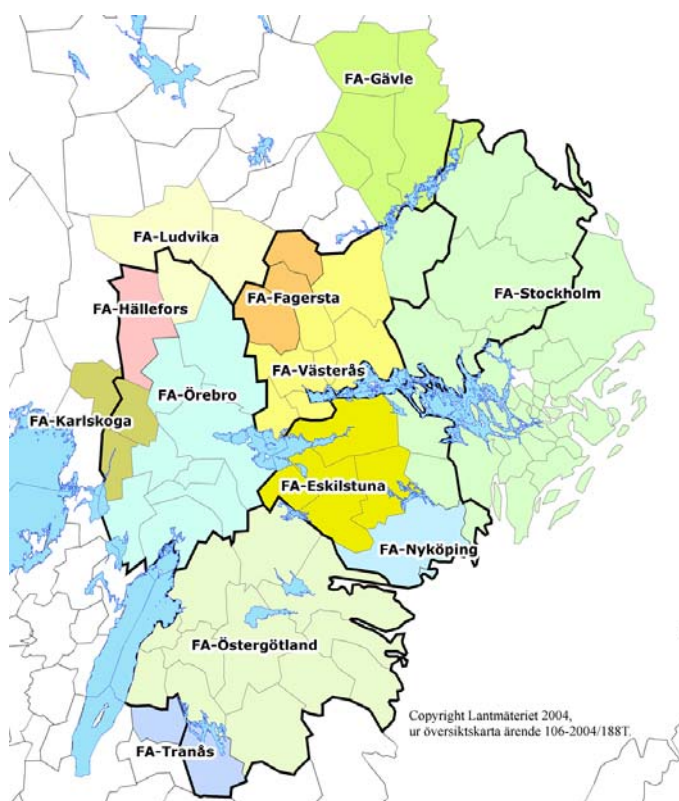
⁸ OECD (2006) Territorial Reviews, Stockholm, Sweden.

Stockholm- Mälarenregionen, eller Stockholm och Östra Mellansverige tillsammans har en unik position i svensk ekonomi och regionen är viktig för hela landet. Man ska komma ihåg att även om delar av Östra Mellansverige hör till Stockholms lokala arbetsmarknad så karaktäriseras andra delar av Östra Mellansverige av långa perioder av svag tillväxt.

Programmet omfattar enligt *En nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013* länen Uppsala, Södermanland, Örebro, Västmanland och Östergötland. Dessa län motsvaras av det geografiska området Östra Mellansverige i EU:s NUTS 2-indelning. Området omfattar totalt 52 kommuner. Östra Mellansverige är knappast något regionalekonomiskt homogent område.

NUTS 2, län och kommuner har gemensamt att de är administrativa regioner. En funktionell region å andra sidan återspeglar geografiska karaktäristika som kan avgränsas till ett visst område. Det kan exempelvis handla om gemensamma rörelsemönster eller socioekonomiska förhållanden. En funktionell region är således empiriskt belagd och inte konstruerad ur politiska beslut eller liknande, såsom den administrativa. Den viktigaste funktionella regionen ur näringspolitisk synvinkel är den funktionella analysregionen (FA). Det är också den region i det dagliga livet som flest människor berörs av. Gränserna för FA-regionerna baseras på människors arbetspendling. Syftet är att kunna beskriva arbetsmarknadens funktion för geografiska områden som är relativt oberoende av omvärlden avseende på utbud och efterfrågan på arbetskraft. Analysen kommer i huvudsak att utgå från nivån FA-region.

Karta 1: FA-regioner i Östra Mellansverige

Källa: NUTEK.

I Karta 1 är länen i Östra Mellansverige med svart kontur. Det kan konstateras att FA-regionerna på flera ställen går över gränsen för NUTS 2-området: Ydre kommun ingår i FA-Tranås, FA-Karlskoga inkluderar även Storfors kommun, Ljusnarsbergs kommun ingår i FA-Ludvika, Älvkarleby kommun ingår i FA-Gävle samt att Heby, Tierps, Östhammars, Uppsala, Enköpings, Håbo, Strängnäs, Gnesta och Trosa kommun ingår i FA-Stockholm. I programarbetet är det mycket viktigt att i ha i beaktande att det sker ett stort utbyte av arbetskraft över gränsen för stödområdet. I synnerhet sker

det en mycket omfattande arbetspendling till Stockholms län. Det framstår därmed tydligt att Östra Mellansverige framförallt är en administrativ region.

Ur näringspolitisk synvinkel må den lokala arbetsmarknaden/FA-regionen vara den viktigaste regiontillhörigheten. Det är inom denna som företag rekryterar den största delen av sin arbetskraft, eller knyter kontakter med andra företag. Oavsett vad de funktionella regionerna har för gränser, måste de politiska frågorna hanteras inom administrativa strukturer, där de formella besluten fattas. I detta sammanhang är de enskilda kommunernas samverkan och förmåga till samsyn mycket viktig för de lokala arbetsmarknadernas funktionalitet. I de aktiviteter som genomförs inom programmet är en väsentlig utgångspunkt att länet eller kommunen nödvändigtvis inte är den naturliga geografiska avgränsningen för aktiviteten. Programmet omfattar också en rad olika typer av regioner. Det handlar om storstadsregioner, universitets- och högskoleregioner, regionala centra, sekundära centra och småregioner. Olika regioner har olika förutsättning och behov, vilket programmet måste ta hänsyn till.

Bebyggelsestruktur

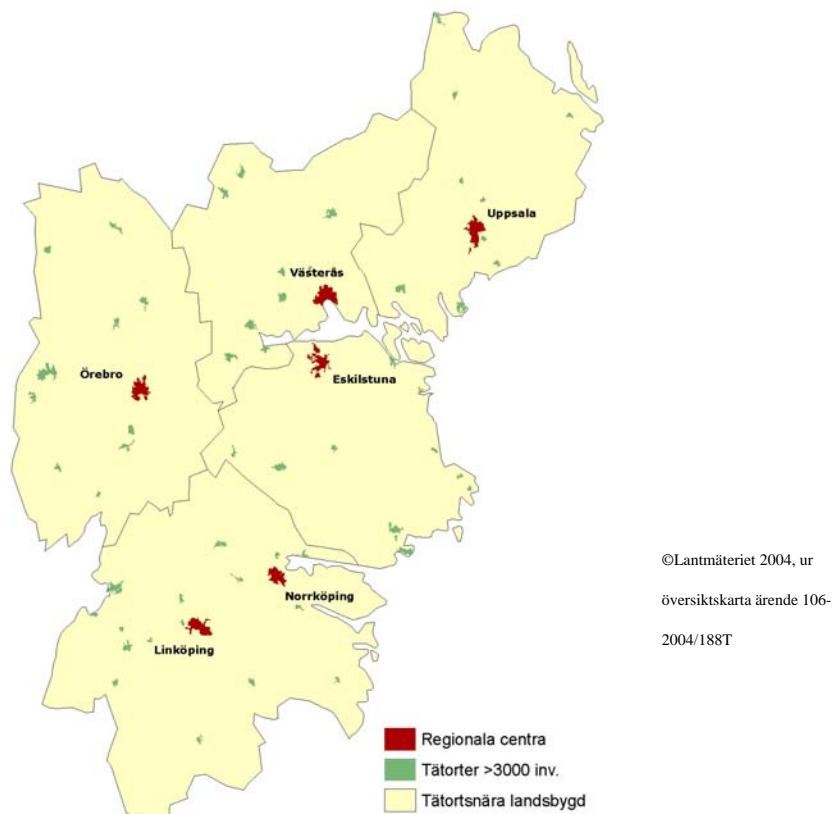
Det finns 63 tätortsområden i Östra Mellansverige⁹. Närmare 75 procent av befolkningen bor i tätorter. Beroende på hur stora dessa tätorter är, fyller de olika funktioner. Det gäller bland annat serviceutbud och lokalisering av arbetstillfällen.

Bland tätorterna kan man urskilja ett antal större städer, vilka visas som regionala centra på Karta 2. Det handlar om Örebro, Linköping, Norrköping, Eskilstuna, Västerås och Uppsala. Samtliga av dessa städer har en befolkning som överstiger 50 000 invånare inom det tätortsbebyggda området. Drygt 45 procent av Östra Mellansveriges befolkning är centrerad till dessa regionala centra. I samtliga av dessa städer finns universitet eller högskola.

Större delen av Östra Mellansverige består av tätortsnära landsbygd. Cirka 25 procent av befolkningen bor utanför tätorten. Glesbygd förekommer i stort sett inte inom Östra Mellansverige. Det bör också påpekas att Östra Mellansverige har Sveriges mest tätbebyggda landsbygd.

⁹ Enligt Glesbygdsverket är Tätort = orter med >3000 invånare samt området inom 5 min bilresa från tätorten; Tätortsnära landsbygd = 5 till 45 min bilresa från tätorten; Glesbygd = mer än 45 min bilresa till tätorten.

Karta 2: Bebyggelsestruktur i Östra Mellansverige

Källa: SCB.

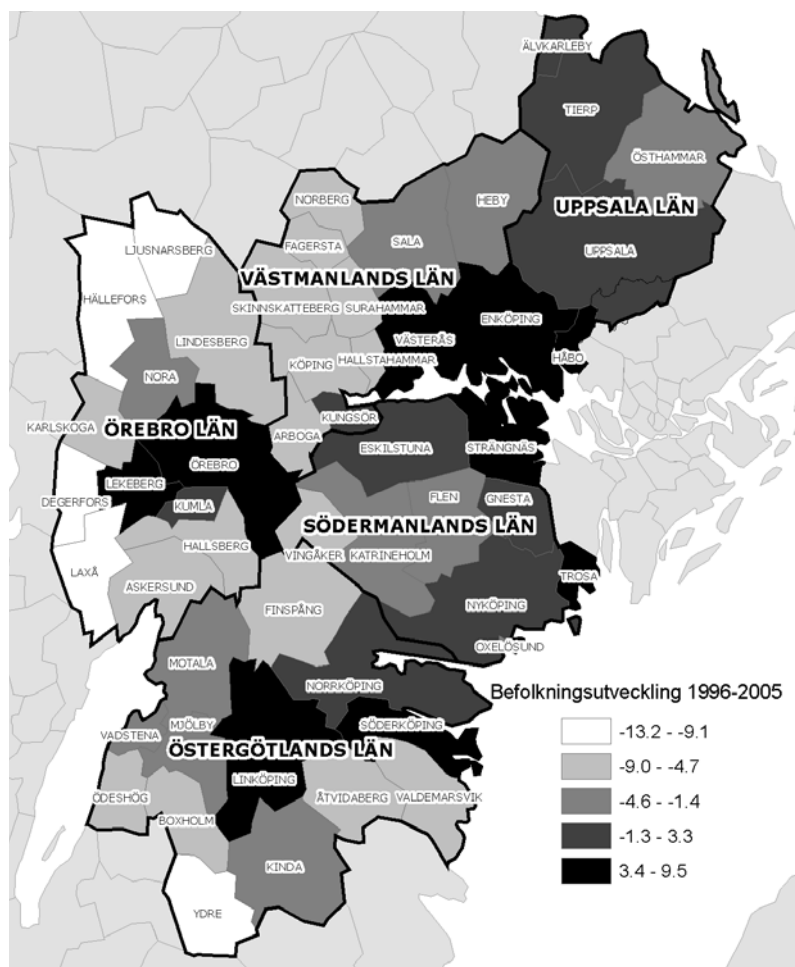
Demografi

Den demografiska utvecklingen har i flera avseenden stor betydelse för regionernas utveckling. Befolkningsförändringar har exempelvis direkta effekter på det kommunala skatteunderlaget, arbetskraftsförsörjningen eller på efterfrågan på kommunal och regional service. Ofta förknippas befolkningsminskning och en åldrande befolkning med mindre expansiva regioner medan befolkningsökning och en mer gynnsam demografisk struktur förknippas med mer expansiva regioner.

Befolkningsutveckling

Befolkningsutvecklingen har haft stabila utvecklingsmönster under en längre period. Det är i princip är samma FA-regioner som ökade respektive minskade i början av 1990-talet som idag.

Karta 3: Befolkningsutveckling 1996-2005

Källa: SCB/NUTEK, rAps-RIS. Kartan ©Lantmäteriet 2004, ur översiktskarta ärende 106-2004/188T.

Utan att inleda ett fördjupat resonemang om orsakerna till detta kan det konstateras att det är de största FA-regionerna som haft den mest positiva befolkningsutvecklingen. Svagast har utvecklingen varit i de mindre regionerna, vilka åtminstone tidigare präglats av ett bruksorienterat näringsliv. Regionerna med svagast utveckling är samtliga belägna i Bergslagsområdet, med undantag från Ydre. Utvecklingstendensen är inte unik för Östra Mellansverige. Såväl nationellt som internationellt kan man skönja en utveckling där de stora regionerna tenderar att bli ännu större, medan små regioner tenderar att bli ännu mindre. I Östra Mellansverige bor det totalt lite drygt 1,5 miljoner personer.

Tabell 1: Folkmängd i Östra Mellansveriges FA-regioner 2005

	2005
FA Stockholm	2250310
FA Östergötland	412437
FA Västerås	224860
FA Örebro	220899
FA Gävle	154223
FA Eskilstuna	149501
FA Nyköping	60950
FA Karlskoga	44820
FA Ludvika	41666
FA Fagersta	22897
FA Tranås	21631
FA Hällefors	7627

Källa: SCB/NUTEK, rAps-RIS.

Det är inte bara flyttningarna som påverkar befolkningsutvecklingen. Antalet födda och döda är också av stor betydelse. Stora delar av Östra Mellansverige har idag en befolkning med en mycket stor andel äldre. Det generellt de kommuner med det lägsta inflyttningsöverskottet som har det lägsta födelseöverskottet, samtidigt som de kommuner med det högsta inflyttningsöverskottet har det högsta födsloöverskottet¹⁰. Detta gör att det i de flesta fall blir en dubbel påverkan i

samma riktning på befolkningsutvecklingen. De små FA-regionerna tappar dels genom ett begränsat inflyttningsöverskott, dels genom ett svagt födelseöverskott. Till saken hör dock att det i stort sett bara är Stockholmsregionen som haft ett positivt födelseöverskott under perioden 2001-2005. Ett starkt inflyttningsöverskott har i få fall kunnat kompensera för ett svagt födelseöverskott.

Från senare delen av 1990-talet och framåt är det 20-25 åringar som stått för i stort sett hela ökningen av det mellanregionala flyttandet. För övriga åldersgrupper har det mellanregionala flyttande under samma period i stort sett varit minskande. Detta kan till stor del förklaras med den ökade andelen studerande vid högskolor och universitet. Den omfattande utbyggnaden av högre utbildningen under 1990-talet har resulterat i att flyttningar till studieorter kommit att utgöra en allt större andel av flyttningarna, och de står uppskattningsvis för en tredjedel av det totala flyttandet¹¹. Detta är också en betydande förklaring till den positiva befolkningsutvecklingen i universitets- och högskoleorter. Gällande framförallt den studierelaterade flyttningen finns det en tendens att den omfattar kvinnor i större omfattning än män. Detta kan bidra till en könsmässig obalans i främst mindre regioner utan högskola eller universitet.

En mycket betydelsefull komponent för regionernas utveckling är storleken och förändringen av gruppen utlandsfödda. Cirka 90 procent av den totala folkökningen i Sverige mellan 1994 och 2004 kan kopplas till en ökning av utrikes födda personer.

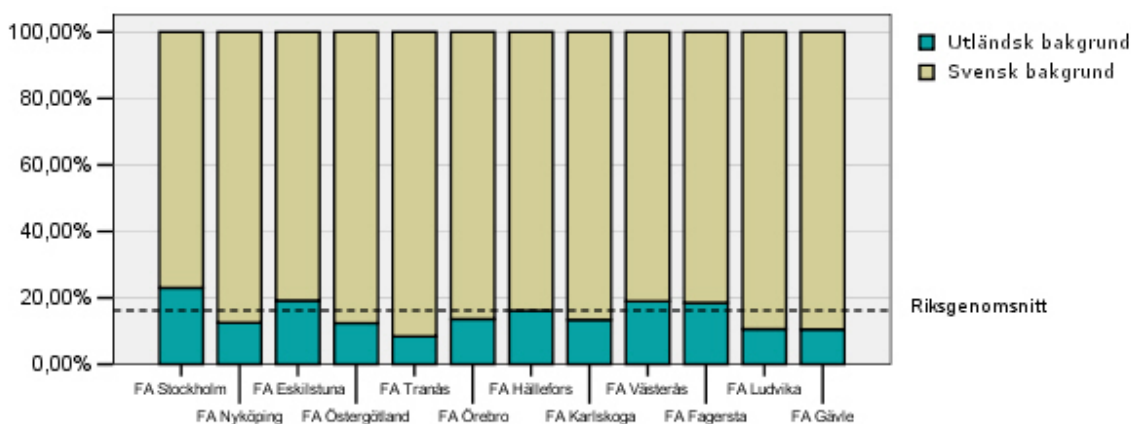
¹⁰ *Inflyttningsöverskottet* beräknas enligt modellen *inflyttningsintensiteten – utflyttningsintensiteten*.

- *Inflyttningsintensiteten = inflyttning / (utflyttning + inflyttning)*. Detta visar inflyttnings storlek som andel av ut- och inflyttning.
- *Utflyttningsintensiteten = utflyttning / (utflyttning + inflyttning)*. Detta visar på utflyttnings storlek som andel av ut- och inflyttningen.

¹¹ Garvill, J., Malmberg, G. & Westin, K. (2000) *Värdet av att flytta och att stanna – om flyttningsbeslut, platsanknytning och livsvärden*. Rapport 2 Regionalpolitiska utredningen.

Andelen förväntas öka ytterligare. Som bakgrund till prognosen anges bland annat näringslivets ökade globalisering och EU:s östutvidgning.¹²

Diagram 1: Befolkning efter utländsk och svensk bakgrund

Källa: Integrationsverket.

Även om andelen med utländsk bakgrund generellt har ökat i alla typer av regioner, framgår det av Diagram 1 att gruppen med utländsk bakgrund är mycket ojämnt fördelade över Östra Mellansveriges regioner. Störst är andelen i regionerna Stockholm, Eskilstuna, Västerås och Fagersta, vilka har mycket höga andelar i jämförelse med riket som helhet. Minst andelar av människor med utländsk bakgrund finns i regionerna Tranås, Ludvika och Gävle. Som helhet har dock Östra Mellansverige en hög andel utlandsfödda, som i ett nationellt perspektiv endast kan mätas med Malmö- och Göteborgsregionen. Detta nationella mönster förväntas fortsätta även i ett längre tidsperspektiv¹³.

Åldersstruktur

Åldersstrukturen har stor betydelse för en regions tillväxtpotential. Exempelvis kan åldersstrukturen indikera framtida förändringar i arbetskraftsutbud och kompetensförsörjning.

Tabell 2: Ålderspensionärer i procent av total befolkning, 2005

	Andel 65+ åringar
FA1 Stockholm	14.2%
FA34 Örebro	17.3%
FA4 Östergötland	17.7%
FA37 Västerås	18.1%
FA45 Gävle	18.7%
FA3 Eskilstuna	18.7%
FA2 Nyköping	20.5%
FA36 Karlskoga	21.4%
FA38 Fagersta	21.6%
FA8 Tranås	22.1%
FA44 Ludvika	22.2%
FA35 Hällefors	25.1%

¹² Glesbygdverket (2005) *Integration och regional utveckling*. Rapport.

¹³ NUTEK (LU 2003/04, bilaga 3).

Av Tabell 2 kan det konstateras att det finns stora skillnader i åldersstrukturen mellan regionerna. Försörjningsbördan är lägst i de större regionerna och högst i de mindre. Förutom finansiella aspekter och en belastning på den kommunala ekonomin kan en hög försörjningsbörda medföra arbetskraftsbrist inom många yrkesgrupper. I jämförelse med andra europeiska regioner har Stockholmsregionen en förhållandevis låg andel ålderspensionärer, medan övriga regioner i Östra Mellansverige har en jämförelsevis hög till mycket hög andel¹⁴.

På kort sikt torde de enskilda kommunerna ha små förutsättningar att i någon större omfattning påverka försörjningsbördan. Problemet med en åldrande befolkning anknyter främst till det operativa programmet när det gäller frågan om arbetskraftsförsörjning. Studier har visat att på kort sikt kan en region inte förvänta sig att inflyttning på ett verkfullt sätt ska kunna bidra till arbetskraftsförsörjningen¹⁵. Allmänna satsningar på att öka attraktiviteten i boendet torde således ha liten potential att ge effekter på den regionala konkurrenskraften i den takt som näringslivet förutsätter. Åtgärder för en ökad arbetspendling är de flesta fall den rimligaste och mest effektfulla lösningen på problem när det gäller arbetskraftsförsörjning. När det gäller möjliga insatser inom programmet bör således en utgångspunkt vara att effekterna på den regionala konkurrenskraften och sysselsättningen rimligen får större genomslag vid satsningar för att underlätta pendling snarare genom att försöka påverka flyttströmmarna, t ex genom satsningar på boendattraktivitet. Goda pendlingsmöjligheter förefaller också ha betydande positiva effekter på inflyttningen till regioner¹⁶. Attraktivitetshöjande satsningar utöver förbättrade pendlingsmöjligheter kan möjligen ges större utrymme i landsbygdsprogrammet.

Slutsatser demografi

De tydligaste mönstren i den demografiska utvecklingen är att stadsområdena blir alltmer tätbefolkade medan mer perifera områden blir mer glesbefolkade. Den åldrande befolkningens är en allmän tendens i samtliga regioner utom Stockholmsregionen. För att bättre klara framtida arbetskrafts- och kompetensbehov bör programmet främja en ökad integration på arbetsmarknaden av människor med utrikes bakgrund. Utanför stadsregionerna kan insatser för regionförstoring specifikt bidra till en bättre arbetskraftsförsörjning.

Utbildning

Utbildning fyller två syften. Dels bidrar utbildning till en ökad förmåga att agera i samhället och delta i samhällsförändringen. Dels skall utbildningen möta arbetsmarknadens krav på kompetent arbetskraft.

Dagens samhälle präglas av komplexitet, snabba förändringar, internationella influenser, kunskapsintensiv produktion och en växande tjänstesektor. Dessa och

¹⁴ OECD (2006) *OECD Territorial Reviews: Stockholm, Sweden*.

¹⁵ Se t ex. Eliasson (2006) *Bergslagsproblematik eller Mälardalsdynamik?*

¹⁶ Eliasson (2006).

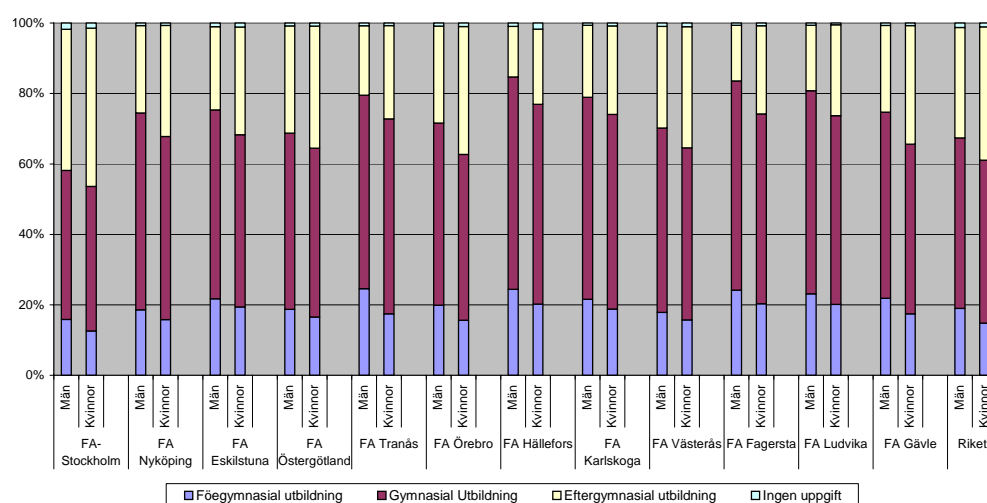
andra faktorer ställer krav på människors utbildning både i form av formell utbildning, färdigheter förvärvade vid sidan av den formella utbildningen och på vidareutbildning hela livet.

Specialisering inom näringslivet och offentlig sektor bidrar till en ökad produktivitet men skärper samtidigt kraven på kunskap och kompetens inom arbetslivet. Specialistkunskap blir allt viktigare i arbetslivet. Samtidigt finns det ett ökat behov av generalister. När arbetsuppgifterna blir mer och mer specialiserade ökar behovet av personer som länkar samman olika arbetsmoment och ser helheten.

Utbildningsnivå

Utbildningsnivån i Östra Mellansverige ligger något lägre än genomsnittet i landet. FA-Stockholm är den enda delen av regionen som ligger över riksgenomsnittet.

Diagram 2: Utbildningsnivå för personer i åldrarna 25-64 år, 2005

Källa: SCB

Utbildningsnivån varierar kraftigt mellan olika FA-regioner i Östra Mellansverige. De högsta utbildningsnivåerna återfinns i de största FA-regionerna, och de lägsta nivåerna i de minsta FA-regionerna. Även inom FA-regionerna varierar utbildningsnivåerna mycket. De större och de centralt belägna kommunerna har höga utbildningsnivåer medan de mindre och de som är perifert belägna har lägre nivåer. Klassiska industri- och bruksdominerade kommuner har låga utbildningsnivåer.

Kvinnor har en högre utbildningsnivå än män både i Östra Mellansverige och i riket totalt. Detta kan till en viss del förklaras av att flera yrken med krav på formell kompetens, exempelvis förskollärare och sjuksköterska, är starkt kvinnodominerade yrkesgrupper.

Kvinnors högre utbildningsnivå bör sättas i relation till att kvinnor har en lägre genomsnittslön än män. Till en viss del beror detta på olika lönenivåer för motsvarande arbete och kompetens, men en större förklaringsvariabel är att löneläget ligger lägre i kvinnodominerade yrkesgrupper än i yrkesgrupper som domineras av män.

Utbildningsnivån ligger i Sverige lägre bland dem som är födda utlands än bland dem som är födda i landet. Skillnaden mellan in- och utrikes födda är mindre bland män än bland kvinnor. Andelen som har eftergymnasial utbildning är nästan lika hög bland utrikes födda som bland inrikes födda. Bland män är andelen lika stor bland in- och utrikes födda. Skillnaden mellan mäns och kvinnors utbildningsnivåer är betydligt mindre bland utrikes födda än bland inrikes födda.

Höjningen av utbildningsnivån, uttryckt som att en ökad andel av befolkningen har eftergymnasial utbildning, har varit betydande under den senaste 20-årsperioden. Dock har utvecklingen varit något lägre i Östra Mellansverige än riksgenomsnittet. Få av FA-regionerna i Östra Mellansverige har haft en ökning av andelen med eftergymnasial som är högre än riksgenomsnittet.

Kvinnors utbildningsnivå har ökat betydligt snabbare än mäns. 1990 skiljde det som mest i de analyserade regionerna ett par procentenheter mellan män och kvinnor – mestadels till kvinnornas fördel. 2005 har år andelen med eftergymnasial utbildning fem till tio procentenheter högre bland kvinnor än bland män.

Studiedeltagande

Studiedeltagandet är betydligt högre bland kvinnor än bland män. Kvinnor deltar i högre grad än män i högskolestudier och i komvux. Inom annan eftergymnasial utbildning är det ingen väsentlig skillnad i mäns och kvinnors studiedeltagande.

Studiedeltagandet är störst i de FA-regioner som har ett universitet eller en högskola och lågt i de mindre, mer perifera regionerna. Det finns också en tendens att FA-regioner med en historiskt stark industrisektor uppvisar ett högre studiedeltagande i komvux än i övriga regioner. I annan eftergymnasial utbildning finns det nästan ingen skillnad i studiedeltagande mellan regionerna.

Eftergymnasial utbildningsstruktur

Utbildningssystemets struktur blir alltmer komplicerad. Specialiseringen på arbetsmarknaden kräver alltmer specialiserade utbildningar, och vägen till en viss kompetens kan kräva att man deltar i flera olika utbildningsformer på olika nivåer. Allt färre kompetenser är ett resultat av endast gymnasieutbildning, utan allt fler kräver eftergymnasial utbildning i någon form.

Gymnasieskolan är framför allt en kommunal angelägenhet, även om behovet av regionalt och, i mindre utsträckning, mellanregionalt, samarbete blir alltmer uppenbart.

Eftergymnasial utbildning anordnas dels av universitet och högskolor, och dels av en rad andra aktörer som ger kortare och längre utbildningar på flera olika nivåer. Bland de senare kan nämnas folkhögskolor, arbetsmarknadsutbildning, KY-utbildning och Svenska för invandrare.

Universitet och högskola

Östra Mellansverige är välförsett med universitet och högskolor. Tillsammans med universitet och högskolor som finns i Stockholm (Stockholms Universitet, KTH,

Södertörns Högskola, Karolinska Institutet, Lärarhögskolan i Stockholm, Handelshögskolan samt en rad specialhögskolor) utgör högskolorna och universiteten i Östra Mellansverige den största ansamlingen av resurser för högre utbildning och universitetsforskning i Sverige. Varje år utexamineras ca 12 000 studenter från grundutbildningen och ca 900 från forskarutbildningen i Östra Mellansverige. Till detta kommer en stor grupp som studerar vid universitet och högskolor utan att ta ut en examen.

Tabell 3: Universitet och större högskolor i Östra Mellansverige

I.1.1.1 Lärosäte	Utbildnings-orter	Antal helårsstudenter, Ca		Antal program	Examina grundutbildning 2005		Forskarexamina 2005	
		Män	Kvinnor		Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Linköpings Universitet	Linköping Norrköping	8 700	9 300	108	1 461	1 992	170	94
Mälardalens Högskola	Västerås Eskilstuna	3 300	5 400	40	466	1 130	22	1
Sveriges Lantbruksuniversitet*	Uppsala*	700**	1 300**	8**	283***	416***	62***	76***
Uppsala Universitet	Uppsala	9 000	12 800	40	1 417	2 607	256	227
Örebro Universitet	Örebro	3 400	6 100	80	531	1 250	11	20

* Sveriges Lantbruksuniversitet har även utbildning i Skara, Umeå och Alnarp

** Endast utbildningar i Uppsala

*** Totalt på hela SLU

Källa: Högskoleverket och respektive utbildningssätets hemsida

Vid universitet och högskolor i Stockholmsområdet finns det ca 60 000 helårsstudenter, och varje 2005 togs ca 12 000 examina från grundutbildning och 1 200 från forskarutbildning.

Förutom högskoleutbildning som anordnas i Östra Mellansverige finns distansstudier tillgängliga för regionens invånare. Distansstudier sker på olika sätt: graden av lärarledd undervisning med tekniska kommunikationslösningar är olika, graden av fysiska möten är olika och graden av självstudier är olika. Lärarledd undervisning med hjälp av exempelvis telebild har på senare år öppnat för en ökat distansstudier på högskolenivå. Utvecklingen har gått fort på området och idag finns ca 2 700 kurser och 100 utbildningsprogram från 35 högskolor tillgängliga via Nätuniversitetet. Dessutom finns en rad mer traditionella distanskurser.

Annan eftergymnasial utbildning

Eftergymnasial utbildning som inte är högskoleutbildning präglas av en stor mångfald och komplexitet av utbildningsformer och huvudmän. De viktigaste utbildningsformerna inom detta område är: kommunal påbyggnadsutbildning, arbetsmarknadsutbildning, folkhögskola, studieförbund och kvalificerad yrkesutbildning (KY-utbildning). För personer som inte har svenska som modersmål finns även Svenska för invandrare (SFI). Dessutom finns det en uppsjö av privata utbildningsanordnare som erbjuder utbildning till privatpersoner, företag och organisationer. Gränsen mellan KOMVUX och eftergymnasiala utbildningar är inom yrkesutbildningen idag flytande.

Eftersom utbudet av eftergymnasial utbildning är så komplext medför det att det är svårt för individen att överblicka och att det är svårt att planera vilka utbildningar som behövs för att uppnå en viss kompetens. Behovet av vägledning och guidning är stort.

När det gäller annan vuxenutbildning än högskoleutbildning finns det många väldigt smala utbildningar som kräver ett stort befolkningsunderlag för att kunna upprätthållas. Genom samordning mellan olika huvudmän i olika regioner finns det i ett så stort område som Östra Mellansverige potential för att öka antalet specialistutbildningar.

Genom regionförstoring finns det en stor potential att utöka utbildningsutbudet för individerna, vilket kan illustreras med Tabell 4 över antalet KY-utbildningar i respektive FA-region i Östra Mellansverige. Genom förbättrade kommunikationer och/eller möjlighet att delta i utbildningar i andra regioner på annat sätt, ökar utbildningsutbudet för individer i samtliga FA-regioner.

Tabell 4: Antal KY-utbildningar med start under 2006

FA-region	Antal KY-utbildningar 2006
Stockholm	108
Nyköping	8
Eskilstuna	7
Östergötland	23
Tranås	2
Örebro	15
Hällefors	1
Karlskoga	0
Västerås	7
Fagersta	1
Ludvika	3
Gävle	0

Källa: Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning

Tillgänglighet till utbildning

Tillgänglighet till utbildning är en förutsättning för att en individ skall kunna utbilda sig. Tillgängligheten kan delas upp i två olika delar. En del handlar om att man måste kunna delta i studier från den plats där man är bosatt, antingen genom att rent fysiskt ta sig till utbildningen eller genom att med hjälp av tekniska lösningar kunna delta i studier på distans.

Den andra delen handlar om att man måste ha möjlighet att delta i studier utifrån sociala och ekonomiska grunder.

Geografisk tillgänglighet

Geografisk tillgänglighet till utbildning är en viktig förutsättning för att höja utbildningsnivån i en region. Även om mycket utbildning idag kan skötas på distans, så är majoriteten av alla utbildningar platsbundna. Tillgängligheten till utbildning

kan ökas genom att kommunikationerna med utbildningsorter förbättras och dels, genom att förlägga utbildning till nya orter eller genom att förbättra möjligheterna till distansstudier.

Rekrytering till universitet och högskolor sker till stor del på en regional arena. I Östra Mellansverige söker sig över hälften av högskolenybörjarna till en högskoleutbildning i det egna länet. Rekrytering till andra utbildningsformer följer samma mönster som det till högskolan, fast det ofta sker på en ännu lägre nivå – inom delregioner eller kommuner.

Geografisk tillgänglighet till studier är av stor vikt om en person skall utbilda sig eller inte. Detta gäller speciellt om personen har bildat familj och rotat sig på en ort. Att flytta för att studera är väldigt ovanligt efter ca 30-årsåldern.

Geografisk tillgänglighet behöver inte innebära att utbildningsorten måste finnas i närheten till bostaden. Tekniska lösningar bidrar till att distansstuderande blir mer och mer lättillgängligt. Däremot kan det finnas behov av utbildningsinfrastruktur som tillhandahåller snabb uppkoppling i närheten av hemmet, eftersom långt ifrån alla har tillgång till det i hemmet. Dessutom kan det finnas behov av stödfunktioner runt studerandet på närmre håll än där studieorten är belägen. Tekniska lösningar för distansstudier har fördelen att infrastrukturen kan användas för flera olika utbildningsformer på olika nivåer.

Tillgänglighet för olika grupper

Olika grupper i samhället har olika tillgänglighet till utbildning. För några grupper finns det faktorer som lägger hinder för att utbilda sig. Hindren kan vara av kulturell, strukturell/organisatorisk eller teknisk natur. Några grupper som har lägre tillgänglighet till utbildningssystemet är invandrare och personer med utländsk bakgrund, personer med vissa handikapp, personer från studieovana miljöer och kulturer samt personer med en ansträngd ekonomi.

Slutsatser utbildning

Det operativa programmet, som finansieras av den regionala utvecklingsfonden, ERUF, kan inte primärt användas till att förbättra utbildningsnivån. Kopplat till programmets möjligheter kan dock ett antal behov identifieras:

- Genom regionförstoring och/eller tekniska och organisatoriska lösningar bidra till ett ökat utbildningsutbud för befolkningen i Östra Mellansverige.
- Bidra till utbildningsinfrastruktur som vänder sig till utsatta grupper i samhället, samt bidra till utbildningsinfrastruktur som ökar tillgängligheten i geografier som har en låg tillgänglighet till utbildning.
- Bidra till en ökad specialisering mellan olika utbildningsanordnare så att utbudet av olika utbildningar ökas genom samordning mellan utbildningsanordnare.

Ekonomisk tillväxt

En ökad produktion eller ökad förädling inom produktionen genom t.ex ökat kunskaps- eller teknikinnehåll är en absolut förutsättning för en positiv sysselsättningsutveckling vilket i sin tur genererar en god tillväxt och ökade lönesummor. Genom att detta påverkar skatteunderlaget för den offentliga sektorn är en bra tillväxt också grunden för att välfärdssystemen ska kunna upprätthållas. Tillväxten bestäms i stort sett av hur mycket som produceras och av produktiviteten.

Bruttoregionproduktens (BRP) utveckling antas vara ett av de bästa måtten på regionernas ekonomiska utveckling. Med BRP avses värdet av produktionen i regionen minus de insatsvaror som används. Alla regioners BRP summerar upp till bruttonationalprodukten. Ett alternativt mått är den totala lönesumman, vilken generellt motsvarar ca 80 procent av BRP.

Produktivitetsutvecklingen definieras som lönesumman per förvärvsarbete i regionen och tillväxten i denna avspeglar således produktivitetsutvecklingen i regionen. Måttet syftar till att mäta hur stora produktionsvärden som genereras vid de arbetsställen som finns lokaliserade i regionen. Att använda lönesumman som beräkningsgrund för produktiviteten görs med antagandet att produktion per sysselsatt utvecklas i linje med lönesumman per sysselsatt. Exempelvis torde generellt tjänster med ett högt kunskapsinnehåll återspeglas av en hög lön. Detta tankesätt är förstås inte optimalt i alla lägen. Till exempel är det påvisat att vissa kvinnodominerade branscher har en lön som inte motsvaras av tjänstens kunskapsinnehåll. Det gäller t ex sjuksköterska.

Produktion och produktivitet

Tabell 5: Bruttoregionproduktens utveckling, index: 1993=100

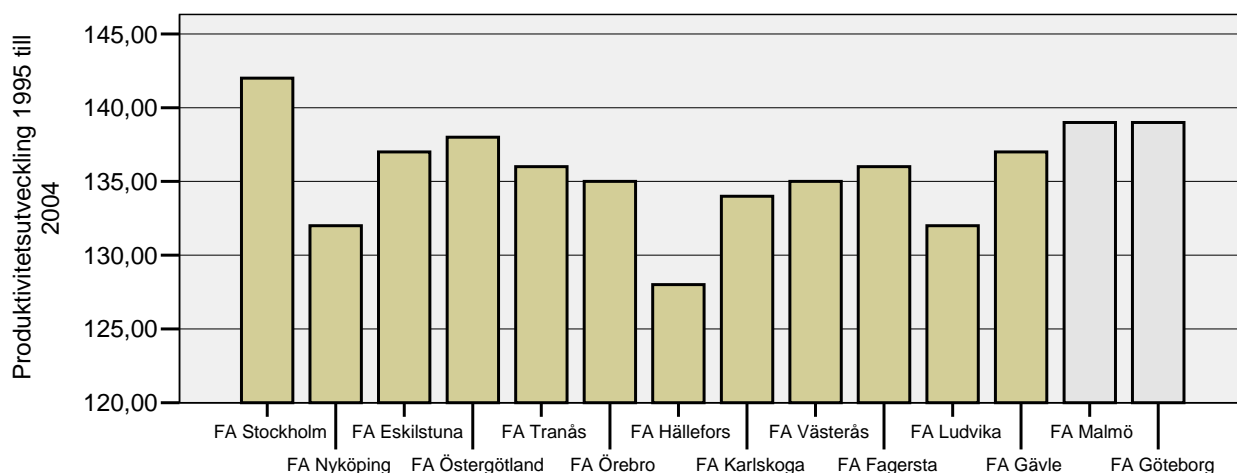
	1993	1999	2003
FA Göteborg	100	145	178
FA Tranås	100	145	171
FA Stockholm	100	142	168
FA Malmö	100	138	168
FA Fagersta	100	142	164
FA Örebro	100	132	154
FA Nyköping	100	119	145
FA Eskilstuna	100	136	145
FA Östergötland	100	126	145
FA Gävle	100	138	143
FA Karlskoga	100	129	142
FA Västerås	100	126	142
FA Ludvika	100	114	124
FA Hällefors	100	107	119

Källa: NUTEK (rAps-RIS)/SCB.

Det är i huvudsak de största regionerna som haft den starkaste tillväxten. Det finns en svag tendens att tillväxtutvecklingen faller med regionstorleken. Det är framförallt de mindre regionerna som haft den svagaste utvecklingen. Detta mönster är generellt för utvecklingen av den totala produktionen (Tabell 5) som för produktivitetsutvecklingen (Diagram 3). Tillväxttakten i Östra Mellansverige under den senaste tioårsperioden har varit ganska hög i förhållande till övriga

storstadsregioner i Europa. Det är framförallt Stockholmsregionen som lyfter upp värdet för Östra Mellansverige¹⁷.

Diagram 3: Produktivitetsutveckling (lönesumma per sysselsatt) 1995-2004, index: 1995=100

Källa: NUTEK (rAps)/SCB.

Det långsiktiga mönstret (~30 år) är att tillväxten varit snabbare i fattiga regioner än i rika regioner, och att spridningen i regionala inkomster därmed minskat över tiden¹⁸. Detta pekar på tydliga tendenser mot en regional konvergens över längre tidsperioder. Denna tendens förefaller emellertid vara ytterligt svag under den senaste tioårsperioden, då det istället skett en ökad polarisering mellan starka och svaga regioner¹⁹. I det framtidsperspektiv som långtidsutredningen ger, pekar man på en fortsatt ekonomisk polarisering, där det mest påtagliga antas vara att storstadsregionerna Stockholm, Malmö och Göteborg ytterligare kommer att stärka sina roller som tillväxtmotorer nationellt²⁰. Detta bör få konsekvenser i programmet för Östra Mellansverige så att integrationen och samarbetet mot främst Stockholm men även andra regionala centra/storstadsområden kan utvecklas.

Sysselsättningsutveckling

Under senare år har det emellertid i många fall blivit påtagligt att en ökad tillväxt eller produktion inte behöver vara synonym med en positiv sysselsättningsutveckling. Detta beror på att företagen på grund av ökad konkurrens bl.a från Östeuropa, Kina och Indien m.fl har gjort rationaliseringar och kostnadseffektiveringar. Detta tenderar att vara särskilt påtagligt i perioder av kraftig strukturomvandling. Detta fenomen kallas för ”jobless growth” och har varit påtagligt i Sverige under senare år. Diagram 4 visar sambandet mellan sysselsättningsutvecklingen och produktivitetsutvecklingen.

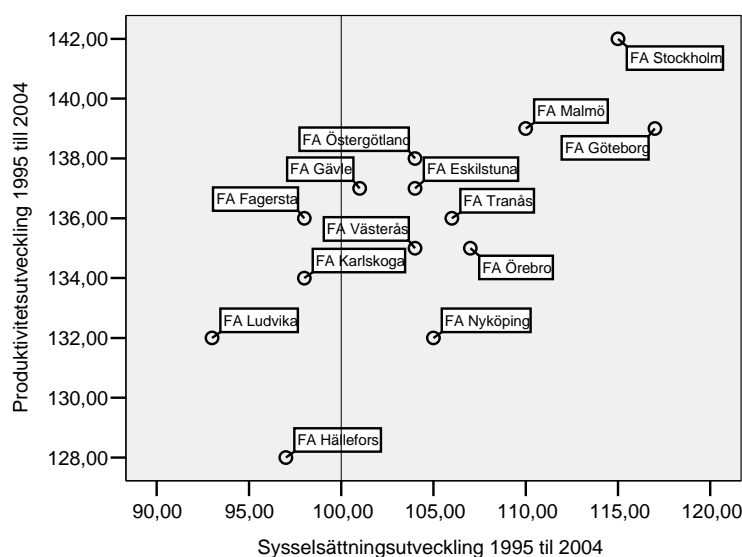
¹⁷ OECD (2006) *OECD Territorial Reviews: Stockholm, Sweden*.

¹⁸ ITPS (2006) *Regionernas tillstånd 2005*.

¹⁹ NUTEK (2006) *Årsbok 06*.

²⁰ Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2003/04, *Regional utveckling – utsikter till 2020*.

Diagram 4: Sysselsättnings- och produktivitetstillväxt, 1995 till 2004, index: 1995=100²¹

Källa: NUTEK (rAps)/SCB.

Det tidiga 1990-talet innebär en kraftig nedgång i antalet förvärvsarbetande i Östra Mellansverige som förklaras av den mycket kraftiga nedgången inom industrin. Sedan starten av 1990-talet har närmare 70 000 industrijobb försvunnit från Östra Mellansverige. Senare påverkade detta också den offentliga sysselsättningen genom effekter på skatteunderlag. Minskningen inom hälso- och sjukvård var under samma period ca 25 procent eller 83 000 personer. Därefter har det skett en viss återhämtning av efterfrågan på arbetsmarknaden, som framförallt varit gynnsam i Stockholmsregionen. Det är i framförallt inom FoU/utbildning samt inom olika former av företagstjänster som de nya jobben skapats. Fortfarande ligger sysselsättningen en bit under toppåret 1990.

Det är framförallt de små regionerna, med ett tillverkningsorienterat näringsliv, som haft en mycket svag sysselsättningsutveckling (Hällefors, Ludvika, Karlskoga och Fagersta). I Östergötlandsregionen är det påtagligt att den goda produktivitetsutvecklingen inte motsvarats av sysselsättningsutvecklingen på samma sätt som i Stockholms- och Göteborgsregionen.

Förvärvsfrekvens

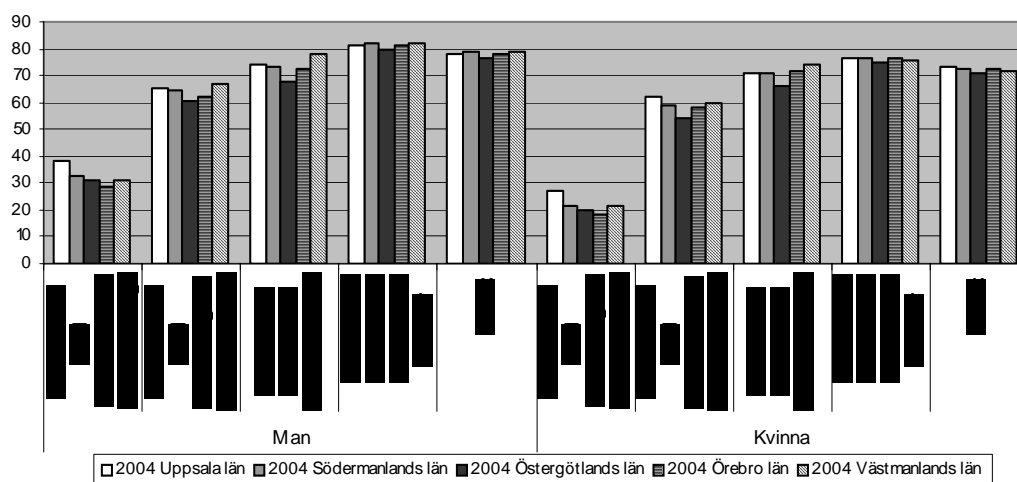
Sysselsättningsutvecklingen avseende antal förvärvsarbetande följer inte samma mönster som utvecklingen för förvärvsfrekvensen. Den senare regleras förutom av tillgången på arbetstillfällen, av flyttströmmarna till och från regionen, och är därför inget optimalt mått på tillväxten i regionen. I jämförelse med övriga regioner i OECD har dock Östra Mellansverige en mycket hög förvärvsfrekvens. Detta beror till stor del på en, i ett internationellt perspektiv, hög förvärvsfrekvens bland kvinnor.²² Det kan emellertid konstateras att kvinnornas förvärvsfrekvens i samtliga regioner, i vissa kraftigt, understiger männens. Det är endast i FA Stockholm, Nyköping och Tranås som förvärvsfrekvensen överstiger riksgenomsnittet för både

²¹ FA Malmö och FA Göteborg är referensregioner.

²² OECD (2006) *OECD Territorial Reviews: Stockholm, Sweden*.

män och kvinnor. Här finns också stora skillnader med avseende på ålder, där 20-25 åringar och 55-65 åringar tenderar att ha lägst förvärvsfrekvens. När det gäller den äldre gruppen är kopplingen till folkhälsa tydlig.

Diagram 5: Förvärvsfrekvens (20-64 år) efter kön, födelseregion och län, 2003

Källa: Integrationsverket.

I perioder av svag konjunktur har det varit särskilt svårt för relativt nyanlända invandrare att etablera sig på arbetsmarknaden. Arbetslösheten för utrikes födda har dock under en längre tid varit högre än för infödda svenskar, oavsett konjunkturläge²³. Diagram 5 visar att vistelsetiden i landet är en viktig faktor bland utrikes födda när det gäller deltagande på arbetsmarknaden. Den låga förvärvsfrekvensen för de med kort vistelsetid kan förklaras med en i många fall nödvändig etableringsperiod, med tillgodoseende av nya språkkunskaper och en eventuell uppdatering av yrkeskunskaper. Särskilt bland de nyanlända invandrarna är kvinnorna utanför arbetsmarknaden överrepresenterade. Bland människor med längre vistelsetid är förvärvsfrekvensen högre, men når inte upp till nivån för de med inrikes bakgrund. Förvärvsfrekvensen stiger med vistelsetid, men endast till en viss gräns. Det är alltså påtagligt att sysselsättningsnivå är lägre för dem som är födda i Sverige med utrikes födda föräldrar jämfört med dem som har svenskfödda föräldrar. Denna differens kan rimligen inte förklaras med etableringsperiod eller liknande. Det bör också framhållas att det inte endast är frågan om inrikes eller utrikes bakgrund som är relevant. Födelseregionen har också en påtaglig betydelse för möjligheten att integreras på arbetsmarknaden. Människor födda i Afrika och Asien, i synnerhet kvinnor, är den grupp som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden. Sammantaget är människor med utrikes bakgrund en alltför svag utnyttjad resurs i arbetslivet, vilket rimligen medför negativa effekter på tillväxten.

Förutom att öka andelen kvinnor och människor med utrikes bakgrund i arbetslivet, har folkhälsan en betydande inverkan på arbetskraftsförsörjningen. Resultaten från enkätundersökningen Liv & hälsa år 2000 (enkäten avser Södermanlands, Uppsala, Västmanlands, Värmlands och Örebro län) visade att hälsan var sämre bland både

²³ Integrationsverket *Rapport integration*.

män och kvinnor som var låginkomsttagare, hade socialbidrag eller var arbetslösa²⁴. Det finns således ett starkt samband mellan sysselsättning och hälsa, samtidigt som det finns selekteringsmekanismer som stöter ut personer med ohälsa från arbetsmarknaden.

Slutsatser ekonomisk tillväxt

Sammantaget kan det konstateras att inom Östra Mellansverige är det främst Stockholmsregionen där tillväxt i produktion, sysselsättning och befolkningen gått hand i hand. Här har den ökande tillväxten både per sysselsatt och totalt sett, kunnat skapa utrymme för en växande sysselsättning och befolkning som sträcker sig en bra bit över riksgenomsnittet. I detta sammanhang kan Stockholmsregionen endast jämföras med Göteborgs- och Malmöregionerna.

Näringslivsdynamik och innovationsklimat

Kluster och innovationssystem har blivit allt viktigare för en positiv regional näringslivsutveckling. Intresset för kunskapsbildningsprocesser och innovationer har under senare tid ökat. Istället för den tidigare fokuseringen på kostnadseffektivitet är det begrepp som kunskap, lärande, innovation och entreprenörskap som är de centrala. Dock är aspekter ensamma inte tillräckliga för att skapa en internationell konkurrenskraft. Under de senaste 20 åren har synen successivt förändrats inom forskningen på vad som skapar tillväxt och vilken roll geografisk lokalisering spelar i sammanhanget, vilket också lyfts fram i avsnittet om regionförstoring.

Internationellt ledande ekonomer har pekat på sambandet mellan företags geografiska lokalisering och deras konkurrens- och innovationsförmåga, liksom att likartad och relaterad ekonomisk verksamhet tenderar att ansamlas på specifika platser. Studier visar att regionala företagskluster tenderar att uppvisa större förmåga att få fram nya patent, ha högre lönebetalningsförmåga och produktivitet²⁵.

Konkurrenskraften inom ett kluster förklaras ofta av att företagen konkurrerar med varandra, även om det finns ett stort inslag av samarbete och samverkan. Företagets utvecklingsförmåga förklaras därför till stor del av hur företaget kan uppgradera sina kunskaper och koppla ihop och binda samman olika resurser och aktiviteter i det nätverk som företaget är inbäddat i. Detta drivs fram såväl genom samarbete som genom konkurrens.

Dessa strategiska produktionsfaktorer är idag mycket viktiga för företagens konkurrenskraft, medan mer generella produktionsfaktorer, som tillgång till mark och råvaror, till stor del spelat ut sin roll som källor till uthållig konkurrenskraft. Självfallet växer ekonomin fortfarande där det finns resurser och råvaror. Men ett allt vanligare synsätt är att det är de kreativa, talangfulla individerna som bör betraktas som den kritiska resursen eller råvaran.

²⁴ Berglund, Eriksson, m. fl. (2003) *Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa – En rapport från enkätundersökningen Liv & hälsa år 2000*.

²⁵ ITPS (2004) *Kluster och den nya näringspolitiken, A2004:010*. samt Porter (2001) *Cluster of Innovation*.

Faktorer för innovationsdriven tillväxt

Ett sätt att försöka mäta förutsättningarna för den innovationsdrivna tillväxten är med hjälp av Innovation index, som utarbetats vid länsstyrelsen i Södermanlands län. Innovation index pekar på att de tillväxtregioner som har förmåga till innovation och förändring och som därtill har förmåga till kommersialisering och att hitta nya marknader, kännetecknas av:

- **Kreativitet och öppenhet:** förmåga att ta tillvara kreativitet (inte bara forskares utan också exempelvis konstnärers);
- **Entreprenörskap och företagande:** förmåga att vara öppna för nya influenser och toleranta (förmåga att – i vid bemärkelse – ta tillvara mångfaldens fördelar);
- **Teknikhöjd, forskning och utveckling:** förmåga att ta tillvara teknik och innovationer (på samma gång vara forskningsorienterade och marknadsdrivna);
- **Regional specialisering:** förmåga att identifiera tillväxtområden och prioritera specialisering (dvs. har en modern branschpolitik som främjar konkurrenskraftiga kluster).

Dessa fyra områden kan ses som nyckelområden för en regions förmåga att skapa en innovationsdriven tillväxt. Till dessa nyckelområden har sedan indikatorer knutits. För en region är det dock inte tillräckligt att vara duktig inom ett område. Förutsättningar för en hållbar regional konkurrenskraft skapas när regionen har en god förmåga inom samtliga fyra områden.

Kreativitet och öppenhet

Kreativitet och öppenhet som mäts via tre indikatorer:

1) *Kreativ kompetens* som är beräknad som andelen sysselsatta i Floridas ”kreativa klass” Uppgifter om förvärvsarbetandes yrke bygger på SCB - Standard för svensk yrkesklassificering.

2) *förmåga till mångfald i regionala agglomerationer* är beräknad som andel sysselsatta utrikesfödda (SCB)

3) *öppenhet på arbetsmarknaden* är beräknad som andelen sysselsatta utrikes födda med bosättning i Sverige 0-4 år (Integrationsverket)

Tabell 6: Innovation Index - indikatorer på kreativitet och öppenhet fördelade efter NUTS 2 regioner

	Stockholm	Östra Mellan-sverige	Småland med öarna	Syd-sverige	Väst-sverige	Norra Mellan-sverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland
Kreativitet och öppenhet	132	86	100	96	99	63	69	72
Ingående indikatorer								
Kreativ kompetens	134	94	76	100	92	78	82	89
Förmåga till mångfald i regionala kluster	131	80	118	120	110	36	25	24
Förmåga till öppenhet på arbetsmarknaden	131	84	106	69	94	76	100	103

Värderingar som leder till öppenhet för nytänkande är en viktig regional tillgång. Modern forskning kring kreativa miljöer och klusterdynamik understryker vikten av tolerans för olikheter och vikten av mångfald. Den amerikanske regionalekonomen Richard Florida diskuterar varför vissa platser attraherar människor i den kreativa klassen. Enligt honom rör det sig om människor som är engagerade inom vetenskap och teknik, forskning och utveckling, konst, musik, media, kultur och design, men även inom speciella kunskapsområden som sjukvård, finans och juridik. Florida menar att den kreativa potentialen för ekonomisk utveckling i ett land eller en region är som störst där man har en lyckad sammansmältning av tre grundläggande faktorer: Talang (andel av befolkning i kreativa klassen), Teknologi (bl.a. andel av högteknologisk, forskningsbaserat företagande, hög andel högutbildade) och Tolerans (bl.a. andel av befolkning som utgörs av minoriteter).

Sverige har index 100 i tabellen. Östra Mellansverige har index 86 vilket är betydligt lägre än de övriga NUTS II regionerna i södra Sverige. Lägst når Östra Mellansverige på indikatorn förmåga till mångfald i regionala agglomerationer och förmåga till öppenhet på arbetsmarknaden. Båda indikatorerna mäter, på lite olika sätt, integrationen på arbetsmarknaden.

Kreativ kompetens

Den kreativa klassen utgjorde 21 procent av samtliga sysselsatta i landet 2002. Östra Mellansverige (20 procent), högst andel hade Stockholm (28 procent). Östra Mellansverige ligger alltså i nivå med riksgenomsnittet.

Det finns skillnader inom Östra Mellansverige som är viktiga att poängtera. Högst nivå har Uppsala med 25 procent (4:e högst av alla län), medan Södermanland har lägst med 17 procent. Södermanland återfinns i nedre mitten av samtliga län i landet. Män har generellt en något högre representation än kvinnor i den kreativa klassen. Intressant att lyfta fram är att de län som har en hög andel av kvinnor i den kreativa klassen också har en hög andel av kvinnor som är företagare och entreprenörer (Stockholm, Uppsala, Södermanland). Det kräver dock djupare studier för att se om det verkligen finns en korrelation.

Förmåga till mångfald i regionala kluster

Andel sysselsatta utrikes födda i klustrena uppgick till 7 procent i hela landet 2002. Här ligger länen i Östra Mellansverige lite lägre, mellan 5 – 6 procent, där Södermanlands och Örebro län har lägst.

Förmåga till öppenhet på arbetsmarknaden

När det gäller andelen sysselsatta utrikes födda med bosättning i Sverige 0-4 år är indexet också relativt lågt i Östra Mellansverige. Cirka 30 procent av de utrikes födda med bosättning 0-4 år i Sverige var sysselsatta år 2002. I östra Mellansveriges län uppgår andelen till 20 -25 procent. Högst har Stockholm (med 39 procent) och Sydsverige (20 procent) har den lägsta graden av öppenhet på arbetsmarknaden. Uppsala har högst i Östra Mellansverige med 32 procent och lägst har Örebro med 20 procent. Övriga 23-25 procent. Här är det påtagligt att det är kvinnor med kort vistelsetid i Sverige som är svagast integrerade på arbetsmarknaden.

Forskning och utveckling

Inom detta område fokuseras på fyra aspekter för att fånga regioners förmåga till forskning och utveckling:

1) *Patentaktivitet* som är beräknad som antal patentansökningar per miljon sysselsatta. Indikatorn kan även indirekt ses som ett mått på regionens potentiella framtida ekonomiska utveckling.

2) *Forskningskompetens* är beräknad som andel sysselsatta med doktorsexamen. Regioner som karaktäriseras av ett rikt utbud av humankapital attraherar företag och organisationer som har kunskap som primär lokaliseringsfaktor och dessa verksamheter attraherar i sin tur nytt humankapital²⁶.

3) *FoU-investeringar* är beräknad som FoU-utgifter i näringslivet som andel av BRP. Sambandet mellan ekonomisk tillväxt och FoU är ett idag väletablerat forskningsområde och man är enig om att FoU är en viktig drivkraft bakom innovationer och teknologisk utveckling. Men det finns samtidigt flera studier som visar att det inte är självklart att FoU-investeringar korrelerar med ekonomisk tillväxt. Sverige är det land i världen som avsätter störst andel av BNP till forskning och utveckling men BNP-tillväxten har ändå varit lägre här än i många länder som satsat mindre på FoU.

4) *Teknisk/naturvetenskaplig kompetens* är beräknad som andel sysselsatta med teknisk/naturvetenskaplig treårig högskoleexamen. Högutbildad arbetskraft är en allt viktigare lokaliseringsfaktor. God tillgång till högutbildade tekniker och naturvetare är en grundförutsättning för tillväxt, i synnerhet i högteknologiska sektorer.

Tabell 7: Innovation Index - indikatorer på teknikhöjd, forskning och utveckling efter NUTS 2 regioner

	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Syd-sverige	Väst-sverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland
Teknikhöjd, forskning och utveckling	139	103	42	102	117	53	44	61
<u>Ingående indikatorer</u>								
Forskningskompetens	143	126	31	111	91	36	34	112
Patentaktivitet	154	96	67	95	90	83	73	31
FoU-investeringar	106	91	23	109	187	39	9	23
Teknisk/naturvetenskaplig kompetens	154	97	48	93	102	57	59	78

Sverige har index 100 i tabellen. Östra Mellansverige har index 103. Även i denna indikator ligger Stockholm högst, betydligt högre än Västsverige. Östra Mellansverige och Sydsverige som kommer därefter. Det är härefter ett ganska stort hopp till övriga NUTS 2 regioner.

Forskningskompetens

Denna nivå är högst i Uppsala följt av Östergötland. Södermanland har lägst andel.

²⁶ ITPS (2004) *Kluster och den nya näringspolitiken, A2004:010*.

Patentaktivitet

Patentaktiviteten är högst i Uppsala och Västmanland (högre än riksgenomsnittet). Södermanland har ur ett nationellt perspektiv en låg patentaktivitet.

FoU-investeringar

Andelen FoU-investeringar är högst i Östergötland med en nivå över riksgenomsnittet. Lägst andel FoU-investeringar i Östra Mellansverige har Södermanland.

Teknisk- och naturvetenskaplig kompetens

Andelen är högst i Uppsala och Östergötland i Östra Mellansverige. Västmanland ligger riksgenomsnitt. Andelen är låg främst i Södermanland men även i Örebro.

Entreprenörskap och företagande (marknadsförmåga)

Entreprenörskap och företagande mäts via fyra indikatorer:

1) *Marknads- och försäljningskompetens* är beräknad som andel sysselsatta inom marknadsorienterade yrkesgrupper (säljare, inköpare, mäklare m.fl.)²⁷.

En återkommande slutsats i olika studier är att högre utbildning och forskning inte entydigt kan kopplas till ekonomisk tillväxt. Kunskap och forskning bidrar inte i sig till ekonomisk tillväxt, det sker först när kompetensen de kommer till användning och kommersialiseras i företag och andra organisationer.

2) *Potential för entreprenörskap* är beräknad som andel av befolkning (18-70 år) som föredrar eget företagande framför anställning²⁸.

3) *Förmåga att driva gasellföretag* är beräknad som antal gasellföretag per miljon arbetsställen.²⁹ Indikatoren kan ses som en uppskattning på hur många tillväxtföretag som faktiskt startas.

4) *Förmåga till långsiktigt företagande* är beräknad som överlevnadsgrad bland nystartade företag tre år efter start.³⁰

En central mekanism för att kommersialisera ny kunskap och att omvandla denna till ekonomisk tillväxt är entreprenörskap (Carlsson & Eliasson, 2003). Det finns ingen allmänt vedertagen definition av entreprenörskap eller ”entreprenörskapsklimat”. Vanligtvis inkluderar man de förutsättningar som finns för att företag ska kunna starta och verka på en viss plats. Det finns studier som pekar på att sambandet mellan ekonomisk tillväxt och entreprenörskap är starkt. I detta index kombineras de ovanstående nämnda fyra faktorerna indikatorerna för att fånga entreprenörskapsklimatet.

Index för Sverige är 100, Östra Mellansverige ligger här något under den nivån med index 91 tillsammans med Småland med öarna, vilket är lägst index i de södra regionerna.

²⁷ Uppgifter om förvärvsarbete yrke bygger på ”Standard för svensk yrkesklassificering”, SSK.

²⁸ Nuteks Entreprenörskapsbarometer.

²⁹ Dagens Industris undersökning om gasellföretag i Sverige 2003. Gasellföretagen innebär i princip företag med en tillväxt som med marginal överstiger genomsnittet.

³⁰ ITPS (S2005:002) *Uppföljning av 1999 års nystartade företag – tre år efter start*.

Tabell 8: Innovation Index - indikatorer på entreprenörskap och företagande efter NUTS 2 regioner

	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Syd-sverige	Väst-sverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland
Entreprenörskap & företagande	119	91	91	101	100	85	92	88
Ingående indikatorer								
Marknads- och försäljningskompetens	148	75	85	97	99	66	87	64
Potential för entreprenörskap	113	99	93	99	99	89	93	89
Förmåga till att driva gasellföretag	115	94	84	111	98	82	87	98
Förmåga till långsiktigt företagande	100	97	104	96	103	104	101	101

Marknads- och försäljningskompetens

Alla län i Östra Mellansverige ligger under riksgenomsnittet. Lägst nivå i Östra Mellansverige har Uppsala.

Potential för entreprenörskap

Merparten av individerna i Nuteks entreprenörskapsbarometer föredrar att inte vara företagare. Andelen som helst vill vara företagare varierar kraftigt mellan olika grupper. Andelen är väsentligt högre bland män jämfört med kvinnor (33 respektive 21 procent), liksom bland utlandsfödda jämfört med personer födda i Sverige. På länsnivå har förutom storstadslänen Jämtland, Södermanland, Uppsala och Östergötland en andel som föredrar att vara företagare som ligger över riksgenomsnittet.

När det gäller nystartade företag skedde det en kraftig ökning i nyföretagandet i Södermanlands och Östergötlands län under 2005. I samtliga län i Östra Mellansverige ökade nyföretagandet. Ökningen var minst i Uppsala län. Förnyelsegraden är generellt hög, med undantag av Örebro län som understiger riksgenomsnittet. Etableringsfrekvensen understiger riksgenomsnittet i hela Östra Mellansverige, men i detta avseende är det endast Stockholms och Skåne län som överstiger riksgenomsnittet. Kvinnor är underrepresenterade när det gäller etablering av nya företag.

Tabell 9: Nyföretagande 2005

	Nystartade företag	Ökning 2004-2005	Förnyelsegrad	Etableringsfrekvens
Uppsala län	1 537	5.3%	8.7	7.6
Södermanlands län	1 086	20.9%	8.3	6.6
Östergötlands län	1 586	16.3%	8	6
Örebro län	954	8.9%	7.2	5.5
Västmanlands län	1 045	11.9%	8.2	6.3
Riket	44 585	7.3%	8.1	7.7

Källa: ITPS.

Förmåga att driva gasellföretag

Östergötland och Uppsala ligger över riksnivån, medan övriga län under. Lägst nivå återfinns i Södermanland.

Förmåga till långsiktigt företagande

Östra Mellansverige ligger i nivå med riket och skillnaderna är relativt små mellan länen.

Riskkapital

Med ett tidsperspektiv över de senaste 15 åren är riskkapitalmarknaden inom Östra Mellansverige att beteckna som liten. Denna uppfattning grundas på Almi-bolagens erfarenheter samt på delar av den forskning avseende riskkapitalverksamhet som sedan tidigt 1990-tal bedrivits av olika småföretagsforskare, t ex Hans Landström vid Lunds universitet och Anders Isaksson vid Umeå universitet. NUTEK och Svenska Riskkapitalförbundet bedriver dessutom sedan 2001 en kvartalsvis bevakning av händelseutvecklingen på den formella riskkapitalmarknaden. Sammantaget är slutsatsen att det i Östra Mellansverige råder kapitalbrist på riskkapitalmarknaden särskilt:

- I ett företags tidiga utvecklingsfas
- I innovativa/högteknologiska företag
- I både nya och äldre företag med expensionsprojekt
- I samband med ägarbyte.

Regional specialisering

Indikatorn mäts som andel sysselsatta inom ett antal svenska styrkeområden som lyfts fram i olika sammanhang (t.ex. ”Innovativa Sverige” eller Nuteks ”Framtidens näringsliv”). Dessa lyfts fram antingen därför att de är viktiga exportnärings (t.ex. bioteknik och fordon) eller därför att de är växande sektorer (t.ex. företagstjänster). Totalt har 13 sådana områden definierats – lika för alla regioner i landet (SNI 5-nivå) – i denna kontext. Dessa är Life Science, IT/telekom, fordonsindustri, upplevelsenäring, verkstadsindustri, företagstjänster, finans & försäkring, skog- och massaindustri, logistik, stålindustri, livsmedelsindustri, träindustri och livsmedelsindustri.

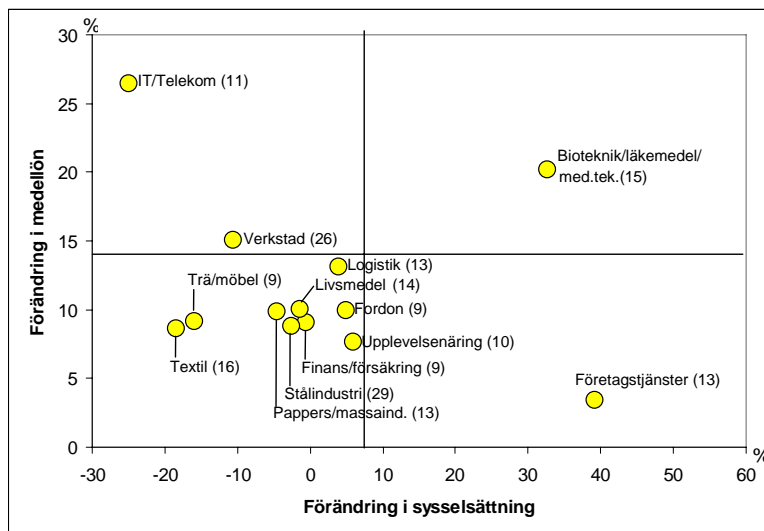
Det är naturligtvis här viktigt att komma ihåg att detta inte ska betraktas som det slutgiltiga urvalet av branscher. På lokala nivå kan också variationer finnas. Samtidigt är det viktigt att poängtera att det urval som gjorts korrelerar väl med de branscher som återfinns inom ”Innovativa Sverige”.

Tabell 10: Innovation Index - indikatorer på regional specialisering fördelade efter NUTS 2 regioner

	Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland
Regional specialisering	114	93	104	91	103	97	90	82

I bilden nedan visas förändring av sysselsättning och medellön 1997-2003 jämfört med rikets utveckling.

**Diagram 6: 13 sektorer i Östra Mellansverige jämfört med riket totalt*.
Förändring av medellön och sysselsättning, 1997-2003 (%)**

* Anm. 1): Förändring av medellön och sysselsättning i riket 1997-2003: 14,7% resp. 7,4%

* Anm. 2): Värden inom parantes är den regionala agglomerations andel av sysselsättningen i motsvarande nationell agglomeration.

Sårbarhet

På samma sätt som specialisering enligt ovan kan ge positiva effekter i form av ökad utveckling genom innovationssystem och liknande innebär en koncentration att sårbarheten ökar. Detta gäller särskilt för små regioner. Som exempel på sårbara regioner för sysselsättningsminskningar kan nämnas industriregioner i Bergslagen. I vår region gäller det t.ex Fagersta, Ludvika, Karlskoga och Örebro FA. I det sistnämnda fallet beror det på det stora beroendet till stora enskilda företag i Kumla och Laxå kommuner.³¹ Denna sårbarhet finns även inom enklare tjänstenärings som call-centers och liknande som är mycket flyttbara. Det är viktigt att dessa regioner får ett breddat näringsliv och ökad flexibilitet t.ex ökade möjligheter till omskolning och liknande. Genom förbättrade kommunikationer kan integrationen med regionala centra förbättras (regionförstoring).

Slutsats innovationsklimat

Sammanfattningsvis förefaller den stora utmaningen för Östra Mellansverige handla om att identifiera kompetensområden som innebär både positiv sysselsättningsförändring och ökad produktivitet. Detta behöver nödvändigtvis inte bara innefatta de branscher som lyfts fram i "Innovativa Sverige". Prioriterade områden i programmet behöver nödvändigtvis inte vara branscher, utan kan utgå från innovativa ämnesområden. Möjligen är det inom innovationssystem i gränslandet mellan olika kompetensområden som de mest intressanta lösningarna för den framtida konkurrenskraften kan skapas. Därmed skulle initiativ kunna vara branschövergripande, men ändå kunna vara både strukturerande och tillväxtbefrämjande.

³¹ Nutek (2002) *Sårbara industriregioner – sårbarhet i lokala arbetsmarknadsregioner och kommuner till följd av industriell omstrukturering, B2002:01.*

Östra Mellansverige visar också en relativ svaghet inom kreativitet och öppenhet, framförallt när det gäller utrikes födda och sysselsättning.

Regionen visar en betydande svaghet inom indikatorn privata FoU-investeringar, förutom i Östergötland. Det finns därtill en betydande svaghet gällande forskningskompetens, vilket dock inte innefattar Uppsala och Östergötland, vilka framträder som starka pooler i regionen.

När det gäller entreprenörskap och företagande så ligger alla län utom Uppsala och Östergötland under rikets nivå. Här bör man ställa sig frågan i vilken mån Östra Mellansverige kan nyttja Stockholm/Uppsala och Östergötland så att hela programområdet kan utveckla de strukturella tillväxtförutsättningarna.

Regionförstoring

Sedan snart 20 år tillbaka har geografiska aspekter varit ett allt vanligare förekommande tema inom den ekonomiska forskningen. Detta tema har lyfts fram som ett nytt forskningstema, som vanligen sammanfattas med begreppet ”den nya ekonomiska geografin”³². De samband som klargörs inom den nya ekonomiska geografien är många. Två grundläggande slutsatser kan emellertid lyftas fram:

1. **Regioner är i högre grad bärare av konkurrensfördelar än nationer.**

Ekonomisk tillväxt och förnyelse kan inte ses som en allmän nationell process. Den nya ekonomiska geografien har gett ökad insikt om att regioner i högre grad är bärare av konkurrensfördelar än nationer. Väl fungerande regioner, där täthet och differentiering är centrala begrepp, spelar således en avgörande roll för den nationella ekonomins utveckling.

2. De lokala arbetsmarknadernas omfattning, i termer av storlek och koncentration av företag och människor, spelar en helt annan roll för en regions konkurrensförmåga och tillväxtpöjligheter än vad som tidigare var den dominerande föreställningen. Sambandet består i att större regioner ger större lokala hemmamarknader. Den främsta nackdelen för små regioner är att den lokala marknaden endast i undantagsfall kan bära några särskilda lokala konkurrensfördelar, såvida de inte är givna av naturen eller varit varaktiga över historien. Större regioner kan däremot inrymma särskilda lokala resurser och en mångfald av specialiserade verksamheter, vilket i de flesta fall ger konkurrensfördelar.

Regionerna växer

Geografisk koncentration är knappast att betrakta som någon avslutad process. De trender vi kan se idag talar för en fortsatt koncentration av företag, arbetsplatser och människor. Inom det länsövergripande samarbetet ”Fördel Stockholm-Mälarenregionen” har det också genomförts studier kring effekterna av en framtida möjlig regionförstoring. De län som omfattas av studien är Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västmanlands samt Örebro län. I denna studie kan man se

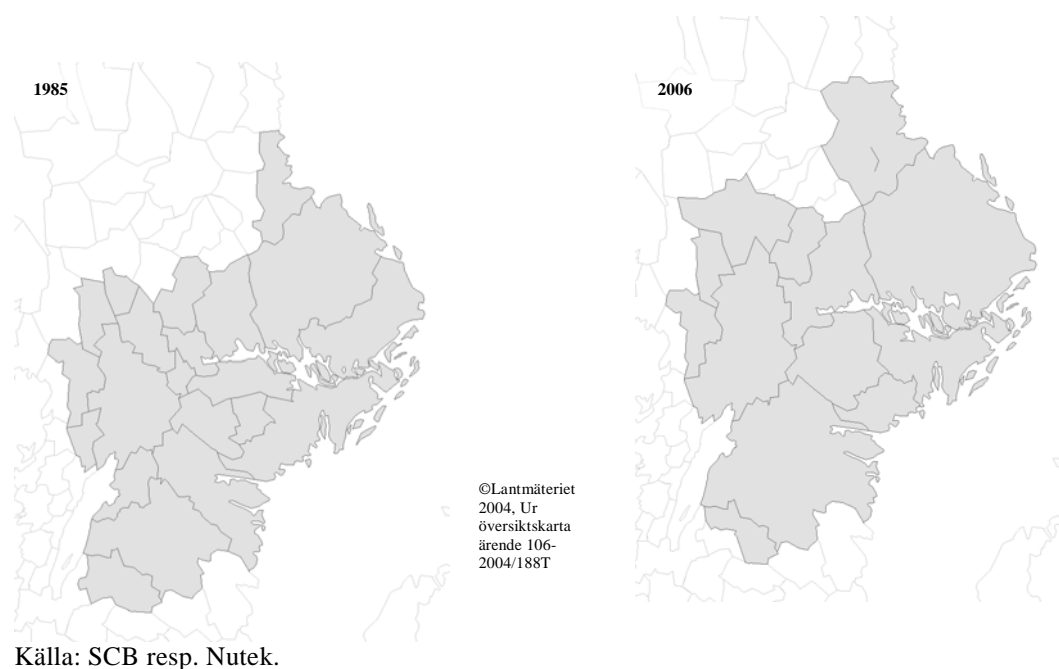
³² Se t ex Fujita, Krugman & Venables (1999) *The Spatial Economy: cities, regions and international trade*.

att regionförstoringen i länen fortgår och med största sannolikhet kommer att fortsätta i framtiden.³³

FA-regionerna delas i huvudsak in enligt statistiska kriterier. Indelningen baseras på den dagliga arbetspendlingen över kommungränserna. Det gör att antalet FA-regioner över tiden fungerar som ett statistiskt mått på regionförstoring.

Regionförstoringen har gått fortare i södra och mellersta Sverige än i norra Sverige. Allra snabbast har utvecklingen gått runt storstäderna och andra universitets- och högskoleorter. En tendens i Östra Mellansverige liksom i övriga delar av Sverige är att de befolkningsmässigt små regionerna tenderar att bli mindre, medan de större regionerna tenderar att bli större. Av Karta 4 framgår att regionförstoringen varit genomgående för hela Östra Mellansverige med undantag av de mindre regionerna Tranås, Karlskoga, Hällefors och Fagersta.

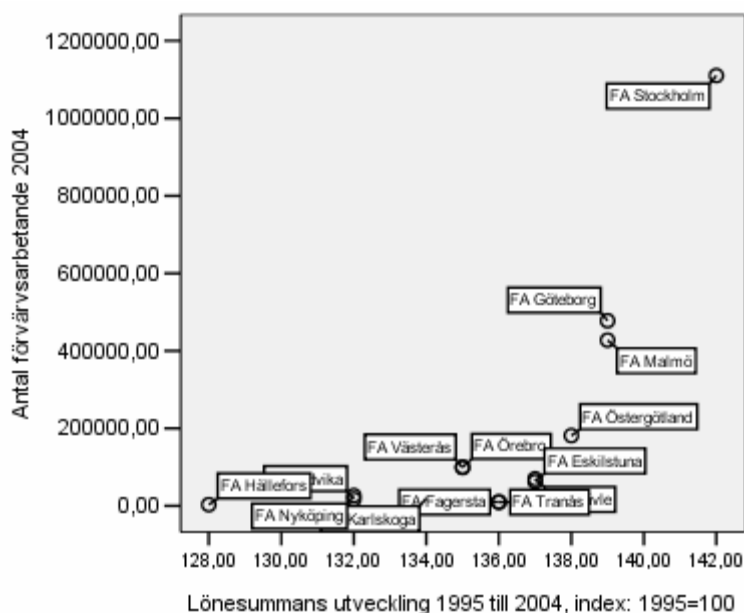
Karta 4: Lokala arbetsmarknader 1985 respektive FA-regioner 2006³⁴

³³ Dahl, Einarsson & Strömquist (2003) *Effekter av framtida regionförstoring i Stockholm-Mälarenregioner, rapport nr 1:2003*.

³⁴ Kartar 1985 avser SCB regionindelning, medan kartar för 2006 avser Nuteks regionindelning. Metoderna för att definiera regionerna är inte identiska, men så pass lika att kartorna bör kunna betraktas som jämförbara. FA-regioner finns ej för år 1985.

Diagram 7: Lönesumman utveckling och antal förvärvsarbete

Regionförstorings betydelse för tillväxten

Arbetsmarknadsregioner med stor befolkning har i genomsnitt högre tillväxt än arbetsmarknadsregioner med få invånare. De är även mer robusta vid tillfälliga kriser. Orsaken till detta är att det ryms fler branscher i en stor region, vilket gör att arbetskraft lättare kan slussas från näringsgrenar på tillbakagång till mer expansiva sektorer. I Fördel Stockholm-Mälardalens rapport menar man att regionförstoringen i Mälardalslänen framförallt kommer att medföra två effekter: dels en ökad sysselsättning, dels en ökad produktivitet och högre löner. Den förstnämnda effekten ska betraktas i ljuset av att större regioner har en större självgenererande tillväxtförmåga jämfört med mindre regioner. Den andra effekten har sin grund i att desto större regionerna blir, ju mer växer den regionala ekonomins diversifiering, vilket ger utrymme för ökad specialisering hos arbetskraften.³⁵ I Diagram 6 framgår ett samband där det är de största regionerna som haft den största tillväxten. En kritisk gräns för regionstorlek förefaller dock vara nödvändig (ca 100' -150' förvärvsarbete) för att ge effekt för tillväxten³⁶.

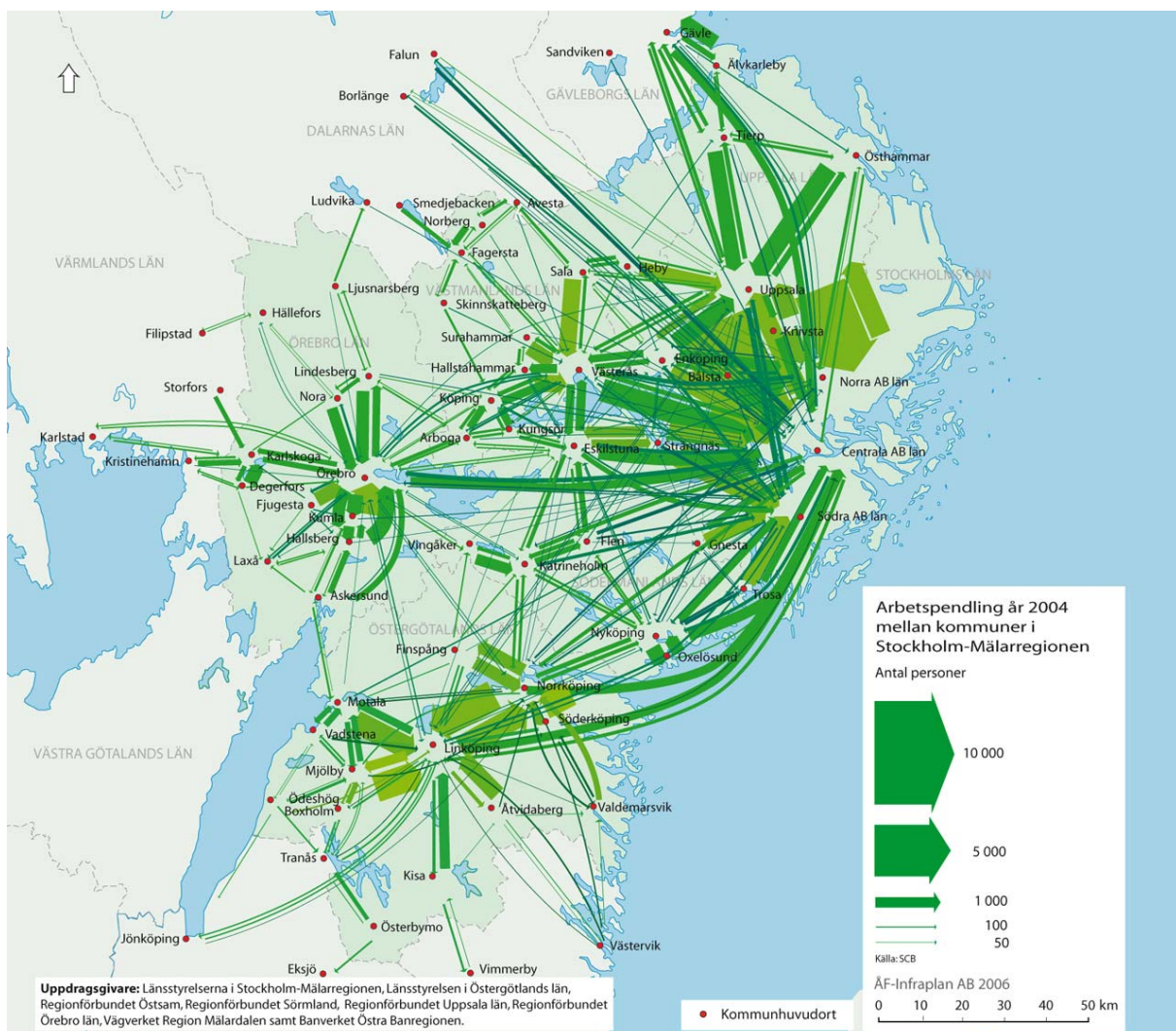
Individuella skillnader i regionförstoringen

Oavsett de strukturella förändringarna på arbetsmarknaden med en koncentration av individer och verksamheter till större regioner, finns det stora variationer i individers pendlingsbeteende.

³⁵ Dahl, Einarsson & Strömquist (2003) *Effekter av framtida regionförstoring i Stockholm-Mälardalensregioner, rapport nr 1:2003*.

³⁶ FA Göteborg och FA Malmö utgör referensregioner.

Karta 5: Arbetspendling år 2004 mellan kommuner i Östra Mellansverige, totalt

Det finns stora skillnader baserat på kön. Kvinnor pendlar både i mindre omfattning och kortare sträckor än män. Män pendlar mer och längre sträckor än kvinnor. Detta kan medföra att männen får bättre löneutveckling och karriärmöjligheter än kvinnorna. Pendlingen tar tid vilket kan medföra ökad stress, och därigenom bidra till en försämrad folkhälsa. Exempelvis i barnfamiljer kan det medföra att männen tar ett minskat ansvar för barnen. Pendlingsmönstret, som det ser ut idag, kan därmed bidra till negativa effekter på jämställdheten³⁷. I detta sammanhang har infrastrukturen för IT stor betydelse. Många långpendlare har möjlighet till distansarbete i hemmet en eller två dagar i veckan och även ett antal timmar vid tågresor. Snabbheten och tillgängligheten i tekniken är då viktig.

³⁷ Friberg, Brusman & Nilsson (2004) *Persontransporternas "vita fläckar": om arbetspendling med kollektivtrafik ur ett jämställdhetsperspektiv*.

Andra faktorer som påverkar pendlingens omfattning och tid är arbetstagarnas lön, utbildningsnivå och ålder. Högutbildade och höginkomsttagare är mer pendlingsbenägna, vilket i synnerhet blir påtagligt i takt med att pendlingstidens längd. Pendlingsbenägenheten ökar med ålder till en viss gräns, för att sedan åter avta.³⁸

Även om kommunerna i Stockholms län per definition inte ingår i Östra Mellansverige är det påtagligt att pendlingen till Stockholm län från Östra Mellansverige är betydande. Det gäller främst Uppsala och Nyköping, men även Eskilstuna och Västerås, där det skett en stor ökning med start i det sena 1990-talet.

Mellan åren 1997 och 2004 ökade den sammanlagda utpendlingen över kommungräns från kommunerna i Östra Mellansverige med 24 procent. Under samma period ökade andelen utpendlare av sysselsatt nattbefolkning³⁹ för 47 av regionens 52 kommuner.

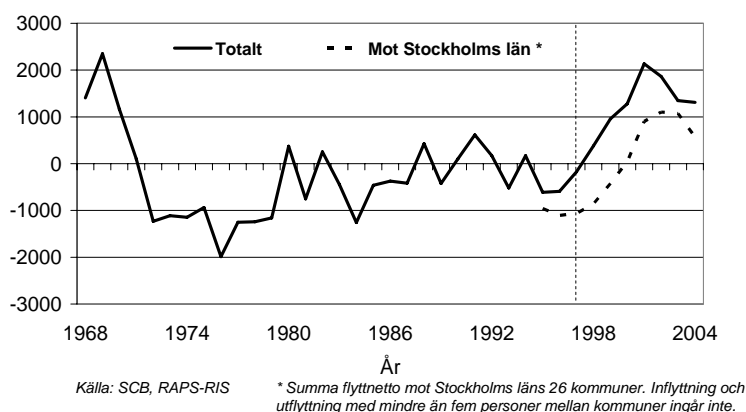
Kommunikationerna är avgörande för regionförstoringen. Sambandet mellan regionstorlek och tillväxt skapar problem i glesbefolkade områden med befolkningsmässigt små regioner. I Östra Mellansverige är det främst i de nordvästra Bergslagsregionerna som dessa problem kan identifieras. Förbättringar i transportsystemet kan under vissa förutsättningar leda till regionförstoring och därmed förbättra förutsättningarna för ekonomisk tillväxt i regionerna. Genom utbyggnad av ett lättillgängligt kollektivtrafiksystem kan en regionförstoring möjliggöras samtidigt som andelen miljöanpassade resor ökar. På så sätt kan problemet med Sveriges glesa bebyggelsestruktur mildras och regionernas tillväxtförutsättningar förbättras. Fler människor är helt enkelt beredda att pendla till arbeten som ligger i en annan LA-region om restiden minskar. Genom att bättre integrera transport- och bebyggelseplaneringen går det att skapa ett effektivt och resurssnålt transportsystem. Detta kräver bland annat snabb och effektiv kollektivtrafik samt ökad samordning mellan transportplanering och övrig samhällsplanering. För att transportsystemet ska bli långsiktigt hållbart och bidra till en konkurrenskraftig tillväxtregion krävs ökad samverkan mellan myndigheter, näringsliv och forskning.

Exempelvis har kommunerna runt Mäljarbanan och Svealandsbanan fått rejält förbättrade järnvägskommunikationer sedan år 1997 (Örebro, Arboga, Kungsör, Köping, Hallstahammar, Västerås, Enköping, Håbo, Eskilstuna, Strängnäs). Detsamma gäller för Bergslagskommunerna som från 2001 binds samman av Tåg i Bergslagen som sedan starten har haft en fördubbling av antalet resor för arbets- och studiependling. Även bilvägarna har förbättrats för de flesta av dessa kommuner. De förbättrade kommunikationerna har medfört en regionförstoring, vilken har haft en mycket positiv effekt på befolkningsutvecklingen. En lång period av inrikes nettoutflyttning för kommunerna kring Mäljarbanan och Svealandsbanan, vändes från och med 1998 till en påtagligt positivare trend avseende nettoinflyttningen.

³⁸ Eliasson (2006) *Bergslagsdynamik eller Mälardalsdynamik?*

³⁹ Förvärvsarbetande med bostad i kommunen, oavsett arbetskommun.

Diagram 7: Sammanlagd inrikes nettoutflyttning för kommunerna runt Mälardalen och Svealand

Antal arbetstillfällen⁴⁰ inom ett visst restidsavstånd är ett mått på arbetsmarknadens storlek för en kommuns befolkning. Regionförstoringen har inneburit att kommunerna runt Mälardalen och Svealand fått en mycket stor arbetsmarknad inom ett kort restidsavstånd. Att ha tillgång till en stor arbetsmarknad inom ett kort restidsavstånd kombinerat med möjligheten till en bra boendemiljö betyder mycket för attraktiviteten hos en kommun. Dessa kommuner erbjuder bostäder med priser betydligt under nivåerna i Stockholms län. En stor del av vändningen i befolkningsutvecklingen beror på att nettoutflyttning till Stockholms län vänts till nettoinflyttning från Stockholms län.

Det bör också påtalas att förutsättningarna att skapa regionförstoring genom en ökad biltrafik är begränsad. När det gäller pendling över längre tidsintervall förefaller människor generellt vara långt mer benägna att nyttja tåg/buss framför bil som färdmedel. Förbättringar inom biltrafiken kan framfört bidra till resor över kortare sträckor, och därmed främst bidra till att stärka den inomregionala integrationen. Men även över kortare sträckor är kollektivtrafik ett nog så gott verktyg för att stärka integrationen av regionerna.⁴¹ När det gäller att främja ökad pendling med bil måste de miljömässiga aspekterna allvarligt övervägas.

Samordning av prissättning och tidtabeller är mycket viktigt. När det gäller möjligheterna att påverka regionförstoringen är det inte bara utbyggnaden av infrastrukturen som är av betydelse. I sammanhanget är också samordningen av prissättning och tidtabeller mycket viktig. Det är exempelvis betydligt dyrare att långpendla i Mälardalen än i exempelvis Skåne-regionen. Till saken hör förstås att Skåne till ytan är betydligt mindre än Mälardalen, men detta är inte hela förklaringen. Resor av motsvarande sträckor och tidsintervall i Skåne-regionen är så gott som genomgående billigare än inom Mälardalen. Det blir särskilt påtagligt när det gäller resor över länsgräns inom Mälardalen, vilket

⁴⁰ Med antal arbetstillfällen avses sysselsatt dagbefolkning. Med sysselsatt dagbefolkning avses förvärvsarbetande med arbetsplats i regionen, oavsett bostadsort.

⁴¹ Sandow, E. & Westin, K. 2006, *Vill människor pendla längre? TRUM 2006:1*.

tenderar att ge omfattande prisstegringar. Med en liknande prisnivå för Mälardalen som för Skåne län skulle det vara ekonomiskt meningsfullt att pendla för betydligt fler personer än idag, och kunna bidra till att öppna upp arbetsmarknaden för grupper som idag pendlar i liten omfattning, exempelvis lågavlönade. Inom Östergötlands län förefaller kollektivtrafiken vara betydligt mer samordnad än inom och mellan länen i Mälardalen. Inom Östergötlands län planeras trafiken så att det i möjligaste mån går att byta mellan de olika kollektiva trafiksystemen. Pendeltågen är stommen i den regionala trafiken till vilken övrig kollektivtrafik anpassas.

Slutsatser regionförstoring

De största behoven när det gäller regionförstoring kan sammanfattas i följande punkter:

- Skapa förutsättningar för att utjämna individuella skillnader i utvecklingsmöjligheter på arbetsmarknaden till följd av ökad pendling.
- Samordnings av transportslag och priser för att ge möjligheter till a) större regioner, b) bättre inomregional täthet, c) smidiga resor över nuvarande länsgränser.
- Regionförstora hållbart – det är nödvändigt för att kvaliteten och tillståndet för miljön ska förbättras, folkhälsa förbättras och jämställdheten öka.

I sammanhanget bör man också lyfta frågan i vilken mån utbyggnad av IT-infrastrukturen i de mer glesbefolkade delarna av Östra Mellansverige kan bidra till att sprida tillväxteffekten från de urbana delarna av regionen till de mer perifera.

Transportsystem och infrastruktur

Transportpolitiken är av strategisk betydelse för näringslivet och därmed för en regional hållbar utveckling. Näringslivets förutsättningar i form av t ex tillgång till arbetskraft med rätt kompetens, bra service och goda transportmöjligheter är av avgörande betydelse för regional utveckling. Stockholmsberedningen framhåller att transportpolitiken framöver än mer måste kopplas till den regionala utvecklingspolitiken.⁴² Det är också nödvändigt med en omställning till ett hållbart transportsystem. Effektiva och miljöanpassade transporter är en viktig förutsättning för en hållbar utveckling av Östra Mellansverige som en attraktiv tillväxtregion.

Av de infrastruktursystem som nämns nedan antas samtliga ha en samhällsviktig funktion, men här finns ändå skillnader i förutsättningarna. Medan underhåll och utbyggnad av väg- och järnvägsnätet är ett statligt ansvar, sker hamnverksamhet, flygplatser och utbyggnad av IT-infrastruktur i stort sett på marknadsmässiga och kommersiella villkor.

Transportarbetet är i mycket stor utsträckning koncentrerat till vägar. I nuläget svarar vägtransporterna för cirka 90 procent av det totala transportarbetet (avser riket)⁴³. Vägtransporterna ökar fortfarande vilket inte är hållbart på sikt med dagens fordon

⁴² SOU, Stockholmsberedningen N 2001:02, *Sammanfattande slutrapport för Stockholmsberedningens verksamhet under perioden 2001-2003*.

⁴³ Näringsdepartementet (2006b) *Svenska territoriella förutsättningar och utvecklingstendenser – analysunderlag för den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning*.

och drivmedel. Östra Mellansverige genomkorsas av flera trafikleder av nationellt mycket stor betydelse. Det handlar framförallt om E18, E20 och E4.

Inom järnvägsnätet utgår de mest betydande lederna i huvudsak från Stockholm: Södra stambanan mot Norrköping/Linköping och vidare mot Skåne, Västra stambanan mot Hallsberg och Göteborg, Svealandsbanan genom Södermanland, Mäljarbanan över Västerås till Hallsberg samt Ostkustbanan mot Uppsala/Gävle och Sundsvall. För att underlätta tillgängligheten mellan Stockholm och andra orter i Östra Mellansverige bedömer Stockholmberedningen att det främst är de sammanbindande stråken i väg- och bannätet som behöver förbättras⁴⁴.

Sjötransporter av gods och hamnverksamhet sker helt på marknadsmässiga och kommersiella villkor. Sjöfarten har en mycket stor betydelse för utrikeshandeln av varor, eftersom över 90 procent av all export och import går på lastfartyg i något skede av transportkedjan. Den är därför också mycket konjunkturkänslig. Det är mycket viktigt med god tillgänglighet i form av järnvägar och vägar till hamnarna. I detta sammanhang talar man om intermodala transporter dvs. kombinationer av olika transportslag, där hamnarna kan vara viktiga noder i en transportkedja. Allmänt sett har Östra Mellansverige en tämligen väl fungerande infrastruktur inom hamnverksamheten för sjötransporter. De godsflöden som kommer att tillkomma inom den närmsta 25-årsperioden bedöms kunna hanteras av befintliga hamnar. Hållbarhetsperspektivet är framträdande när det gäller sjöfart. Det är ur miljösynpunkt positivt om godset jämfört med t.ex. lastbilstrafik hanteras av sjöfarten så nära leverantören/mottagaren av godset som möjligt.

Inom programområdet finns flygplatser lokaliserade till Örebro, Västerås, Eskilstuna, Nyköping, Norrköping och Linköping I Uppsala län saknas visserligen flygplats, men länets läge nära Arlanda är mycket viktig.⁴⁵ Arlanda och Skavsta är av betydelse i såväl ett internationellt som nationellt perspektiv, medan övriga flygplatser i Östra Mellansverige främst är av regional betydelse.⁴⁶ Stockholmberedningens delbetänkande bedömer att Arlanda tillsammans med övriga flygplatser i området bör kunna klara av och tillgodose framtida krav på flygplatskapacitet. Man framhäver att samverkan mellan flyg och tåg bör utvecklas för att öka tillgängligheten till flygplatserna.⁴⁷ Det kan exempelvis handla om en utbyggd pendel- och regionaltågstrafik i Arlandaområdet, vilket i detta sammanhang inte minst berör Uppsala län. En förbättring för detta vidkommande är utbyggnaden av Upptaget till Gävle och Upplandspendeln ner till Upplands Väsby, vilka båda länkar till Arlanda.

⁴⁴ SOU, Stockholmberedningen N 2001:02, *Sammanfattande slutrapport för Stockholmberedningens verksamhet under perioden 2001-2003*.

⁴⁵ Regionförbundet Uppsala län (2006) *Uppländsk drivkraft. Regionalt utvecklingsprogram för Uppsala län*.

⁴⁶ Näringsdepartementet (2006b).

⁴⁷ SOU 2003:33, *Tillräcklig flygplatskapacitet i Stockholm-Mäljarregionen*, Delbetänkande i Stockholmberedningen.

Att utveckla ett effektivt transportsystem är elementärt för att kunna upprätthålla regionens konkurrenskraft och bidra till den fortsatta integreringen av Östra Mellansverige. Emellertid har transportsystemets kapacitet inte hållit jämna steg med vare sig befolkningsutvecklingen eller den ekonomiska utvecklingen.⁴⁸

IT-infrastruktur

IT-infrastrukturen har en samhällsviktig funktion, och bör därför likställas med övrig samhällsviktig infrastruktur, såsom vägar, järnvägar, etc.

Utgångspunkten för utbyggnaden av IT-infrastrukturen i Sverige är att den ska ske på marknadsmässiga grunder. I praktiken har detta endast varit möjligt i de större tätorterna. Där marknaden inte bedömer det lönsamt att bygga ut, måste offentliga medel stödja att en utbyggnad kommer till stånd. Riksdagen beslutade år 2000 att målet för de statliga insatserna inom bredbandsområdet skulle vara att tillförsäkra alla delar av landet en IT-infrastruktur som skulle medge överföring av multimediatjänster av god kvalitet. Stödområdena för bredbandsutbyggnad omfattar cirka 90 procent av landets yta och drygt 30 procent av landets befolkning.

Uppskattningsvis kommer vid utgången av 2006 omkring 85-90 procent av hushållen i stödberättigade områden ha möjlighet att skaffa bredband. Det sker huvudsakligen via ADSL, vilket utnyttjar det befintliga telenätet. Det statliga stödet har här haft en betydande effekt. Det kan också konstateras att EU-stöd på vissa håll använts i stor omfattning för utbyggnad av IT-infrastrukturen. I Östra Mellansverige har EU-medel använts i stor omfattning för detta ändamål i Västmanland. I Örebro och Östergötlands län har det använts i mindre omfattning. Södermanland och Uppsala län ingick inte i strukturfondsområden under programperioden 2000-2006⁴⁹.

För att klara av en ökad användning av bredbandstjänster är det av stor vikt att näten har förmåga att klara av en ökad efterfrågan på överföringskapacitet. Inför framtiden kan man således urskilja två huvudsakliga behov. För det första finns det ett behov att ge de återstående 10-15 procenten av hushållen möjlighet att använda bredbandstjänster. Det andra behovet får betraktas som en långt större utmaning. Det handlar om att fortsätta omställningsarbetet till nätverk som medger snabbare överföring. I sammanhanget bör man ha en förståelse för att bredband via ADSL möjligen motsvarar de generella förväntningarna på överföringshastighet som råder idag. I ett längre perspektiv torde det dock vara av vikt att bygga upp en basinfrastruktur som klarar en förväntad ökad efterfrågan på överföringskapacitet. Det är rimligt att anta att efterfrågan på överföringshastighet kommer att förändras under programperioden fram till 2013.

Slutsatser transportsystem och infrastruktur

Utgångspunkten för hur programmedlen ska nyttjas bör genomgående vara: Var kan de i största möjliga mån bidra till ökad regional konkurrenskraft? Även om programdirektiven i princip ger möjligheter till att avsätta medel till uppbyggnad av den fysiska infrastrukturen, är analysens bedömning kostnaderna för sådana insatser

⁴⁸ OECD (2006) *OECD Territorial Reviews: Stockholm, Sweden*.

⁴⁹ Länsamverkan Bredband (2006) *Behovet av en hållbar och konkurrenskraftig IT-infrastruktur i Sverige*.

så höga att programmets möjligheter blir ytterligt begränsade. Den nationella strategin lyfter emellertid fram i sina riktlinjer att det bör kunna ges utrymme för att fullfölja utbyggnaden av bredband i gles- och landsbygd.

Analysen bedömer programmets möjligheter att bidra till en ökad regional konkurrenskraft genom insatser inom infrastrukturområdet, främst bör ligga inom att stödja hållbara intermodala transportsystem samt att fullfölja bredbandsutbyggnaden. När det gäller bredbandsutbyggnad bör fokus främst ligga på den återstående utbyggnaden och säkerställa tillgängligheten till ett robust och hållbart nät, i första hand till företag. Detta bör ses som ett viktigt medel för att knyta samman och därmed bidra till en ökad integrering av stadsbygd och landsbygd, och därigenom stärka konkurrenskraften på landsbygden. Detta torde vara en central del i regionförstoringstanken. Inom insatserna för ett utvecklat informationssamhälle torde det också vara av vikt att stimulera och underlätta IT-användningen i små och medelstora företag, även det nödvändigtvis inte ryms inom regionalfondens insatser. Här finns således en tydlig koppling till såväl landsbygdsprogrammet som socialfondsprogrammet.

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling handlar om mänsklig utveckling. Dagens behov ska uppfyllas utan att framtida generationers möjligheter äventyras. Det förutsätter en fungerande ekonomi, en livskraftig och hälsosam miljö och inte minst individuell och social utveckling. Det förutsätter också långsiktighet och hänsyn till kommande generationer. Utvecklingen i ekonomin, i den sociala dimensionen och i miljön ska gå i rätt riktning om den ska kallas hållbar.

Hållbar tillväxt innebär en tillväxt som tar hänsyn till hur såväl människor, miljö som ekonomi utvecklas. De tre dimensionerna är lika viktiga och ömsesidigt beroende av varandra. Hållbar tillväxt innebär således tillväxt av såväl ekonomiskt som ekologiskt och socialt kapital.

Ekonomisk tillväxt innebär att de ekonomiska resurserna i samhället ökar. En hållbar tillväxt innebär ett vidgat synsätt på tillväxt där de mänskliga behoven står i centrum istället för ekonomins eller marknadens behov. Hållbar tillväxt innebär därmed ett mervärde – man kan uttrycka det som att det är kvaliteten och inte kvantiteten som står i centrum.

Den miljömässiga dimensionen handlar om stabila ekologiska system och hälsosam livsmiljö. Miljödimensionen och den ekonomiska dimensionen påverkar varandra genom att miljön gynnas av stabila ekonomiska förhållanden på så vis att tillväxt kan skapa resurser för att hantera eller förebygga miljöproblem. Omvänt kan miljön vara en ekonomisk resurs genom till exempel att bevarad miljö kan skapa regional attraktivitet. Det finns även samband mellan miljön och den sociala dimensionen som handlar om att miljön påverkar människors hälsa och välbefinnande.

Den sociala dimensionen innehåller både materiell välfärd (konsumtion av varor och tjänster) och immateriell välfärd (hälsa, trygghet, möjligheter till utbildning och arbete, tillgång till kultur, information och delaktighet i samhällsutvecklingen,

oavsett kön och etnisk bakgrund). Den sociala dimensionen påverkar den ekonomiska dimensionen bland annat genom att ett aktivt deltagande i arbetslivet förutsätter att befolkningen är vid god hälsa. Dessutom är det troligt att kvaliteten på arbetet som utförs – och därmed tillväxten – ökar om arbetstagarna känner trygghet i sin livssituation, delaktighet i samhället och allmänt välbefinnande. Vidare skulle en arbetsmarknad utan diskriminering kunna bli mer dynamisk och därmed bidra till ökad tillväxt.

Ekonomiskt hållbar utveckling

Ekonomisk tillväxt är ett medel för att nå en hållbar utveckling.

Strukturfondsprogrammen för perioden 2007-2013 har en profil som förbättrar förutsättningarna att nå målen om hållbar utveckling med grund i hållbar tillväxt. För Östra Mellansverige innebär programmet ökade möjligheter att stärka ekonomins långsiktiga utvecklingskraft - för ökad konkurrenskraft och fler arbetstillfällen.

Miljömässigt hållbar utveckling

Det finns i Sverige 16 nationella miljömål. Vi bedömer att fyra av dem har särskild betydelse för programmet Regional konkurrenskraft och sysselsättning, Östra Mellansverige 2007-2013. Dessa är:

- En god bebyggd miljö
- Frisk luft
- Begränsad klimatpåverkan
- Giffri miljö

En miljömässigt hållbar framtid kräver omfattande innovationer i samhällsbyggandet, inte minst i våra städer. Idag finns både positiva och negativa tendenser i utvecklingen mot ett hållbart samhälle men totalt sett är omställningstakten för långsam. Samhällsutvecklingen är i sin helhet inte sådan att den leder till att kvalitén och tillståndet för miljön blir hållbar på sikt. Det gäller också för hur vi använder våra natur- och kulturreсурser. De problem som orsakas eller förknippas med dagens utveckling ger inte bara effekter på miljön utan är starkt kopplade till folkhälsa och jämställdhet.

Genomgripande strukturella förändringar krävs främst inom energi- och transportsystemen men också inom stadsutvecklingen. Idag ökar till exempel fortfarande energiförbrukningen. I Östra Mellansverige precis som i Sverige totalt har energiförbrukningen ökat med ca 10 procent sedan 1990. Utvecklingen går alltså i motsatt riktning jämfört med den önskvärda, dvs. en effektiv energianvändning och en kostnadseffektiv energiförsörjning med låg negativ inverkan på hälsa, miljö och klimat. Utsläppen från fordon har visserligen minskat under den senaste 10-årsperioden som följd av dagens avgasrening men dämpas samtidigt av att trafiken ökar. Endast en dryg tredjedel av regionens kommuner arbetar med strategier för att öka förutsättningarna för miljöanpassade transporter.

Det finns ett samband mellan ökande transporter, energiförbrukning och ekonomisk tillväxt som är nödvändigt att bryta för en hållbar utveckling. Att miljöanpassa energi- och transportsystemen och att integrera planeringen av dessa med

bebyggelseplanering är en förutsättning för omställning till ett hållbart samhälle. Med en miljö- och hälsoanpassad fysisk planering kan behov och lösningar belysas allsidigare och leda fram till en hållbar samhällsutveckling med god tillväxt.

Socialt hållbar utveckling

Jämställdhet

EU:s mål om jämställdhet mellan kvinnor och män och de nationella jämställdhetsmålen utgör övergripande mål för jämställdhetspolitiken. Innebörden är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv och beskrivs genom de fyra delmålen:

- en jämn fördelning av makt och inflytande i samhället. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet
- ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut
- en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor
- mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet

Jämställdheten har brister såväl nationellt och som i region Östra Mellansverige. Utmärkande för den bristande jämställdheten i regionen är bland annat den könssegregerade arbetsmarknaden inklusive ojämställda löner, kvinnors låga representation på chefsbefattningar i näringslivet samt kvinnors omfattande deltidsarbete. Kvinnors yrkesfrekvens är betydligt lägre än för män och något lägre än för kvinnor i riket. Även om kvinnors företagande i regionen har ökat betydligt den senaste 10-årsperioden är det fortfarande lågt i förhållande till mäns företagande i regionen. Särskilt utsatta är kvinnor med utländsk bakgrund som har en väsentligt lägre förvärvsfrekvens än svenskfödda kvinnor. Till detta kommer dramatiskt höga ohälsotal framförallt för kvinnorna i regionen.

Den könssegregerade arbetsmarknaden och kvinnors lägre lönenivå i förhållande till mäns samt kvinnors huvudansvar för familjen kan vara faktorer som förklarar varför till exempel kvinnor pendlar både i mindre omfattning och kortare sträckor än män. Eftersom män pendlar i större utsträckning får de bättre löneutveckling och karriärmöjligheter än kvinnor. Detta förstärker rådande ojämställdhet mellan kvinnor och män.

Befolkningens sammansättning har stor betydelse för regionens utveckling. Idag har Östra Mellansverige en något lägre andel kvinnor och män i åldersgruppen 20-44 än riket. På sikt kommer åldersgruppen som är över 80 år och som har störst behov av vård och omsorg att öka.

För att bevara en god social infrastruktur behöver regionen Östra Mellansverige förbereda sig på att möta de demografiska utmaningar som vi kommer att ställas inför, till exempel genom att vidta åtgärder för att bryta den könssegregerade

arbetsmarknaden. Angelägna åtgärder är även insatser för att minska ohälsan bland regionens kvinnor samt att stimulera utvecklingen av kvinnors företagande och innovationer.

Etnisk mångfald

Förvaltningsmyndigheten kommer i programgenomförandet använda de nationella övergripande målen för integrationspolitiken:

- Lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund.
- En samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund.
- En samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund ska vara delaktiga i och medansvariga för.

Region Östra Mellansverige har en hög andel utlandsfödda, som i ett nationellt perspektiv endast kan mätas med Malmö- och Göteborgsregionen. Detta nationella mönster förväntas bestå även i ett längre tidsperspektiv⁵⁰.

Det konstateras i flera studier att invandring sannolikt inte kommer att lösa nuvarande och framtida befolkningsproblem, men man kan anta att personer med utländsk bakgrund kommer att ha en mycket stor betydelse för den framtida befolkningsutvecklingen.

Många invandrade kvinnor och män har goda och breda språkkunskaper samt kunskap om kulturskillnader mellan länder och om andra affärsmarknader. Dessa kunskaper blir allt viktigare i näringslivet, inte minst i ett internationellt perspektiv, och i den offentliga sektorn i arbetet med barn, ungdomar och äldre. Förvärvsfrekvensen för kvinnor och män med utländsk bakgrund är väsentligt lägre än för svenskfödda kvinnor och män. Det är en misshushållning med ekonomiska och mänskliga resurser att dessa kunskaper och erfarenheter inte bättre tas tillvara.

En effektiv introduktion av kvinnor och män med utländsk bakgrund och ett snabbt inträde på arbetsmarknaden är av stor betydelse för individens delaktighet i samhället. Nyttan med att öppna arbetsmarknaden för kvinnor och män med utländsk bakgrund är att det leder till ökad sysselsättning och tillväxt. Dessutom får individen del av välfärdstjänsterna såsom pensionssystem och arbetslöshetsförsäkring, vilket bidrar till en ökad livskvalitet. En väl fungerande integration kommer också att förändra invanda strukturer och mönster och därmed öppna nya möjligheter. Dessutom ökar den regionala dynamiken som allt oftare ses som central för en regions utveckling.

Folkhälsa

Det övergripande nationella målet för folkhälsoområdet är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa för hela befolkningen. Av de elva folkhälsomålen är följande av särskild betydelse för programmet:

- Delaktighet och inflytande i samhället, som grundar sig på individers demokratiska delaktighet, jämställdhet, diskriminering och socialt deltagande

⁵⁰ NUTEK (LU 2003/04, bilaga 3).

- Ekonomisk och social trygghet, som grundar sig på ekonomiska villkor och arbetsmarknadsposition
- Ökad hälsa i arbetslivet, som grundar sig på arbetsmiljöfaktorer, anställningstrygghet och möjlighet till återhämtning mellan arbetspass.
- Sunda och säkra miljöer och produkter, som grundar sig på miljökvalitetsmålen, en kretsloppsstrategi, de konsumentpolitiska målen samt målen för transportpolitiken

Det finns ett starkt samband mellan hållbar tillväxt och folkhälsa på så sätt att människors möjlighet till ett gott arbetsliv har stor påverkan på de grundläggande bestämningsfaktorerna för hälsa.

Människors hälsa påverkas av en rad faktorer som samspelar med varandra. Det kan vara omgivningsfaktorer, livsvillkor, levnadsvanor, sociala och individuella faktorer. Dessa faktorer är komplexa och påverkar genom olika mekanismer individens hälsa. Samhällets grundläggande värderingar är också viktiga förutsättningar för folkhälsan.

Livsvillkor kan handla om arbets- och boendesituation samt utbildningsnivå. Sociala faktorer, som att finnas i ett socialt sammanhang, känsla av delaktighet, trygghet och meningsfullhet är andra viktiga faktorer för hälsoutvecklingen.

Det är stora skillnader mellan kvinnors och mäns hälsa. Kvinnor besväras i högre grad av stressrelaterad sjuklighet och besvär från rörelseorganen. Kvinnor söker sjukvård, konsumerar läkemedel och är sjukskrivna i betydligt större utsträckning än män. Däremot är männens medellivslängd kortare än kvinnors. Skillnaderna i hälsa kan inte enbart förklaras med biologiska skillnader mellan könen utan sammanhänger till stor del med sociala och kulturella faktorer. Även strukturella faktorer i samhället medför att villkoren ser olika ut för kvinnor och män, t ex förändringen av arbetsförhållandena i den offentliga sektorn.

Hälsförhållandet i regionen karaktäriseras av att hälsan är relativt god men den är ojämnt fördelad. De faktorer som bidrar till denna ojämlikhet är arbetslöshet, geografiska förhållandena, etnicitet samt kön. Kvinnor och män med kort utbildning har mindre möjlighet att erhålla ett bra och utvecklande arbete speciellt på mindre orter med få arbetstillfällen.

SWOT-analys och sammanfattning

SWOT-analysen sammanfattar läget i Östra Mellansverige. Slutsatserna i denna baseras på denna analys som en rad andra regionala utredningar⁵¹.

<p>Styrkor</p> <ul style="list-style-type: none"> - Goda förutsättningar för ekonomisk tillväxt - Närhet till Stockholm skapar dynamik (kunskapscentrum, nya idéer, tillväxtmotor) - Attraktivt för boende, besökare, företag - Befolkningstillväxt (inflyttning) - Välutbildad arbetskraft (i europeisk jämförelse) - Mångsidigt utbildningssystem med stor kapacitet - God samhällsservice (vård, omsorg, skola) - FA-regionerna växer samman med infrastruktursatsningar - Internationellt konkurrenskraftigt näringsliv i tillväxt - Innovationssystem av hög kvalitet - Flera FoU-områden i framkant: bioteknik, medicinteknik, robotteknik, energiteknik, materialteknik, IT - Nyföretagandet ökar - Kraftfulla resurser inom FoU - Gott om utrymme för växande befolkning (boende och verksamhet) - Robusta livsmiljöer och gott om naturresurser 	<p>Svagheter</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kapacitetsproblem i Stockholm framförallt för spårbunden trafik men också för - Befolkningsminskning i områden långt från regionala centra och pendlingsstråk - Svag samordning mellan transportslag i pendlingstrafik - Stora skillnader i utbildningsnivå inom regionen - Svag sysselsättningsökning - Svagt entreprenöriellt tänkande - Få innovationer blir kommersialiserade - Nyföretagandet är internationellt sett lågt - Få små företag växer - Brist på riskvilligt kapital i tidiga skeden - Låg sysselsättningsgrad bland ungdomar - Matchningsproblem mellan utbildning och arbetsmarknad - Svag integration av personer med utländsk bakgrund - Stor grupp utan arbete, sjukskrivna, i ekonomiskt stöd - Utsatta ekosystem (Östersjön) - Problem med luftkvalitet i större orter - Trafikbuller - Fortsatt traditionella könsbundna utbildningsval - Starkt könsuppdelad arbetsmarknad
<p>Möjligheter</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fortsatt befolkningsökning och ekonomisk tillväxt - Ny effektivare transportinfrastruktur och mer samordnad trafikering och taxesättning - Ökad bredbandstillgänglighet - Bättre koordinering mellan näringsliv, FoU och samhälle - Ökad specialisering i kombination med ökad branschbredd - En mer positiv syn på entreprenörskap - Ökat antal kommersialiserade innovationer - Ökat nyföretagande - Ökad dynamik i befintligt näringsliv - Ökad konkurrenskraft i näringslivet - Säkrad kapitalförsörjning i tidiga skeden - Större och mer diversifierad arbetsmarknad genom regionförstoring och genom att bryta traditionella könsmonster - Ökad andel personer med utländsk bakgrund på arbetsmarknaden - Minskad ohälsa och utanförskap - Tillgång till kompetensutveckling för alla - Mer hållbara transportsystem - Minskat fossilbränsleberoende med nya energikällor och ny teknik - Förbättrad samverkan mellan kommuner och län ger effektivare resursutnyttjande 	<p>Hot</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konkurrens från låglöneländer drabbar framförallt arbetsmarknader utanför Stockholms FA -region - Risk att produktion koncentreras till färre orter i regionen och utanför regionen - Utanförskap riskerar att permanentas och klyftorna att öka - Arbetslösheten utanför Stockholms FA-region riskerar att öka långsiktigt p g a strukturomvandlingen - Ojämn åldersstruktur - Regionförstoring riskerar att permanenta bristande jämställdhetsförhållanden - Uteblivna infrastrukturinvesteringar minskar möjligheterna att utveckla hållbara transporter

⁵¹ OECD (2006) *OECD Territorial Reviews: Stockholm, Sweden*; Fördel Stockholm-Mälarenregionen (2004) *Stockholm-Mälarenregionen Sveriges tillväxtmotor – En långtidsutredning, rapport nr 5:2004*; Fördel Stockholm-Mälarenregionen (2003) *Kartläggning av högre utbildning och universitetsforskning i Stockholm-Mälarenregionen, rapport nr 2:2003*.

Ur SWOT-analysen är det möjligt att lyfta fram ett antal viktiga fokusområden för Östra Mellansveriges utveckling när det gäller konkurrenskraft och sysselsättning, vilka också bör vara vägledande när det gäller programmets strategiska inriktning.

Stärkt entreprenörskap

Även om nyföretagandet ökar i Östra Mellansverige, ligger andelen företagare på en relativt låg nivå i internationell jämförelse. Insatser bör fokuseras dels mot att stärka entreprenörandan för att stimulera nyföretagande, dels mot befintliga företag för ökade tillväxtmöjligheter.

Innovationssystem med internationell konkurrenskraft

I Östra Mellansverige finns flera innovationssystem med internationell konkurrenskraft. Det är viktigt att bidra till att ge dessa ytterligare styrka, samt att fortsätta arbetet med att identifiera nya branscher med internationell konkurrenskraft. I detta sammanhang är det väsentligt att åstadkomma en bättre koordinering mellan näringsliv, FoU och samhälle.

Tillgänglighet

Östra Mellansverige kännetecknas av en med svenska mått god täthet inom näringsliv och befolkning. Det är dock viktigt att kommunikationsmöjligheterna överstämmer med näringslivets och befolkningens behov. Fokus i arbetet för ökad tillgänglighet bör ligga på samordning mellan transportslag. Det kan avse samordning av pendlingstrafiken gällande tidtabeller och priser, eller intermodala transportsystem. Det är också viktigt att skapa förutsättningar för att utjämna individuella skillnader i pendlingsmöjligheter, t ex med avseende på kön och inkomst.

När det gäller infrastruktur för IT bör fokus ligga på att säkerställa tillgången till ett robust och framtidssäkert bredbandsnät i hela Östra Mellansverige.

Övergripande

Generella iakttaganden är att en förbättrad samverkan mellan kommuner och län ger ett effektivare resursutnyttjande. Detta är inte minst viktigt när det gäller att nyttomaximera användningen av begränsade strukturfondsmedel.

Arbete för bättre jämställdhet och ökad integration är nödvändigt, framförallt för att minska obalanser på arbetsmarknaden. Exempelvis är förvärvsfrekvensen lägre för kvinnor än för män, samt att människor med utrikes bakgrund är en alltför svagt utnyttjad resurs på arbetsmarknaden. Där till är den ekologiska hållbarheten central i alla tillväxtfrämjande insatser.

3. Strategisk inriktning

Programmets strategiska inriktning

Strukturfondsprogrammet Östra Mellansverige utgår från de prioriteringar som finns i den svenska nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013. I grunden för arbetet med Östra Mellansveriges program finns också den svenska strategin för hållbar utveckling; Strategiska utmaningar - En vidareutveckling av en svensk strategi för hållbar utveckling, Skr.2005/06:126.

Som underlag i programarbetet har vi också använt de ingående länens regionala tillväxtprogram och regionala utvecklingsplaner. De regionala tillväxtprogrammen syftar till att länsvis skapa goda förutsättningar för en hållbar tillväxt. Programmen ska utgå från näringslivets behov och entreprenörskaps- och innovationsarbete är viktiga frågor i regionens olika tillväxtprogram.

Länens sammantagna arbete för den regionala utvecklingen finns i länsvisa regionala utvecklingsplaner, RUP: ar. Länens regionala tillväxt- och regionala utvecklingsprogram är visserligen olika till sin karaktär men de strategiska delarna har tillräckligt stor överensstämmelse för att ligga till grund för ett gemensamt strukturfondsprogram.

Lissabonstrategin omfattar målet 24 miljoner nya jobb i EU fram till 2010. Det operativa programmet för regional konkurrenskraft och sysselsättning omfattar 730 miljoner kronor under en period om sju år. Som ett räkneexempel ger detta, fördelat på Östra Mellansveriges befolkning (drygt 1,5 miljoner invånare) ett tillskott på 69 kr per person och år, vilket visar på programmets begränsade möjligheter att påverka utvecklingen. Mot bakgrund av detta är det av största vikt att vi kan samverka och skapa synergieffekter med andra såväl nationella som europeiska program och fokusera vårt program på ett mindre antal strategiska satsningar.

Programmet för Regional Konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige ska medverka till att skapa hållbar tillväxt i hela Östra Mellansverige. Tillväxten kan beskrivas som BRP/capita eller fler arbetstillfällen med högre lönenivåer. Tillväxten förutsätter en ökad produktion eller en ökad förädling inom produktionen. Denna är i sin tur, genom sitt ökade kunskaps- och teknikinhåll en förutsättning för en positiv sysselsättningsökning vilket i sin tur genererar tillväxt och ökade lönesummor.

Strategiska insatser för utveckling av regionens näringsliv, särskilt med avseende på entreprenörskap och nyföretagande samt utveckling av innovationssystem är led i strävan mot målet att utveckla Östra Mellansverige till en region med ett ”dynamiskt och konkurrenskraftigt näringsliv”.

Det är regeringens uttalade ambition att en stor andel av projekten ska genomföras på flerlänsnivå. I det operativa programmet kommer gränsöverskridande samarbete att vara ett prioritetshöjande urvalskriterium och projektägare kommer att ges tydliga incitament att samarbeta över en större geografi än det egna länet, programområdet eller landet.

Av nationella strategin framgår att det finns ett tydligt och ökande behov av en utvecklad dialog mellan den nationella och den regionala nivån om de regionala utvecklingsfrågorna. I det operativa programmet för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige kommer aktiva insatser att göras för att öka samverkan med nationella myndigheter och organisationer t.ex. genom de nationella branschprogrammen och det nationella entreprenörskapsprogrammet.

Att initiera och utreda förutsättningarna för projekt kan vara tid- och resurskrävande, i synnerhet om dessa är stora och gränsöverskridande. Inom samtliga insatsområden kommer förstudier att prioriteras i syfte att skapa förutsättningar för en bredare dialog och projekt av högre kvalitet.

En slutsats som kan dras är att vi om vi ska kunna leva upp till Lissabonstrategin måste åstadkomma resultat redan på kort eller medellång sikt. Av detta skäl har insatser med direkta resultat prioriterats framför insatser med mer indirekta resultat och effekter.

Ett tydligt syfte med de medel som fördelas genom strukturfonderna är att de ska utgöra ett tillskott i utvecklingsarbetet istället för att ersätta annan finansiering som annars skulle komma till stånd. Projekt med privat finansiering kommer därför att prioriteras. Detta förfaringssätt ger ett bra mått på den efterfrågan som eftersträvas och ger en garanti för att aktiviteterna har tydligt näringslivsfokus.

Strategisk inriktning avseende hållbar utveckling

Det operativa programmet i Östra Mellansverige ska öka förutsättningarna för att uppnå de internationella och nationella målen för en hållbar utveckling vilket innebär att dagens behov ska tillgodoses utan att äventyra möjligheterna för kommande generationer.

Hållbar utveckling – ekologisk, social och ekonomisk – är ett övergripande perspektiv som ska präglade och forma strukturfondsarbetet. Helhetssyn och långsiktigt perspektiv bidrar till en hållbar utveckling i regionen. Hållbar utveckling är det övergripande målet och ett förhållningssätt som aktivt ska präglade och forma arbetet.

Hållbarhetsperspektivet handlar i det här sammanhanget om att tillväxten ska ske med positiva effekter på social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. De medel som ställs till förfogande bör användas till insatser som bidrar till en hållbar utveckling i sig men också till insatser som bidrar till att ändra eller bygga upp strukturer för långsiktigt hållbar tillväxt.

Arbete med hållbar utveckling kräver ett tvärsektoriellt perspektiv som gör det möjligt att utveckla ett strategiskt arbete, tillvarata synergier och hantera målkonflikter. Sambanden mellan dimensionerna är mångfacetterade och det är ofta svårt att skilja dem från varandra. För detta behövs samordning, effektiva arbetsformer, verktyg och en kontinuerlig uppföljning och utvärdering.

Vid genomförandet av det operativa programmet för Östra Mellansverige ska de följande fyra horisontella perspektiv integreras i programmet: *jämställdhet, etnisk mångfald, folkhälsa och miljö*. Till grund för denna integration ligger nationella och regionala mål. Inom programmet har det inte formerats särskilda mål för de horisontella perspektiven.

Kunskap om hållbar utveckling och horisontella kriterier behöver finnas med när programmet genomförs. Det är dock viktigt att påpeka att de horisontella kriterierna fokuserar på vissa frågor som bidrar till en hållbar utveckling, men som inte kan likställas med hållbar utveckling. Däremot skall avvägningar alltid göras mot bakgrund av övergripande mål och prioriteringar för att utvecklingen sammantaget skall kunna bli hållbar.

Det är nödvändigt att utveckla och stärka kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och hållbar utveckling för att hitta kostnadseffektiva lösningar och för att engagera fler aktörer. Det handlar om att utveckla produkter, tjänster och processer så att de blir långsiktigt hållbara och ekonomiskt framgångsrika.

För att nå målet - en hållbar ekonomisk tillväxt i regionen – krävs en helhetssyn som prioriterar och lyfter fram hållbar utveckling och tillväxt som en central drivkraft för Östra Mellansveriges affärs- och näringslivsutveckling. Dessutom behövs gränsöverskridande samverkan mellan de berörda aktörerna och mellan angränsande regioner.

Därutöver kommer vi inom tillämpliga delar av programmet att särskilt fokusera på integration i syfte att belysa och motverka den anmärkningsvärda skillnad som finns mellan de som är födda i Sverige och de som är födda någon annanstans bland annat avseende sysselsättningsutveckling.

Stor vikt kommer att läggas vid slutsatserna av den miljöbedömning som görs under programframtagandet. Förvaltningsmyndigheten kan genom att arbeta med urvalskriterier, information och stödinsatser styra projekten till ett större miljöhänsynstagande i syfte att mildra eller begränsa negativa effekter eller till att genomföra miljöförbättrande insatser som del i projektet.

Val av insatsområden

Valet av insatsområden bygger på de antaganden om tillväxt och utveckling i Östra Mellansverige som beskrivs i analysen, på gemensamma delar i regionala tillväxtprogram och regionala utvecklingsprogram samt på följande utgångspunkter för programmet.

Förnyelse, omställning och utveckling av näringslivet i regionen är nödvändig för att bibehålla och utveckla konkurrenskraften i regionen. Det är därför naturligt att en större del av resurserna styrs till insatser i detta syfte och programmet har fokuserats kring insatser med tydlig näringslivs- och tillväxtinriktning.

Alla företag som skall skapa tillväxt och förnyelse måste bland annat ha, ett starkt entreprenörskap och kompetent företagsledning, ett dynamiskt ledarskap och en väl fungerande organisation, kundfokusering och en väl utvecklad omvärldsbevakning samt ingå i ett väl utvecklat nätverk. En del företags nätverk är av den karaktären att de utgör regionala styrke- eller profilområden och dessutom samspelar med sitt omgivande samhälle och hämtar näring från akademien. Ibland kan dessa kallas för kluster eller innovationssystem.

Innovativa miljöer

Inom Östra Mellansverige och i det angränsande programområdet Stockholm finns ett brett utbud av kvalificerad akademisk utbildning och en omfattande forskningsverksamhet, ett förhållande som ger en bra grund för framväxten av kunskapsbaserade nya företag. För att ta tillvara de goda förutsättningar som regionen har behövs infrastruktur för omhändertagande och utveckling av innovation i olika avseenden, inte minst när det gäller kommersialisering av forskningsresultat från såväl universiteten som näringslivet. Mot bakgrund av regionens näringslivsstruktur är ett ökat samspel mellan koncernföretagen och de små- och medelstora företagen av särskilt intresse.

Programmet fokuseras kring några få, innovativa miljöer, befintliga eller embryonala med potential att bli etablerade under programperioden. Medlen används huvudsakligen för att stärka miljöernas innovationsstrukturer. Dessa insatser har något mer långsiktiga resultat än entreprenörskapsinsatserna och har därför prioriterats något lägre.

Entreprenörskap

Med ursprung i en äldre industritradition är ovanan och oviljan att starta och driva företag en hämmande faktor inom regionen. En av förutsättningarna för att ett starkt näringsliv ska utvecklas i en region är att det startas nya företag, något som stärker konkurrensen och förnyelsen. Stora städer och storstadsnära regioner erbjuder goda förutsättningar för nyföretagande. Detta gäller särskilt service- och tjänstesektorerna som kan dra fördel av en stor näraliggande marknad. En grund för kommande nyföretagande är positiva attityder och goda kunskaper hos unga för företagande och entreprenörskap. Tillväxt i befintliga företag kräver ofta den form av entreprenörskap som kallas "intraprenörskap".

Vi gör i programmet en bredare satsning på aktiviteter för att utveckla och stärka entreprenörskapet i näringslivet och regionen. Insatserna avser stödja såväl nystartade företag som befintliga företag och innehåller möjligheter till aktiviteter för ökad jämställdhet och etnisk mångfald. Inom området entreprenörskap ryms också insatser för finansiering och riskkapital i olika skeden av företagens livscyklar. Störst resurser har fokuserats till detta insatsområde.

Gränsdragningen mellan insatsområdena Innovativa miljöer och Entreprenörskap innebär att genom att infrastrukturella, FoU- intensiva och strukturella insatser genomförs inom Innovativa miljöer medan mer selektiva näringspolitiska insatser som riktar sig till företag genomförs inom Entreprenörskap.

Tillgänglighet

Insatser för att utveckla funktionella samband och regionförstoring i Östra Mellansverige och med Stockholms län är viktiga i strävan mot målet att utveckla Östra Mellansverige till en funktionellt sammanhållen flerkärnig region där delarna stödjer varandras utveckling.

Tillgång till IT-infrastruktur är en fråga av både regional- och näringspolitisk karaktär. De strategier som finns för regionen när det gäller regionförstoring kan understödjas av en genomtänkt och rätt utnyttjad IT-infrastruktur.

Den ökande regionförstoringen som beskrivs i analysen ställer ökade krav på samordning mellan de ansvariga aktörerna och samordnade insatser för att öka tillgängligheten. Av detta skäl prioriteras inom området tillgänglighet satsningar bland annat för en ökad samordning mellan aktörer samt på aktiviteter för att öka kunskapen om regionförstoringen och dess effekter. En del av programmet destinerar också för att tillse att en tillräcklig kapacitet och säkerhet avseende IT-infrastrukturen når regionens små- och medelstora företag. Dessa insatser är huvudsakligen av långsiktig karaktär.

Vision och mål

Programmet ska medverka till att utveckla Östra Mellansverige till en med Stockholmsregionen funktionellt flerkärnig region där delarna stöder varandras utveckling. Östra Mellansverige ska vara en region med en positiv inställning till företagande och som präglas av hög nationell och internationell konkurrenskraft och ett dynamiskt näringsliv.

Programmål

Programmet ska medverka till att skapa 2 000 nya företag och 4 000 nya arbetstillfällen. Programmet ska medverka till att åstadkomma en samordnad kollektivtrafik i den funktionella regionen, d.v.s. en kollektivtrafik med bland annat enhetliga och gemensamma system för färdbevis, taxor och trafikinformation.

Förhandsutvärderingens resultat

Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) har haft i uppdrag att följa programframtagandet och att göra en förhandsutvärdering av programmet. ITPS har valt att strukturera sin utvärdering utifrån åtta övergripande frågeställningar som i huvudsak baseras på EU-kommissionens ”Working Paper on Ex Ante evaluation”. De åtta frågeställningarna är följande:

1. Är programmets strategi relevant för att möta de utmaningar som programområdet möter?
ITPS konstaterar i bedömningen av programmet för Östra Mellansverige att: *”programmet, med justeringar och omdisponeringar, t.ex. genom att föra samman slutsatserna i analysen med SWOT, kan programmet i sin helhet anses relevant för de utmaningar som programområdet möter.”*
Programkansliet har i allt väsentligt gjort de justeringar och omdisponeringar som ITPS föreslagit.

2. Är strategin väldefinierad med tydliga mål och prioriteringar? Är det realistiskt att nå dessa mål utifrån tillgängliga resurser och prioriteringar? ITPS skriver under denna punkt ”När det gäller de mål som Östra Mellansverige presenterar i avsnitt 3 är programmålet inte lika genomarbetat som andra (utmärkta) delar i programmet. Samtliga mål måste kvantifieras.” Programkansliet har presenterat mål och prioriteringar i enlighet med ITPS rekommendationer under denna frågeställning.

3. Är strategin konsekvens med planer, program och initiativ på regional-, nationell- samt EU-nivå? Hur bidrar strategin till uppfyllandet av Lissabonmålen?
ITPS kommentar: ”Programmet kan sammantaget anses vara väl kopplat till relevanta styr- och policydokument.”

4. Är de valda målindikatorerna lämpliga och kan de fungera i framtida utvärderingar och avstämningar?
ITPS kommentar: ”Generellt återstår en del arbete innan nuvarande målindikatorer kan sägas vara tillfredsställande utformade ur ett utvärderingsperspektiv.”
Programkansliet har efter ITPS förhandsbedömning arbetat vidare med indikatorer och definitioner av dessa.

5. Vad blir det genomförda programmets påverkan på programområdet i kvantitativa mått?
ITPS skriver: Utan en mer preciserad kvantifiering av målen räcker inte resursfördelningen ensam för att göra det möjligt att tydligare peka ut den eventuella effekt programmet kan ha.
Programkansliet har kvantifierat mål och prioriteringar i enlighet med ITPS rekommendationer under denna frågeställning.

6. Är genomförandestrukturen (implementeringsprocessen) lämplig för att målen ska kunna uppnås?
Detta avsnitt skall, för alla åtta program, utformas av Näringsdepartementet och Nutek vid ett senare tillfälle och kan ej bedömas i nuvarande programversion.

7. Hur har horisontella mål beaktats i programmets olika delar?
ITPS bedömer att ”de horisontella målen har en tydlig och given roll i programmet. Även här bör poängteras vikten av att precisera och kvantifiera målen för att underlätta uppföljning.”
Programkansliet har arbetat vidare med de horisontella målen i programmet efter ITPS förhandsbedömning.

8. Finns det en röd tråd i programdokumentet? Samband och kopplingar från analys till strategi och insatsområden.
ITPS säger: ”Sammantaget kan sägas att den röda tråden ännu så länge implicit framgår i programmet, under förutsättning att förtydliganden genomförts och vissa omdisponering av text görs kommer detta att synas explicit.

ITPS summerade kommentar lyder: ”Med förtydliganden och eventuella omdisponeringar menar ITPS att programmet har en mycket god potential.” Förhandsutvärderingen bifogas i sin helhet det operativa programmet.

Sammanfattning av strategisk miljöbedömning

Utifrån miljöbalkens bestämmelser (6 kap.) och förordning (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar enligt direktivet om bedömning av vissa planer och programs miljöpåverkan (2001/42/EG) har en miljöbedömning (s.k. Strategic Environmental Assessment (SEA)) av programdokumentet genomförts. Miljöbedömningen har utförts av Eurofutures AB och bifogas i sin helhet det operativa programmet. Nedan följer EuroFutures bedömning av det operativa programmens miljöpåverkan.

Med få konkreta åtgärder och mestadels indirekta verkningar är det svårt att bedöma hur betydelsefulla förändringarna kan tänkas bli i ett miljöperspektiv. Mål-2-programmet kan både medverka till att det blir svårare att nå målen och att man kan komma närmare målsättningarna, beroende på vilka projekt som slutligen får ekonomiskt stöd från programmet.

Utfallet är således starkt beroende av hur de i programmet angivna ambitionerna kan fullföljas. Traditionellt har tillväxt lett till ökad negativ miljöpåverkan. I programmet understryks att man vill arbeta för att detta samband brytas. Det är främst inom Insatsområde 3 Tillgänglighet som miljömålen berörs, i och med att ökade transporter har negativa konsekvenser när det gäller såväl energiförbrukning som buller, partiklar och arealpress. Målet för insatsområdet är emellertid att åstadkomma en samordnad kollektivtrafik (åtgärden Samverkan mellan aktörer och transportslag) och att fortsätta utvecklingen av bredbandsnätet (åtgärden Ett utvecklat informationssamhälle). Programmet har alltså som mål att medverka till en regionförstoring – men samtidigt vill man använda programmets medel till att begränsa de negativa miljöeffekterna av regionförstoringen.

Detta ger utmärkta förutsättningar för en styrning som kan leda till att påverkan inte kan betraktas som betydande negativ, utan möjligen betydande positiv. Det är dock nödvändigt att denna styrning fortsätter i genomförandet.

Förutsatt att en styrning fullföljs såväl i prövningen av projekt som i kontrollen av genomförande så att miljöhänsyn i tillräcklig omfattning integreras, kan det inte med säkerhet hävdas att programmet kommer att leda till betydande negativ miljöpåverkan. Någon separat uppföljning behövs då inte, utöver projektets ordinarie egenkontroll enligt miljöbalken och den projektuppföljning som sker hos programansvarige.

Att man arbetar i riktning hållbar utveckling på en av dimensionerna integration, jämställdhet, miljö eller folkhälsa är ett villkor för att få stöd från programmet. Under urvalskriterier har inarbetats referenser till miljöaspekterna. Övergripande urvalskriterier för miljöaspekter liksom övriga horisontella mål finns likaså. Grundläggande krav på prövningarna i genomförandeprocessen har identifierats: ”För att styra projekten och garantera att miljöperspektivet beaktas också i

programgenomförandet behöver det tas fram verktyg och checklistor. Det är också viktigt att det finns tillräcklig kompetens i beslutsorganisationen.” Tydligare indikatorer för projektstyrning återstår alltså att lägga in i programmets genomförande. Med den ansats till styrning som programmet redan nu ger, är dock bedömningen att det inte finns beaktansvärd risk för betydande negativ inverkan vid programmets genomförande.

4. Insatsområden

Innovativa miljöer

Syfte

Syftet med insatsområdet är att stärka innovationsförmågan i befintliga företag, stimulera framväxt av nya företag samt attrahera kompetens, kapital och företag till regionen. Insatsområdet ska stärka etablerade och embryonala innovativa miljöer. Insatserna ska genom att utveckla infrastrukturen för innovationer och kompetensförsörjning, bidra till en ökad kommersialisering av forskningsresultat samt bidra till utveckling av nya produkter och tjänster.

Mål

- 10 nya klusterinitiativ
- 500 företag som deltar i projekt för innovationssystem och kluster.
- 500 företag som deltar i projekt inom forskning och marknads- teknik- produkt- och processutveckling.
- 500 nya företag inom innovativa miljöer, varav minst 40 % ägs/leds av män/kvinnor och minst 15 % av personer med utländsk bakgrund.
- 1 000 nya arbetstillfällen inom innovativa miljöer, varav minst 40 % till män/kvinnor.
- 25 nya eller utvecklade teknik-, kompetenscentra eller andra tillväxtskapande kreativa mötesplatser.

Beskrivning av insatsområdet

Internationaliseringen i samhället och näringslivet ställer allt högre krav på näringslivets förmåga till innovation och förnyelse för att skapa global konkurrenskraft (ökad produktivitet och ökad sysselsättning). Globaliseringen ställer också krav på fokusering. För att positionera sig på en internationell marknad handlar det om att bygga på kompetensområden där regionens företag har särskilda komparativa fördelar. För att nå framgång i detta arbete ställs krav på att alla regionens resurser samordnas, därför att såväl ekonomiska, sociala som politiska faktorer har betydelse för detta.

Med innovativa miljöer avses miljöer där det existerar effektiva samspel mellan företag, forskning och samhälle. Sådana miljöer ses alltmer av både praktiker och forskare som en förutsättning för att innovationer ska komma till stånd och spridas. Kompetensnivån i regionen är av avgörande betydelse för utvecklingen på längre sikt. I näringslivet liksom i övriga samhällssektorer ställs höga krav på ökad kompetens. Detta ställer i sin tur krav på att det finns infrastruktur och strukturer för att möta kompetensbehovet.

En innovativ miljö är inte dynamisk och fungerande om det inte finns ett starkt entreprenörskap. Institutionella miljöer i form av inkubatorer m.m. stöttar såväl entreprenörskap som kluster och innovationssystem. I Östra Mellansverige kommer det därför att finnas ett nära samspel mellan innovativa miljöer och entreprenörskap.

Det är viktigt att komma ihåg att ca 80 % av alla kommersialiserade produkter och ännu högre andelar avseende start av nya företag inte kommer från akademiska miljöer eller utpekade "kluster". Det är oftast olika typer av tjänstenärings som växer.

Det bör särskilt uppmärksammas att innovativa miljöer förutsätter kreativa möten mellan olika verksamhetsområden. Kreativa möten som förutsätter att människor deltar med olika kompetenser, kön, etnicitet, ålder m.m.

Det bör också uppmärksammas att regional samverkan är central. I många fall sträcker sig den funktionella regionen utöver NUTS II regioner och nationella gränser. I insatsområdet är därför utgångspunkten att knyta samman relevanta noder oavsett administrativa gränser.

Insatsområdet ska även stötta förmågan att organisera och driva samverkansprojekt där man utvecklar former för att tillgodose företagets kompetensutveckling.

Exempel på aktiviteter

En beskrivning av starka innovativa miljöer i Östra Mellansverige idag kan ske enligt följande:

- internationellt starka innovativa miljöer
- regionalt starka innovativa miljöer
- embryonala innovativa miljöer

Innovation i gränssnitt mellan kompetensområden kommer speciellt att prioriteras under perioden, tillsammans med nya embryonala utvecklingsområden. Insatser är riktade till kompetensområden med tillväxtpotential i Östra Mellansverige (ökad sysselsättning och produktivitet),

Vägledande för inriktningen i pågående och framtida insatser är näringslivets behov och engagemang, med speciellt fokus på små- och medelstora företag. Samtidigt ska understrykas att i innovativa miljöer som främjar regional tillväxt har stora företag en central roll (som lokomotiv, kravställare, internationell erfarenhet i affärsutveckling m.m.).

Det regionala arbetet sker redan idag i hög grad i samspel med nationella initiativ för utveckling av internationellt konkurrenskraftiga kompetensområden. Det omfattar bl.a. regeringens pågående strategiprogram och långsiktiga program inom ramen för nationella myndigheter för att stärka innovationssystem och kluster. Inom ramen för dessa initiativ arbetar små- och stora företag, akademi och samhällsaktörer mot gemensamma mål som stärker innovationssystemet i Östra Mellansverige. Under programperioden ska fortsatt samverkan ske med nationella program för utveckling av dessa och nya kompetensområden.

En slutsats i analysen är att för vår region är att det inte är tillräckligt att fokusera på de områden som framträder i Innovativa Sverige. För att nå sysselsättningsstillväxt

ska vi också satsa på kluster inom andra regionala styrkeområden med potential för internationell konkurrenskraft inom området.

Entreprenörskap

Syfte

Insatserna skall bidra till att det skapas fler nya livskraftiga företag, samt fler växande företag som tillsammans stärker regionens nationella och internationella konkurrenskraft.

Mål

- 1500 nya företag, varav minst 40 procent ägs/leds av män/kvinnor och 15 % ledda av personer med utländsk bakgrund.
- 3000 nya arbetstillfällen, varav minst 40 % till män/kvinnor och 15 % till personer med utländsk bakgrund.
- 10 % ökning av exportandelen för regionens företag
- 40 affärsdrivande nätverk som skapas genom programmet
- 1000 företag som deltar i samverkansprojekt
- 6 % ökning av investeringsnivån bland regionens företag

Beskrivning av insatsområdet

Den strukturomvandling som pågår i näringslivet påverkar företagandet på många plan. Strukturförändringen kräver beredskap för förändringar hos företagen och det är viktigt att ta hänsyn till faktorer som ökad förädlingsgrad/specialisering och volymisering, ökad effektivisering, ökad kund- och marknadsorientering, klarare positionering i leverantörskedjan och en ökad mix av produktion och tjänsteutbud.

Några utgångspunkter för näringslivets utveckling i regionen är

- Svagt entreprenöriellt tänkande i arbetslivet och i skolan
- Få uppfinningar blir kommersialiserade
- Lågt nyföretagande
- Få små företag växer och blir medelstora
- Brist på riskvilligt kapital, framförallt i tidiga skeden och i expansionsfasen
- Lågt nyttjande av invandrares kompetens
- Lågt nyttjande av kvinnors kompetens som företagsledare

Vi behöver då i regionen

- Medverka till en positiv syn på företag och företagande i allmänhet
- Öka antalet kommersialiserade uppfinningar
- Öka nyföretagandet
- Öka dynamiken i det befintliga näringslivet
- Ökad internationalisering (ökad internationell konkurrenskraft)
- Säkra kapitalförsörjningen i tidiga och expansiva skeden
- Öka andelen invandrare på arbetsmarknaden

Utmaningen kan sammanfattas med att utveckla och förstärka det entreprenöriella perspektivet inom ramen för sammanhållningspolitiken och därmed svensk

samhällsutveckling. För att utmaningen ska ge resultat krävs en mobilisering från alla samhällssektorer.

Förutsättningarna för företagande och företagsbildande i samhället brukar kallas företagsklimat. Ett mer positivt företagsklimat ökar intresset för högre nyföretagande och skapar en högre etableringsgrad. En ofta bortglömd aspekt på företagsklimatet är de förutsättningar som företagen själva kan skapa genom olika former av samverkan. Goda exempel finns där företagen på en ort kunnat utvecklas genom att de givit varandra stöd i olika avseenden. Det kan exempelvis handla om produktionssamarbete, marknadsföring eller att företagen hjälper varandra med personal vid arbetstoppar. Samarbetet mellan företagen kan ske i form av nätverk, partnerskap eller mer formella kluster. Samarbetet behöver inte begränsas till enbart företag, det finns starka skäl att utveckla företagsklimatet genom att involvera akademien/utbildningsområdet och övriga samhället i olika former av samverkan för att stärka företagsklimatet, och därigenom den internationella konkurrenskraften.

En viktig faktor som påverkar den regionala ekonomin genom både nyföretagande och genom utveckling i de etablerade företagen är antalet uppfinningar som kommersialiseras. Sverige har idag relativt sett få entreprenörer, relativt få småföretag som växer och blir medelstora samt få uppfinningar som blir kommersialiserade.

Regionen behöver öka nyföretagandet ur flera aspekter. Insatser riktade mot potentiella företagare, och speciellt unga, i syfte att utveckla entreprenöriella egenskaper och öka intresset för att starta företag, gynnar inte bara nyföretagandet utan främjar även redan existerande företag genom att viktiga egenskaper och synsätt även behövs i redan existerande företag

Vidare behöver regionen nya företag inom alla branscher både inom tillverknings- och tjänstesektorn. Ofta är utgångspunkten att fler nya kunskapsintensiva företag som har potential att växa är i fokus. Sådana företag uppstår bland annat ur kunskapsintensiva miljöer kring högskolor och större FoU-intensiva företag. Ofta glöms andra stimulerande miljöer för ett expanderande och mångsidigt näringsliv bort, som exempelvis hämtar sin näring i kulturella aktiviteter och miljöer i regionens alla delar. En del av potentialen i det miljödrivna företagandet ligger i skärningspunkten mellan offentligt och privat. Ofta är stater, regioner och kommuner de största kunderna avseende större miljötekniska lösningar, främst inom energi, avfallshantering och återvinning samt förnyelsebara bränslen. Ett utvecklat samarbete, genom tydligt kravställande och utvecklade upphandlingar inom området kan leda till en ökad konkurrenskraft hos de mindre företagen.

Den pågående strukturomvandlingen och koncentrationen till högspecialiserade verksamheter leder till nya krav på mindre och medelstora företag. Att på olika sätt understödja en utveckling som leder till att fler företag grupperar sig i vad som kan benämnas som affärsdrivande nätverk är därför en viktig uppgift. Nätverksformen i dess förädlade variant möjliggör att företagen kan möta de ökande kraven på specialisering och utvecklade systemleveranser.

Vår region har en stor andel företag som står inför ett ägarskifte/ledningsskifte de kommande åren. Det finns flera olika problem med ägarskiften, bland annat har flera av småföretagarna ingen erfarenhet av tidigare ägarskiften. Det finns också en skillnad mellan ägarbyte och exempelvis ett generationsskifte, där de senare oftare innebär att den övertagande parten inte har någon tidigare erfarenhet av företagsledning. I vissa fall kan coaching av både den lämnande som tillträdande parten vara nyckeln till ett framgångsrikt övertagande.

Den relativt låga nyttjandegraden av internationellt mångkunniga individer i det svenska arbetslivet hindrar sannolikt en stor tillväxtpotential. Såväl nya små företag, som från sin första dag konkurrerar på en internationell marknad, som etablerade företag i förnyelse och omvandling skulle kunna använda sig av etnicitet som en nyckel till tillväxt. Det handlar inte bara om att stimulera flera invandrare att starta företag, utan att nyttja den resurs som ett samhälle med stor mångfald innebär avseende kunskap om nya marknader och affärskulturer. Det handlar också om att ur ett rent konsumentperspektiv förstå hur nya kundgruppers krav och konsumtionsmönster ser ut och använda den kunskapen i affärssammanhang – i korthet att se affärsmöjligheterna i etnicitetsdrivet företagande ur alla dess perspektiv.

För både den som hanterar offentliga utvecklingsresurser som för de befintliga företagen är det angeläget att höja effektiviteten i utbudet av service i form av rådgivning och finansiering genom att systematisera, kvalitetssäkra och på ett tydligt sätt göra tillgängligt utbudet av tjänster med kundens bästa för ögonen. Olika en dörr in lösningar, där aktörer inom regional utveckling samverkar, bör uppmuntras.

Det enskilda företaget har olika investeringsbehov vid olika tidpunkter i en produkts utveckling, oberoende om det handlar om en vara eller en tjänst. Det stora företaget kan i regel tillfredsställa sin efterfrågan på riskkapital genom väl utarbetade kanaler. Utbudet som riktas mot små- och medelstora företag (max 250 anställda) är däremot bristfälligt speciellt i företagets tidiga tillväxtfaser och i expansionsfasen. Ambitionen i programmet måste därför vara att utarbeta ett kapitalförsörjningssystem som täcker investeringsbehovet för små- och medelstora företag under hela produktlivscykeln. Många marknadskompletterande finansieringslösningar finns redan i dag, men utrymme finns för nya lösningar. Möjligheten att hantera nya lösningar inom befintliga organisationer bör utredas innan nya organisationer och strukturer skapas.

Om det under programperioden visar sig finnas behov av kapital för små- och medelstora företag i programområdet ska programmet ha möjlighet att – ensamt eller gemensamt med andra regioner – investera i en fond, t.ex. i form av en JEREMIE-fond, för att förse företagen med riskkapital, lånemöjligheter, garantier, räntebidrag m.m. Fondens närmare utformning, förvaltning och inriktning får beslutas av Förvaltningsmyndigheten, efter samråd med Övervakningskommittén. En regional JEREMIE-fond skulle kunna omfatta i storleksordningen 10 miljoner euro ur det operativa programmet.

Projekt inom insatsområdet kan företrädesvis genomföras som ramprogram. Om ett län finner det ändamålsenligt och i linje med RTP och andra tillväxtinsatser, kan ett ramprogram för utveckling av företag även innehålla regionalpolitiska företagsstöd.

Insatser som genomförs inom det operativa programmet för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige kan med fördel kompletteras med insatser i EU:s ramprogram för konkurrenskraft och innovation (CIP).

Under programperioden finns goda möjligheter till samverkan med internationella utvecklingsprogram. Samverkan kan ske genom det transnationella Östersjöprogrammet, de gränsregionala programmen Central Baltic/Mellersta Östersjön, Archipelago and Islands/Skärgårdar och Öar, Sverige Norge och Öresund-Kattegatt-Skagerack samt det interregionala programmet. Med dessa program handlar det primärt om samverkan genom erfarenhetsutbyte. EU:s ramprogram för innovation och entreprenörskap (CIP) och 7:e ramprogrammet för forskning & utveckling kan ge värdefulla inspel för utveckling av både nyföretagande samt redan etablerade företag ur ett internationellt perspektiv.

Syftet med insatsområdet är att genomföra aktiviteter som förbättrar företagsklimatet, skapar en positiv syn på företagande, arbetar för ett ökat nyföretagande, arbetar med insatser i form av finansieringstekniska instrument/kapitalförsörjning till företag, samt förmedla kompetensstöd till män och kvinnor och företag inom både den privata och offentliga sektorn för att omvandla produkt/affärsidéer till kommersiella produkter. Aktiviteter måste också genomföras för att bevaka företagens position på en internationell marknad genom bland annat erfarenhetsutbyte, olika stödtjänster samt omvärldskunskap. Projekt inom insatsområdet kan komma att genomföras som ramprogram.

Exempel på aktiviteter

- Utvecklar och stödjer tillämpningen av entreprenöriella inslag i utbildningar i utbildningssystemet (gymnasieskola, högskola och universitet).
- Syftar till att sprida kunskap om företagandet villkor och möjligheter.
- Stimulerar entreprenörskap i hela arbetslivet och som bidrar till att frigöra potential för företagande och dynamik i alla samhällssektorer.
- Underlättar satsningar på avknoppningar, stimulans för rörlighet mellan sektorer och system för omhändertagande av utvecklande idéer på arbetsplatser.
- Stimulerar idébärare att utveckla sina idéer mot kommersiell framgång.
- Stimulerar samverkan mellan utbildningssystem och arbetslivet.
- Främjar kommersialisering av nya produkter och tjänster i befintliga företag.
- Syftar till företagsutveckling genom mentorskap, coaching och nätverksaktiviteter.
- Lösningar inom den sociala ekonomin som drivkraft för småskaligt entreprenörskap.

- Utvecklar företagens internationella arbete, genom exempelvis export, förvärv eller strategiska samarbeten.
- Syftar till att utveckla regionens företag genom ökade kunskaper och system för ledarskap och styrelsearbete.
- Syftar till att stödja och underlätta generationsskiften och ägarskiften i privata företag. bidrar till att säkerställa, effektivisera och kvalitetssäkra tillgången till riskvilligt kapital med syfte att kommersialisera produkter.
- Underlättar företagsfinansiering i olika stadier av företagets utveckling, t.ex. modeller för såddfinansiering, villkorade lån, tillgång till ägarkapital,
- Främjar och underlättar finansiering av företagsstarter.
- Främjar tillkomsten av kreditgarantiföreningar.

Tillgänglighet

Syfte

Insatsområdet inriktas mot att stärka kopplingen mellan trafikering och infrastruktur, att utveckla samverkan mellan olika transportslag samt att säkerställa näringslivets tillgång till ett robust bredbandsnät. Programmet ska medverka till att åstadkomma en samordnad kollektivtrafik i den funktionella, flerkärniga regionen, d.v.s. en kollektivtrafik med bland annat enhetliga och gemensamma system för färdbevis, taxor och trafikinformation. Programmet ska också medverka till att säkerställa tillgången till en funktionell, robust och framtidssäker IT-infrastruktur för näringslivet.

Mål

- Ökad tillgänglighet⁵².
- Gemensamt biljettsystem för kollektivtrafiken.
- Fungerande prissättning mellan länen i kollektivtrafiken.
- Fler orter som är anslutna till allmänt tillgängligt bredbandsnät
- Höjd säkerhet och kapacitet i bredbandsnäten

Beskrivning av insatsområdet

Östra Mellansverige utgör, tillsammans med Stockholm, en stark tillväxtmotor för Sveriges ekonomi. En god regional, nationell och internationell tillgänglighet är av avgörande betydelse för regionens utveckling.

Ur näringslivets synpunkt innebär en ökad tillgänglighet att det blir lättare att rekrytera arbetskraft med rätt kompetens genom att befolkningsunderlaget blir större. För företag, inom främst tjänste- och servicesektorerna, innebär en ökad tillgänglighet att man kan vidga sin marknad till ett större område och till ett större befolkningsunderlag, något som på sikt gynnar en specialisering som i sig är tillväxtbefrämjande.

Det finns tydliga samband mellan funktionella regioners storlek och ekonomisk tillväxt där större regioner generellt uppvisar en bättre utveckling än mindre.

⁵² Dvs bättre förutsättningar för arbetspendling, mäts som antal utpendlare från kommunerna i Östra Mellansverige.

Orsakerna till detta ligger i att stora funktionella regioner har komparativa fördelar för företagen i form av bättre geografiska marknadspotentialer, marknaderna blir större och präglas av en större mångfald.

Regionförstoring innebär ur ett individperspektiv att antalet tillgängliga arbetstillfällen ökar. På samma sätt blir också antalet tillgängliga studiemöjligheter fler, det tillgängliga utbudet av service av olika slag förbättras och möjligheterna att välja arbetsplats och bostadsort mer oberoende av varandra.

Regionförstoring innebär inte enbart en vidgning av de lokala arbetsmarknaderna, utan omfattar även exempelvis serviceregioner och utbildningsregioner.

Kommunikationerna är en förutsättning för tillgängligheten. Goda kommunikationsmöjligheter skapar i många fall förutsättningar för regionförstoring, men är inte den enda orsaken till att regionerna blir större. Insatsområdet syftar till att öka tillgängligheten för näringslivets behov, med huvudsakligt fokus på kollektivtrafik och IT-infrastruktur.

I Östra Mellansverige är förutsättningarna att arbeta för en effektiv regionförstoring på olika nivåer mycket goda. Det går att identifiera två huvudsakliga geografiska dimensioner i regionförstoringen i Östra Mellansverige. På det övergripande planet handlar det om att fortsätta vidgning av regionerna. En viktig utgångspunkt för det fortsatta arbetet med regionförstoring är att stärka de funktionella sambanden mellan Stockholmsregionen och Östra Mellansverige för att bättre kunna tillvarata den samlade tillväxtpotentialen i området. Sammanslagningen av regioner behöver dock nödvändigtvis inte gå i riktning mot Stockholm, utan här kan det också finnas andra fruktbara aspekter att vidga de funktionella regionerna även i andra riktningar. För det andra handlar det om att stärka den inomregionala integrationen, d.v.s. att stärka utbytet mellan regioncentra och omgivande orter och landsbygd.

Tillgång till modern informationsteknik och välutvecklade elektroniska kommunikationer skapar förutsättningar för tillväxt i alla delar av regionen. Förutsättningar skapas för att kunna arbeta och bo samt driva företag i alla delar av regionen. Ett omfattande flexibelt arbete i bemärkelsen att människor kan arbeta från hemmet eller mobilt påverkar samhällsstrukturen när de gäller bostäder och transporter.

Tillgänglighet är ett insatsområde inom både Mellersta Östersjön och Östersjöprogrammet, vilket innebär att det finns goda möjligheter till erfarenhetsutbyte med andra regioner inom EU (se kapitel 4.6)

Exempel på aktiviteter

- Bidrar till att utveckla trafiksystemen och trafikeringen inom regionen och till och från regionen, även i ett internationellt perspektiv
- Stödjer samverkan för att ta fram läns gemensamma tekniska och ekonomiska lösningar inom person- och godstrafiken

- Utvecklar informationssystem och bytespunkter så att de bättre motsvarar resenärernas behov inklusive underlättad och utvecklad samordning mellan transportslag inom både person- och godstrafik.
- Stärker storregional samverkan, också med regioner utanför Östra Mellansverige
- Syftar till att ta fram en gemensam regional strategi för utvecklingen av transportsystemet i Stockholm och Östra Mellansverige
- Syftar till trafiklösningar för särskilda samhällsfunktioner över de administrativa gränserna
- Ökar kunskapen om regionförstoringens betydelse för företagens specialisering och marknadsutveckling
- Bidrar till ökad kunskap om regionförstoringens konsekvenser för män, kvinnor, barn och familjer
- Ökad geografiska utbredning för IT-infrastrukturen
- Ökad säkerhet och kvalitet i IT-infrastrukturen
- Ökad konkurrenskraft i regionens företag

Tekniskt stöd

Syfte

Tekniskt stöd kan lämnas för att programmet skall kunna genomföras på ett effektivt och säkert sätt och för att informera om och stimulera ett brett deltagande i programmet. Tekniskt stöd kan finansiera en rad aktiviteter, däribland förberedelser, förvaltning, övervakning, utvärdering, information, och kontroller.

Mål

Målet för insatsområdet är att programmet ska genomföras på ett effektivt, säkert och ansvarsfullt sätt.

Exempel på aktiviteter

För förvaltningsmyndigheten och attesterande myndigheten kan följande kostnader medfinansieras av tekniskt stöd; förberedelser, förvaltning, kontroller, utvärdering, informationsinsatser, seminarier, datasystem, och utvärderingar.

För revisionsmyndigheten kan kostnader enligt artikel 62 1b i Rådets förordning (EG) nr 1083/2006 av den 11 juli 2006 om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och Sammanhållningsfonden samt om upphävande av förordning (EG) nr 1260/1999, medfinansieras av tekniskt stöd.

För strukturfondspartnerskapet för programprioriteringar kan kostnader för förberedelser och genomförande av strukturfondspartnerskapets möten medfinansieras av tekniskt stöd.

För övervakningskommittén kan kostnader för förberedelser och genomförande av övervakningskommitténs möten medfinansieras av tekniskt stöd.

Övervakningskommittén beslutar om budget för tekniskt stöd.

Förvaltningsmyndigheten beslutar om utbetalning av tekniskt stöd.

Insatser av socialfonskaraktär

Regelverket för 2007-2013 (Rådets förordning (EG) nr1083/2006, artikel 34.2) medger att ett belopp motsvarande upp till 10 procent från gemenskapsfinansieringen inom varje insatsområde får användas för att finansiera sådana insatser som faller inom ramen för stödet från den andra strukturfonden, d.v.s. regelverket för den Europeiska socialfonden (Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 1081/2006) och vice versa för det nationella strukturfondsprogrammet för den Europeiska socialfonden. Denna flexibilitet skall utnyttjas under förutsättning att dessa insatser är nödvändiga för att insatsen ska kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt och har direkt samband med denna. Huvudprincipen är dock att den Europeiska regionala utvecklingsfonden medfinansierar de insatser som faller inom ramen för regelverket för denna fond och vice versa för den Europeiska socialfonden. I detta operativa program bedöms samtliga insatsområden kunna bli föremål för denna flexibilitet.

Samordning med andra utvecklingsprogram

Det operativa programmet Regional konkurrenskraft och sysselsättning, Östra Mellansverige verkar tillsammans med ett antal andra europeiska, nationella, regionala och lokala utvecklingsprogram. På den europeiska nivån finns exempelvis Lissabonstrategin från 2000, vars mål är att "EU ska vara den mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomin i världen 2010, byggd på social trygghet och hållbar utveckling". För att arbeta gentemot Lissabonstrategin har Sverige tagit fram ett nationellt handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning. Göteborgsagendan - EU: s första strategi för hållbar utveckling är ett annat betydelsefullt dokument.

Nationella och regionala program

Strukturfondsprogrammet Östra Mellansverige utgår från de prioriteringar som finns i den svenska nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013. I grunden för arbetet med Östra Mellansveriges program finns också den svenska strategin för hållbar utveckling; Strategiska utmaningar - En vidareutveckling av en svensk strategi för hållbar utveckling, Skr.2005/06:126.

På den nationella nivån finns också strategiprogram för nyckelbranscher. Regeringen har tillsammans med företrädare för näringsliv, fackföreningar och myndigheter arbetat fram strategiska program inom sex områden. Av dessa branscher är IT, Bioteknik, Fordon och Metallurgi särskilt intressant för Östra Mellansverige.

På länsnivå ska det finnas regionala strategier i form av Regionala Utvecklingsprogram, RUP. Programmen arbetas fram utifrån ett helhetsperspektiv och avser länets långsiktiga hållbara utveckling. De regionala utvecklingsprogrammen är ett underlag för olika program och åtgärder i länet och på flerlänsnivå. De regionala utvecklingsprogrammen ska också ligga till grund för en dialog mellan den nationella och den regionala nivån om de centrala frågorna för

regional utveckling. Det operativa programmet Regional Konkurrenskraft och sysselsättning Östra Mellansverige är ett samarbete på flerlänsnivå som utgår från respektive läns regionala utvecklingsarbete.

Samarbeten med andra län och regioner i Sverige

Det finns en rad samarbeten mellan olika län och funktionella regioner i Sverige. Vissa samarbeten har upparbetats under tidigare programperiod 2000-2006. Med hänsyn till att geografin för nuvarande programperiod har ändrats är det viktigt att möjlighet finns att fortsätta påbörjade samarbeten och även starta nya om behov finns inom närliggande strukturfondsområden. Östra Mellansverige gränsar mot följande regionala strukturfondsområden; Stockholm, Norra Mellansverige med Gävleborg, Värmland och Dalarnas län, Västsverige genom Västra Götalands län samt Småland och öarna genom Kalmar och Jönköpings län.

Östra Mellansverige bör också utnyttja eventuella möjligheter till samarbeten för att främja tillväxt och utveckling med storstadsregioner som Oslo, Stockholm, Helsingfors och Sankt Petersburg. I många sammanhang omnämns det geografiska stråket mellan Oslo och Sankt Petersburg som ett tillväxtstråk.

I början av nuvarande RTP period inleddes ett samarbete mellan RTP kanslierna i Stockholm-Mälarenregionen. Trafik-och bostäder, Utbildning-och kompetensförsörjning, Innovationssamarbete inklusive vissa tillväxtkluster, Östersjösamarbete samt Marknadsföring av Stockholm-Mälarenregionen har pekats ut som möjliga samsamarbetsområden.

Inom Östra Mellansveriges geografiska område verkar en ideell intresseorganisation för kommuner och landsting i Stockholms, Uppsala, Södermanland, Västmanlands och Örebro län. Mälardalsrådet främjar utvecklingen av Stockholm-Mälarenregionen som en attraktiv framtidsregion i ett integrerat Europa. Mälardalsrådet är en plattform där övergripande strategisk planering och utveckling av gemensamma visioner sker.

Europeiska program

Europeiska socialfonden

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013 utpekar "Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud" som fokusområden för Europeiska socialfondens insatser vars närmare inriktning utformas i ett nationellt program för hela Sverige.

Den nationella strategin anger vidare att det nationella strukturfondsprogrammet ska omfatta följande insatser;

- Främja sådan kompetensutveckling som säkerställer en omställning av redan sysselsatta så att de inte riskera arbetslöshet på grund av att de inte har efterfrågad kompetens.
- Underlätta för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden att träda in och stanna kvar på arbetsmarknaden genom otraditionella insatser.
- Förebygga och motverka diskriminering och utestängning på arbetsmarknaden.

- Förebygga långtidssjukskrivningar och underlätta en återgång till arbete för personer som är eller har varit långtidssjukskrivna genom innovativa insatser.

Inom ramen för socialfondsprogrammets riktlinjer finns möjlighet att stödja transnationella aktiviteter. För att främja och underlätta kombinerade insatser finns möjlighet att inom programmet finansiera insatser av regionalfunds-karaktär med upp till 10 % av finansieringsplanen.

För att möta regionala förutsättningar och behov ska det nationella programmet för socialfondsinsatser omsättas i åtta regionala planer för samma geografiska områden som regionala utvecklingsfonden, dvs. bl.a. en plan för Östra Mellansverige. Samordning av genomförandet av regionala utvecklingsfonden och socialfonden sker genom nära samverkan mellan respektive förvaltnings- och utbetalande myndigheter samt inom ramen för det för de två fonderna gemensamma strukturfondspartnerskapet.

Program för landsbygdsutveckling

Insatser för att gynna landsbygdens utveckling genomförs både inom Landsbygdsprogrammet och inom ramen för detta regionala strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning. I detta program skall främst rymmas strategiska näringslivssatsningar, inom de prioriteringar som anges i den nationella strategin för konkurrenskraft och sysselsättning. De största synergierna mellan de regionala strukturfondsprogrammen och Landsbygdsprogrammet kommer att finnas i frågor som rör främjande av företagande, tillväxt och innovationer på landsbygden i syfte att stärka konkurrenskraft och sysselsättning. Vägledande för avgränsningar mellan programmen är att Landsbygdsprogrammets målgrupper är snävare avgränsade i EU:s regelverk samt att insatserna är riktade mot ett mer avgränsat territorium. Vidare kommer Landsbygdsprogrammets insatser inom de fyra axlarna i första hand att utgå från landsbygdens resurser, lokala utvecklingsförutsättningar och mikroföretagande/småföretagande inom dessa ramar. Dessutom ska lokala insatser för skärgårdar och öar, samisk utveckling och rennäring samt service i första hand genomföras i Landsbygdsprogrammet där det finns en tydlig koppling till landsbygds politikens mål och landsbygdens naturresurser och näringar. Det är framför allt inom landsbygdsprogrammets axel 3 som berör ökad diversifiering av landsbygdens näringsliv samt en ökad livskvalitet som skärningspunkter mot de regionala strukturfondsprogrammen finns. Insatser som syftar till att förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn, axel 1, liksom insatser som syftar till att förbättra miljön och landskapet, axel 2, skall i första hand prövas inom landsbygdsprogrammet.

Fiskerifonden

Från 2007 kommer den nya europeiska fiskerifonden att träda i kraft. Fiskerifonden ska bidra till en hållbar europeisk fiskeri- och vattenbruksnäring. Fonden ska ge stöd till fiskerinäringen och främja insatser för att skydda och förbättra miljön. Finansieringen kommer att vara tillgänglig för alla sektorer inom fiskerinäringen: havs-, kust- och insjöfiske, vattenbruk, producentorganisationer, bearbetning och

marknadsföring samt regioner där fiske bedrivs. Fiskerifonden ska bl. a. stärka konkurrenskraften och lönsamheten i fiskerinäringen, främja ett miljövänligt fiske och miljövänliga produktionsätt, ge stöd till människor som arbetar inom fiskerinäringen samt främja en hållbar utveckling i fiskeregionerna. I den nya fiskerifonden har stödet till insjöfiske och miljövänligt vattenbruk fått en mer framträdande ställning.

Territoriellt samarbete (Mål 3)

För att nå högsta möjliga måluppfyllelse i enlighet med Lissabonagendan och Göteborgsagendan krävs att programmet för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige samordnas med övriga internationella program i samband med genomförandet. Möjligheten finns för projektaktörerna att rigga ett ”ramprojekt”. I projektbeskrivningen kan då ingå vissa aktiviteter som är stödberättigade i programmet för regional konkurrenskraft och sysselsättning och vissa aktiviteter som är stödberättigade i programmen inom ramen för territoriellt samarbete (mål 3) eller övriga gemenskapsprogram. Ansökan får givetvis ske från respektive program men helhetssynen på en regional utvecklingsinsats kan ge positiva synergieffekter genom komplementariteten.

Nedan beskrivna program är under utarbetande. Vi reserverar oss för eventuella förändringar som kan ske i den fortsatta programskrivarprocessen.

Östersjöprogrammet

Det transnationella Östersjöprogrammet är en fortsättning av Interreg III B. Det stödberättigade området i programmet består av hela geografien i Sverige, Danmark, Estland, Finland, Lettland, Litauen och Polen samt delar av geografien i Tyskland. Även så kallade partnerländer finns med i programmet. Dessa är Vitryssland, Norge samt delar av Ryssland.

Programmet omfattas av fyra insatsområden. Dessa är ”Fostering Innovations across Baltic Sea Region”, ”External and Internal Accessibility of the Baltic Sea Region”, ”Management of the Baltic Sea as a Common Resource” samt ”Promoting Attractive and Competitive Cities and Regions”.

Insatsområdet ”Fostering Innovations across Baltic Sea Region” hanterar innovationsfrågor i programmet. Ambitionen är att arbeta med innovationer i hela geografien genom att stödja förekomsten och utveckling av innovativa miljöer, speciellt existerande industriella kluster, underlätta transnationell teknologitransfer och spridning av kunskap samt öka samhällets förståelse för vikten att arbeta med innovativa miljöer. Den strategiska inriktningen är projekt som skapar olika innovativa modellösningar.

Transnationellt hanteras entreprenörskapsfrågorna i insatsområdet ”Promoting Attractive and Competitive Cities and Regions”. Ingen större fokusering sker på området. Ambitionen är att utveckla samarbetet på transnationell nivå mellan städer för att lösa olika gemensamma problem med utvecklingsstrategier bl a. entreprenörskapfrågor. Östersjöprogrammet lägger stor vikt vid regionförstoringsfrågor inom insatsområdet ”External and Internal Accessibility of the BSR”. Programmet fokuserar på att utveckla transport och logistiksystemet inom

aktuell geografi. Prioritet ska ges till att utarbeta en multimodal transport strategi för gods- och passagerartrafik inklusive en plan för att genomföra strategin. Även frågor som berör ett utvecklat informationssamhälle hanteras i insatsområdet ”External and Internal Accessibility of the BSR”. Ambitionen i programmet är att arbeta med projekt som harmoniserar IKT (Informations- och kommunikationsteknologi) strategier mellan medverkande länder samt översätta resultatet till regional nivå. Andra aktiviteter i programmet är att förbereda investeringar i IT teknologi som motverkar det ökade gapet mellan länderna vad gäller IT utveckling.

För mer information se www.bsinterreg.net.

Central Baltic Thematic Sub-Programme (Mellersta Östersjön)

Central Baltic/Mellersta Östersjön är ett av flera gränsöverskridande program och är en fortsättning på Interreg III A. Programmet består av tre delprogram – ”Central Baltic Thematic Sub-Programme”, ”Southern Finland-Estonia Sub-Programme” och ”Archipelago and Islands Sub-Programme”. Programgeografin består av ett antal regioner i Finland, Sverige, Estland och Lettland. Deltagande län i Central Baltic Thematic Sub-Programme är Gotland, Gävleborg, Uppsala, Stockholm, Södermanland, Östergötland, Örebro (20% län) samt Västmanland (20% län). Central Baltic Thematic Sub-Programme omfattar insatsområdena ”Improving Economic Competitiveness” samt ”Improving Physical and Living Environment”.

Hanteringen av innovationsfrågor i Central Baltic/Mellersta Östersjön sker i insatsområdet ”Improving Economic Development and Competitiveness”.

Programmet ska ta fram olika innovativa metoder för utveckling av innovationssystem med användande av ett Triple helix perspektiv. Central Baltic/Mellersta Östersjön har en allmän beskrivning att främja entreprenörskapsfrågor som en del i arbetet med att utveckla näringslivets konkurrenskraft. Detta innebär kraftsamling av nya goda idéer.

Regionförstoringsfrågor tas även upp i Central Baltic programmet. I insatsområdet ”Improving Physical and Living Environment” kommer projekt att riggas som går ut på att utveckla transport- och logistiksystemet med en fokusering på utveckling av olika tjänster inom nämnda områden. En stor satsning sker också på utveckling av tjänster inom information och kommunikationsteknologier.

Vad gäller informationssamhället lägger Central Baltic programmet fokus på utveckling av nätverk inom olika IKT områden, samt att marknadsföra utvecklingsmöjligheterna för regionerna vid användande av IKT.

Sverige Norge programmet

Sverige-Norge programmet är ett gränsregionalt program med tre delprogram – Nordens Gröna Bälte, Inre Skandinavien och Gränslöst samarbete. Geografin består av län och fylken från Sverige och Norge. Deltagande län i Sverige är Dalarna, Värmland, Jämtland, Västra Götaland, Örebro (20 %) samt Gävleborg (20 %). Aktuellt delprogram för geografin i Östra Mellansverige är Inre Skandinavien.

Med hänvisning till Lissabonagendan och Göteborgsagendan fokuserar programmet på två insatsområden – ”Ekonomisk tillväxt” och ”Livsmiljö”. Programmets medverkan till att uppnå målen i Lissabonagendan och Göteborgsagendan kan ske på olika sätt, utifrån olika teman. Ett tema kan ur en infallsvinkel bidra till Ekonomisk tillväxt och samma tema kan utifrån en annan infallsvinkel bidra till en förbättrad Livsmiljö.

Innovations- och entreprenörsaktiviteter finns med i båda insatsområdena. Fokus ligger på att främja samverkan mellan de kluster som finns på den svenska och norska sidan för att öka gränsregionens innovativa takt inkluderande entreprenöriella aktiviteter. Ansatsen skall dock bygga på en hållbar utveckling.

Regionförstoringsfrågor handlar mycket om utveckling av person- och godstransporter samt infrastrukturen för IT. Ambition finns också att genomföra projekt som tar bort gränshinder som försvårar för privatpersoner och företag att på ett effektivt sätt röra sig mellan Sverige och Norge. Även för regionförstoringsfrågor måste genomförandet för olika projekt grunda sig på en hållbar utveckling. För mer information se www.interreg-sverige-norge.com.

Archipelago and Islands Sub-Programme (Skärgårdar och öar)

Programmet Archipelago and Islands/Skärgårdar och Öar ligger under Central Baltic och omfattar öar och skärgård i Sverige, Finland och Estland. Området hålls samman av en stark kustkultur, gemensam historia och tillgången på unik och varierad natur. Avfolkningen inom området ses som den stora utmaningen inför framtiden och alla insatser som görs syftar till att tillsammans öka populationen. Programmet omfattas av insatsområdena ”A diverse and dynamic economy” samt ”Good living conditions – vital local communities”.

Kopplingar till Östra Mellansverige och insatsområde ”Entreprenörskap” finns inom insatsområdet ”A diverse and dynamic economy” där utvecklingen av den traditionellt småskaliga skärgårdsindustrin (jordbruk, fiske, hantverk, sjönära kulturarv) och en hållbar turism är viktiga delar. Det finns även kopplingar inom insatsområdet ”Good living conditions – vital local communities”. Det handlar framför allt om utveckling och samarbete inom områdena vatten- och energiförsörjning samt avfall.

Kopplingar till det operativa programmet för regional konkurrenskraft och sysselsättning och insatsområde ”Tillgänglighet” finns under insatsområdet ”Good living conditions – vital local communities” där erfarenhetsutbyte och gemensamma projekt kring logistik samt utveckling av hamnar och flygplatser inom programområdet ses som ett naturligt samarbetsområde.

När det gäller innovativa miljöer så nämns inte samarbete mellan FoU, andra utbildningsinstanser och näringslivet speciellt. Däremot ser man gärna samarbete och erfarenhetsutbyte över gränserna mellan skolor på olika nivåer inom området. Detta för att kunna erbjuda större variation på utbildningen inom programområdet och därmed öka attraktiviteten för inflyttare.

Öresund-Kattegatt-Skagerack (ÖKS)

Det gränsregionala programmet Öresund-Kattegatt-Skagerack består av två subprogram – Öresundsregionen och Kattegatt-Skagerack.

För Östra Mellansverige är det subprogram Kattegatt-Skagerack som är ingången till gränsregionalt samarbete. Regioner/län/fylken från Sverige, Danmark och Norge ingår i programområdet. I subprogram Kattegatt-Skagerack ingår Halland och Västra Götalands län som ordinarie län. Av länen i programområdet Östra Mellansverige är det endast Örebro län som är 20% län i subprogrammet.

Programmet ska genomföras via tre olika prioriteter. Dessa är ”Främja hållbar ekonomisk tillväxt”, ”Binda samman regionen” och ”Främja vardagsintegration”. Prioritet 1 ”Främja hållbar ekonomisk tillväxt” skall bidra till programmålet genom att arbeta med teman ”Stärkt samarbete mellan privata och offentliga aktörer”, ”Ökad kunskapsbaserad tillväxt”, ”Utvecklade och stärkta spetskompetenser” och ”Ökat antal besökare och företagsetableringar”.

Som grund för prioriteten ligger Lissabon- och Göteborgsagendorna samt nationella strategier. Tyngdpunkten ligger på Triple helix samarbete, entreprenörskap samt fortsatt utveckling av olika innovativa miljöer samt klusterutveckling.

Tillgänglighetsfrågor diskuteras i prioritet 2. Genom att skapa fungerande ramvillkor och ett koordinerat samarbete inom infrastrukturområdet skapas möjligheter till en sammanhängande funktionell region och därmed ett bidrag till programmålet..

Även prioritet 3 handlar om tillgänglighetsfrågor med avgränsning till vardagsintegration. Projekt som underlättar kontakter över gränsen mellan människor, företag och organisationer prioriteras. För mer information se www.skane.se.

Interregionalt samarbete (C-programmet)

Programmet för interregionalt samarbete består av två teman:

- Innovation and knowledge economy
- Environment and riskprevention

Ambitionen med programmet är att stärka arbetet med strategier och verktyg inom regional utveckling genom att verka för ett ökat interregionalt samarbete med fokus på innovationer/kunskapsekonomi och miljö/riskförebyggande insatser. Programmet är strategiskt inriktat på tre delar; erfarenhetsutbyte, s.k. ”fast track-initiativ” (samarbete inom vissa teman mellan ledande regioner och andra regioner som behöver stöd), samt lokala och regionala initiativ (projekt). Nyheten jämfört med tidigare program är en tydligare strategisk ansats, mer målinriktade teman, samt matchningen av ledande regioner och regioner som behöver mer stöd/hjälp inom vissa områden.

Det operativa programmet regional konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige ser ”fast track” metoden som något mycket intressant i avseende att påskynda erfarenhetsutbytet och lärandet mellan regioner inom EU och ställer sig positiva till att använda metoden i kommande programarbete.

Ett annat instrument som Europeiska kommissionen lanserar inför kommande programperiod är ”Regions for Economic Change” som är en möjlighet att länka samman program inom Konvergens och Konkurrenskraft och Sysselsättning. Instrumentet syftar till att uppfylla målsättningarna i Lissabon och Göteborgsstrategierna på ett effektivare sätt samt att modernisera regional utveckling. Initiativet bygger på nätverk där man matchar regioner som är starka inom vissa sakområden med regioner som behöver utvecklas inom motsvarande sakområde. Bästa praxis ska överföras till regioner som vill utvecklas inom det specifika området.

För insatsområdet Innovativa miljöer finns tydliga kopplingar till temat Innovation and knowledge economy som fokuserar på FoU och innovationer. Inom övriga insatsområden finns också goda möjligheter att utbyta erfarenheter med andra regioner inom temat Innovation and knowledge economy.

Övriga gemenskapsprogram

EU:s sjunde ramprogram för forskning och utveckling (FP7)

EU:s arbete för att stimulera forskning och utveckling bedrivs i ramprogram och har som ambition att förbättra Europas industriella konkurrenskraft, exploatera den inre marknadens fördelar samt att tillfredsställa samhällets behov av en hållbar utveckling och förbättrad livskvalitet. Sjunde ramprogrammet består av fyra delprogram: *samarbete* (forsknings- och nätverksprojekt inom tio utvalda tematiska områden), *idéer* (stöd till grundforskning), *mänskliga resurser* (forskarrörlighet och karriärutveckling) samt *kapaciteter* (stöd till forskningsinfrastruktur och mindre företag).

För området Innovativa miljöer som bl.a. syftar till att stärka forskningsmiljöerna samt öka samverkan mellan näringsliv, samhälle och akademi, finns flera utvecklingsmöjligheter inom Sjunde ramprogrammet. En nyhet är samverkan i form av Teknikplattformar för små och stora företag, forskningsorganisationer och myndigheter med flera som ska resultera i gemensamma forskningsprogram. Inom delprogrammet Kapaciteter finns också möjligheter att utveckla europeiska kunskapsregioner genom nätverk av regioner och forskningskluster.

Ramprogrammet för konkurrenskraft och innovation (CIP)

Ramprogrammet för konkurrenskraft och innovation (CIP) bildar en gemensam ram för särskilda program som är viktiga för att skapa en ökad produktivitet, innovationskapacitet och hållbar tillväxt inom EU, och som samtidigt beaktar miljöfrågorna. Programmet ska komplettera de forskningsinriktade insatser som bedrivs inom EU:s sjunde ramprogram. Ambitionen med ramprogrammet för konkurrenskraft och innovation är att utveckla företagens konkurrenskraft, främja innovationer, påskynda utvecklingen av ett konkurrenskraftigt och innovativt informationssamhälle för alla, samt att främja energieffektivitet och förnybara energikällor i alla sektorer. Programmet är strategiskt inriktat på tre delprogram: *programmet för entreprenörskap och innovation*, *IKT-stödprogrammet* (informations- och kommunikationsteknik) samt programmet *Intelligent energi – Europa*.

Ramprogrammet för konkurrenskraft och innovation (CIP) och det operativa programmet för regional konkurrenskraft berör i stor utsträckning samma typ av insatsområden. Detta innebär att det finns goda möjligheter för regionen att vidareutveckla och använda erfarenheter från genomförda strukturfondsprojekt i ett internationellt sammanhang. Inom området Entreprenörskap finns möjligheter att bl.a. arbeta inom CIP med entreprenörskapstänkande och entreprenörskapskulturer samt tillgång till finansiering för företag i nyetablerings- och tillväxtfasen. Inom området Innovativa miljöer finns finansieringsmöjligheter från CIP för t.ex. innovationsnätverk, främjandet av miljöinnovationer och nya typer av innovationstjänster. Inom området "Ett utvecklat informationssamhälle" finns tydliga kopplingar till IKT-programmet som syftar till att skapa ett informationssamhälle för alla med mer omfattande användning av och investeringar i IKT.

JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises)

EU-kommissionen har vid ett flertal tillfällen påpekat behovet att öka tillgången på kapital för små- och medelstora företag samt mikroföretag. Företag i många regioner har erfarit stora svårigheter att finansiera sina investeringar. Ett område som särskilt nämnts i dessa sammanhang är företag inom den sociala ekonomin. Initiativet med JEREMIE är ett försök från EU-kommissionen tillsammans med Europeiska Investeringsbanken att förbättra utbudet av kapital till aktuella målgrupper. Mervärdet av JEREMIE består bland annat i att bygga upp hållbara revolverande kapitalförsörjningsmodeller där grundkapitalet tas av ERUF (Europeiska Regionala Utvecklingsfonden). Detta grundkapital kan sedan växlas upp med kapital från Europeiska Investeringsbanken.

Möjlighet finns också att lägga till tillskott av kapital från andra finansiella aktörer t ex på regional nivå. Beroende på olika förutsättningar inom de olika programområdena kan regionala JEREMIE applikationer utarbetas.

Olika projekt inom JEREMIE programmet bör vara komplementära till insatsområdet "Innovativa miljöer" och "Entreprenörskap" i det operativa programmet i Östra Mellansverige.

Erfarenhetsutbyte med utvecklingsprogram i andra europeiska länder

Ambitionen från programmets sida är att utnyttja de nya möjligheter som ges under programperioden, gällande samarbete med utvecklingsprogram i andra länder med syftet att stimulera erfarenhetsutbyte kring regionala utvecklingsfrågor.

5. Genomförande

I programmet skall ett avsnitt som tydligt beskriver genomförandet återfinnas. Näringsdepartementet i samråd med förvaltningsmyndigheten NUTEK avser att utforma detta avsnitt.

Avsnittet skall utformas med utgångspunkt i den beskrivning av förvaltnings- och kontrollsystemet som återfinns i annex IX (d) i den preliminära versionen av Europeiska kommissionens genomförandeförordning.

Urvalskriterier och indikatorer med avseende på miljö kommer att användas dels i urvalsprocessen men också för att styra projekten under genomförandet. För att garantera att miljöperspektivet beaktas också i programgenomförandet behöver det tas fram verktyg och checklistor. Det är också viktigt att det finns tillräcklig kompetens i beslutsorganisationen.

Urvalskriterier

Villkor för stöd

Beredningen av ansökningar är en central del när det gäller att säkerställa att programmets prioriteringar får största möjliga genomslag i praktiken. Programmets mål är projekthanterings överordnade ram. Projektens aktiviteter ska:

- Vara stödberättigade enligt programmet
- Bidra till att uppfylla programmets mål

En grund för att ett korrekt beslut ska kunna fattas är dessutom fullständiga ansökningshandlingar och beslutsunderlag. Projektbeskrivningen utgör en väsentlig del av ansökningshandlingen. Här bör vägledande och avgörande faktorer vara identifierade, som ska säkerställa god kvalitet på genomförandet av projektet.

Följande kriterier är grundläggande villkor i varje projekt:

- Projektet ska vara väl förankrat bland berörda parter.
- I projektbeskrivningen ska det tydligt framgå hur projektet ska ledas, styras och genomföras. Vidare bör projektet aktiviteter kopplas till budgeten.
- Ett kostnadseffektivt förhållningssätt till projektets aktiviteter ska genomsyra projektbeskrivningen och budgeten.
- I projektbeskrivningen ska det tydligt framgå vilka aktiviteter som ska vidtas för att projektet ska få långsiktiga effekter.
- Medfinansieringen skall vara beslutad innan beslut om EU finansiering kan fattas.
- Hållbar utveckling. Varje projektägare ska redovisa vad projektet förväntas ha för påverkan på de horisontella kriterierna; integration, jämställdhet, miljö och folkhälsa. Denna påverkan redovisas med hjälp av s.k. klassificeringsindikatorer. Varje projekt förväntas utöver denna redovisning också arbeta aktivt med minst ett av de horisontella kriterierna inom hållbar utveckling. Projektet väljer det kriterium där man har störst förutsättningar att påverka eller där störst behov finns.

Urvalskriterier

Ett viktigt verktyg för att med god precision prioritera de projekt som i största möjliga mån bidrar till programmets målsättningar är urvalskriterierna. I beredning och prioritering bland projekten används urvalskriterier.

- **Privat finansiering.** Projekt ska baseras på företagets behov och engagemang. Detta mäts i projektets grad av privat finansiering, antingen i form av likvida medel, eget arbete eller material.
- **Små och medelstora företag.** Projektet ska verka för små och/eller små och medelstora företag.
- **Samverkan mellan näringsliv, utbildningssystem och/eller högskola/universitet.** Projektet medverkar till att samarbetet mellan små och medelstora företag och gymnasier, högskolor och universitet utvecklas.
- **Gränsöverskridande.** Projekt som stimulerar och medverkar till samarbete samt utbyte av erfarenheter över kommungränser, länsgränser, programområdesgränser och nationsgränser.
- **Gränsöverskridande arbetssätt och tema,** såsom mellan två etablerade kompetensområden eller klusterinitiativ.
- I beredningen görs en bedömning av projektens möjlighet att skapa **långsiktiga resultat** och medverka till **förändrade strukturer.**
- Förstudier prioriteras då dessa skapar förutsättningar för en bredare dialog och projekt av högre kvalitet.
- **Miljöpåverkan.** Projekt som medverkar till att uppfylla de nationella och regionala miljömålen. De viktigaste strategierna för att uppnå dessa mål handlar om effektivare energianvändning, giftfria kretslopp samt hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö.

Indikatorer

För att se hur insatserna bidragit till målen ska indikatorer på måluppfyllelse anges. Indikatorer finns på insatsområdesnivå och åtgärdsnivå och är av följande slag:

- Resultatindikatorer – visar på direkta resultat av projekten
- Aktivitetsindikatorer – beskriver omfattningen av vad som gjorts
- Klassificeringsindikatorer – beskriver omfattning avseende hållbar utveckling
- Effektindikatorer - visar på kort- och långsiktiga effekter.
- Finansiella indikatorer – visar på resursanvändningen

Projekten ska medverka till att uppfylla de mål som gäller för varje åtgärd, och resultaten kommer att mätas med indikatorer av olika slag och på olika nivåer. Vilka projekt som mäts med vilka indikatorer framgår av tabellerna nedan. Vissa av indikatorerna är fastställda av Europeiska kommissionen eller av regeringen för att möjliggöra jämförelser mellan programområden. Några indikatorer är programspecifika för det operativa programmet i Östra Mellansverige.

Resultatindikatorer

När det gäller resultatindikatorerna ska en bedömning om vad projektet förväntas uppnå anges vid projektets start. Vid projektets slut ska det verkliga utfallet anges.

Åtgärd i program	Nr	Indikator	Definition	Bedöms av: Handläggare/ projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	1	Antal skapade arbetstillfällen (årsarbetskrafter)	Indikator 1 är en summering av indikator 2 och 3	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	2	Antal skapade arbetstillfällen (årsarbetskrafter) för kvinnor	Antal nya jobb för kvinnor, både privata och offentliga, som skapats direkt av projektet, exkl personer som är avlönade av projektet. Bedömning resp. utfall dagen efter slutrapportering av projektet. Det innebär att om en person haft en anställning i projektet under projektets gång och får en ny anställning, privat eller offentlig, dagen efter projektets slut skall den inkluderas under förutsättning att arbetstillfallet skapas med hjälp av projektet. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projekttiden. Det är alltid totalen, dvs totalt antal arbetstillfällen från projektets start, som skall rapporteras in. En heltid är 1650 timmar/år	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	3	Antal skapade arbetstillfällen (årsarbetskrafter) för män	Antal nya jobb för män, både privata och offentliga, som skapats direkt av projektet, exkl personer som är avlönade av projektet. Bedömning resp. utfall dagen efter slutrapportering av projektet. Det innebär att om en person haft en anställning i projektet under projektets gång och får en ny anställning, privat eller offentlig, dagen efter projektets slut skall den inkluderas under förutsättning att arbetstillfallet skapas med hjälp av projektet. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projekttiden. Det är alltid totalen, dvs totalt antal arbetstillfällen från projektets start, som skall rapporteras in. En heltid är 1650 timmar/år.	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	4	Antal skapade arbetstillfällen (årsarbetskrafter) för kvinnor och män med utländsk bakgrund	Antal nya jobb för kvinnor och män med utländsk bakgrund, både privata och offentliga, som skapats direkt av projektet, exkl personer som är avlönade av projektet. Bedömning resp. utfall dagen efter slutrapportering av projektet. Det innebär att om en person haft en anställning i projektet under projektets gång och får en ny anställning, privat eller offentlig, dagen efter projektets slut skall den inkluderas under förutsättning att arbetstillfallet skapas med hjälp av projektet. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projekttiden. Det är alltid totalen dvs totalt antal arbetstillfällen som skall rapporteras in. En heltid är 1650 timmar/år. Med utländsk bakgrund avses person som är utrikes född eller vars båda föräldrar är födda utomlands.	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	5	Antal nystartade företag	Indikator 5 är en summering av indikator 6, 7 och 8	Projektägare

A1, A2, B1, B2, B3	6	Antal nystartade företag ägda av kvinnor	Antal nystartade företag ägda av kvinnor, bedömning resp. utfall två år efter start. Som nystartat företag räknas ett företag är i uppstartsfasen. Uppstartsfasen beräknas pågå i högst två år efter registrering av företaget. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projektiden. Det är alltid totalen, dvs totalt antal nystartade företag från projektets start, som skall rapporteras in.	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	7	Antal nystartade företag ägda av män	Antal nystartade företag ägda av män, bedömning resp. utfall två år efter start. Som nystartat företag räknas ett företag är i uppstartsfasen. Uppstartsfasen beräknas pågå i högst två år efter registrering av företaget. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projektiden. Det är alltid totalen, dvs totalt antal nystartade företag från projektets start, som skall rapporteras in.	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	8	Antal nystartade företag mixed ägande	Antal nystartade företag med mixed ägande, bedömning resp. utfall två år efter start. Som nystartat företag räknas ett företag är i uppstartsfasen. Uppstartsfasen beräknas pågå i högst två år efter registrering av företaget. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projektiden. Det är alltid totalen, dvs totalt antal nystartade företag från projektets start, som skall rapporteras in.	Projektägare
A1, A2, B1, B2, B3	9	Antal företag ägda av personer med utländsk bakgrund som deltar i projekt i programmet	Antal företag som ägs av personer med utländsk bakgrund till övervägande del (<50%). Med utländsk bakgrund avses person som är utrikes född eller vars båda föräldrar är födda utomlands.	Projektägare
A1, A2, B1, B2	10	Antal deltagande företag i projektet	Antal deltagande företag i projektet	Handläggare
A1, A2, B1, B2	11	Deltagande företags branschtillhörighet (SNI-kod)	SNI, 2-siffernivå	Projektägare
A1, A2, B1, B2	12	Antal kvinnor som deltar i projektet	Antal kvinnor som deltar i projektet. Avser i projektet, såsom projektgrupp, styrgrupp, referensgrupp.	Projektägare
A1, A2, B1, B2	13	Antal män som deltar i projektet	Antal män som deltar i projektet. Avser i projektet, såsom projektgrupp, styrgrupp, referensgrupp.	Projektägare

A2	14	Antalet skapade arbetstillfällen för forskare	Antalet skapade arbetstillfällen för forskare. Antal nya jobb, både privata och offentliga, som skapats direkt av projektet, exkl personer som är avlönade av projektet. Bedömning resp. utfall dagen efter slutrapportering av projektet. Det innebär att om en person haft en anställning i projektet under projektets gång och får en ny anställning, privat eller offentlig, dagen efter projektets slut skall den inkluderas under förutsättning att arbetstillfället skapas med hjälp av projektet. Utfall skall, i samband med delredovisningar eller andra rapporteringar, registreras löpande under projektiden. Det är alltid totalen, dvs totalt antal arbetstillfällen från projektets start, som skall rapporteras in. En heltid är 1650 timmar/år.	Projektägare
A2	15	Antal studenter som får del av stödet till infrastrukturen	Bedömning av antal studenter som får del av stödet till utbildningsinfrastrukturen	Projektägare
A2	16	Antal nya klusterinitiativ	Antal nya klusterinitiativ eller innovationssystem under etablering.	Projektägare
A2	17	Antal ny infrastruktur för innovation	Antal nya teknik-, kompetenscentra eller andra tillväxtskapande kreativa mötesplatser eller miljöer.	Projektägare
B3	18	Genererade investeringar (sek)	Totala investeringar (EU+nationella+privata medel) som kommit till stånd som en följd av stödet (sek)	Projektägare
C2	19	Antal hushåll som till följd av projektet fått möjlig tillgång till bredbandsanslutning	Projekt som avser att ge fler hushåll möjlighet till access.	Projektägare
C2	20	Antal företag som till följd av projektet fått möjlig tillgång till bredbandsanslutning	Projekt som avser att ge fler företag möjlighet till access.	Projektägare
C2	21	Antal offentliga institutioner som till följd av projektet fått möjlig tillgång till bredbandsanslutning	Projekt som avser att ge fler offentliga institutioner möjlighet till access.	Projektägare
C2	22	Antal invånare som får tillgång till bredband	Antal invånare som får tillgång till bredband genom projektet	Projektägare

Aktivitetsindikatorer

Kommissionens aktivitetsindikatorer

Kommissionens indikatorer är varandra helt uteslutande, vilket innebär att ett projekt endast kan rapporteras under en kategori.

Åtgärd i ram	Nr	Indikator/ Kategori	Definition	Bedöms av Handläggare/ projektägare
A1	23	Antal projekt inriktade mot forskning och teknisk utveckling	Indikatorn hämtas från utgiftskategorierna 1-2, 4 och 7	Handläggare
A1	24	Antal samarbetsprojekt mellan företag och forskningsinstitut	Indikatorn hämtas från utgiftskategori 3	Handläggare
A2	28	Antal projekt avseende utbildningsinfrastrukturen	Indikatorn hämtas från utgiftskategorin 75 (utbildningsinfrastruktur)	Handläggare
B3	25	Antal projekt	Antal projekt med direkt investeringsstöd till små och medelstora företag. Indikatorn hämtas från utgiftskategori 8.	Handläggare
B3	26	Antal projekt med stöd till nystartade företag	Antal projekt med stöd till nystartade företag, bedömning resp. utfall två år efter start. Indikatorn hämtas från utgiftskategori 8.	Handläggare
C2	27	Antal projekt	Indikatorn hämtas från utgiftskategorierna 10-15	Handläggare

Övriga aktivitetsindikatorer

Åtgärd i program	Nr	Indikator	Definition	Bedöms av: Handläggare/ projektägare
A1	29	Antal projekt	Indikator 29 är en summering av indikator 30, 31 och 32	Handläggare
A1	30	Antal projekt för samverkan mellan näringsliv, högskola/universitet och annan offentlig verksamhet	Projekt med inriktning mot att stimulera innovationssystem och kluster.	Handläggare

A1	31	Antal projekt för samverkan mellan näringsliv och offentlig verksamhet exkl. högskola/universitet	Projekt med inriktning mot att stimulera kluster.	Handläggare
A2	32	Antal projekt för samverkan mellan företag	Projekt med inriktning mot att stimulera kluster.	Handläggare
A2	33	Antal projekt	Indikator 33 är en summering av indikator 34 och 35	Handläggare
A2	34	Antal projekt för produktutveckling	Projekt med inriktning mot att främja utveckling av varor och tjänster.	Handläggare
A2	35	Antal projekt för processutveckling	Projekt med inriktning mot att främja utveckling av processer.	Handläggare
B1	39	Antal projekt	Indikator 39 är en summering av indikator 40, 41 och 42.	Handläggare
B1	40	Antal projekt med inriktning mot gymnasienivå	Projekt med inriktning på att främja entreprenörskap i offentlig och/eller privat sektor	Handläggare
B1	41	Antal projekt med inriktning mot eftergymnasial nivå	Projekt med inriktning på att främja entreprenörskap i offentlig och/eller privat sektor	Handläggare
B1	42	Antal projekt med inriktning mot företag och företagande	Projekt med inriktning på att främja entreprenörskap i offentlig och/eller privat sektor	Handläggare
B2	36	Antal projekt	Indikator 36 är en summering av indikator 37 och 38.	Handläggare
B2	37	Antal projekt med inriktning mot internationalisering	Projekt med inriktning mot marknadsutvidgande insatser i företag. Marknadsutvidgande insatser i internationella marknader.	Handläggare
B2	38	Antal projekt med inriktning mot inhemsk marknadsutvidgning	Projekt med inriktning mot marknadsutvidgande insatser i företag. Marknadsutvidgande insatser i inhemska marknader.	Handläggare
C1	43	Antal samverkansprojekt som omfattar fler än ett transportslag	Projekt som avser att få till stånd en samverkan mellan transportslag i såväl planerings- som i genomförandefasen	Handläggare
C1	44	Antal projekt för fler intermodala transportlösningar	Projekt som avser att förbättra möjligheterna för den intermodala trafiken. (Kombinerade transporter med en gemensam lastbärare)	Handläggare
C1	45	Antal samverkansprojekt för stärkt koppling mellan trafikering och infrastrukturåtgärder	Projekt som avser att få till stånd en ökad överensstämmelse mellan behovet av trafikering och behovet av infrastrukturåtgärder.	Handläggare

C1	46	Antal projekt för minskad pendlingstid	Projekt som avser att öka tillgängligheten till fler arbetsmarknads- och högre utbildningstillfällen genom en vidgning och förbättrad interaktion av och inom LA-regioner	Handläggare
----	----	--	---	-------------

Klassificeringsindikatorer

Varje projektägare ska redovisa vad projektet förväntas ha för påverkan på de horisontella kriterierna; integration, jämställdhet, miljö och folkhälsa. Denna påverkan redovisas med hjälp av s.k. klassificeringsindikatorer. För att bedöma projektens påverkan används checklistor och andra verktyg.

Åtgärd i program	Nr	Indikator	Definition	Bedöms av Handläggare/ projektägare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	47	Antal projekt som direkt syftar till att öka jämställdheten	Ökad jämställdhet är en av projektets huvudmålsättningar, vilket tydligt avspeglas i projektets redovisade aktiviteter, målsättningar och förväntat resultat.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	48	Antal projekt som har en övervägande positiv påverkan ur ett jämställdhetsperspektiv	Projektets påverkan på jämställdhet redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande positiv påverkan. Flera aktiviteter för att förbättra jämställdheten ska genomföras i projektet.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	49	Antal projekt som har en övervägande negativ påverkan ur ett jämställdhetsperspektiv	Projektets påverkan på jämställdhet redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande negativ påverkan. Projektet innehåller åtgärder för att minimera de negativa effekterna.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	50	Antal projekt som direkt syftar till att öka mångfalden och integrationen	Ökad mångfald och integration är en av huvudmålsättningar, vilket tydligt avspeglas i projektets redovisade aktiviteter, målsättningar och förväntat resultat,	Handläggare

A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	51	Antal projekt som har en övervägande positiv påverkan ur ett mångfalds- och integrationsperspektiv	Projektets påverkan på mångfald och integration redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande positiv påverkan. Flera aktiviteter för att förbättra mångfald och integration ska genomföras i projektet.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	52	Antal projekt som har en övervägande negativ påverkan ur ett mångfalds- och integrationsperspektiv	Projektets påverkan på mångfald och integration redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande negativ påverkan. Projektet innehåller åtgärder för att minimera de negativa effekterna.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	53	Antal projekt som direkt syftar till att förbättra miljön	Förbättrad miljö är en av projektets huvudmålsättningar, vilket tydligt avspeglas i projektets redovisade aktiviteter målsättningar och förväntat resultat.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	54	Antal projekt som har en övervägande positiv påverkan på miljön	Projektets påverkan på miljön redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande positiv påverkan. Flera aktiviteter för att förbättra miljön ska genomföras i projektet.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	55	Antal projekt som har en övervägande negativ påverkan på miljön	Projektets påverkan på miljön redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande negativ påverkan. Projektet innehåller åtgärder för att minimera de negativa effekterna.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	56	Antal projekt som direkt syftar till att förbättra folkhälsan	Förbättrad folkhälsa är en av projektets huvudmålsättningar, vilket tydligt avspeglas i projektets redovisade aktiviteter målsättningar och förväntat resultat.	Handläggare
A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	57	Antal projekt som har en övervägande positiv påverkan på folkhälsan	Projektets påverkan på folkhälsan redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande positiv påverkan. Flera aktiviteter för att förbättra folkhälsan ska genomföras i projektet.	Handläggare

A1, A2, B1, B2, B3, C1, C2	58	Antal projekt som har en övervägande negativ påverkan på folkhälsan	Projektets påverkan på folkhälsan redovisas i projektbeskrivningen. Projektet bedöms ha en övervägande negativ påverkan. Projektet innehåller åtgärder för att minimera de negativa effekterna.	Handläggare
----------------------------------	----	---	---	-------------

Effektindikatorer

Medan resultat- och aktivitetsindikatorerna är direkt relaterade till programgenomförandet avser effektindikatorerna mer att belysa mer generella effekter av programmet. Effektindikatorerna är i mindre grad än de övriga indikatorerna direkt relaterade till programgenomförandet. Det är svårt att specificera programmets påverkan på dessa effekter. Inte desto mindre är det relevant att stämma av dessa indikatorer, bland annat följa den ekonomiska utvecklingen i regionen i relation till programmets insatser samt för att verifiera programmets relevans under programgenomförandet. Följande effektindikatorer avses att följas upp:

- BRP:s utveckling⁵³
- Medellönens utveckling⁵⁴
- Sysselsättningsutvecklingen, med avseende på antalet arbetstillfällen⁵⁵
- Förvärvsfrekvensen, med avseende på andelen sysselsatta i ålder 20-64 år⁵⁶.

Utgångslägen för effektindikatorerna återfinns i programmets analysavsnitt.

Finansiella indikatorer

Det finansiella läget med avseende på beslut och utbetalning per åtgärd.

⁵³ För utgångsläge, se s. 22 tabell 5 i Operativa programmet.

⁵⁴ För utgångsläge, se s. 23 diagram 3 i Operativa programmet.

⁵⁵ Antal sysselsatta, dagbefolkning 20-64 år var år 2004 totalt i Östra Mellansverige 627 060 varav 324 895 män och 302 165 kvinnor. Uppsala: 59 273 män resp. 61 178 kvinnor, Södermanland: 52 454 män resp. 49 934 kvinnor, Östergötland: 93 499 män resp. 82 902 kvinnor, Örebro: 62 178 män resp. 57 068 kvinnor, Västmanland: 57 491 män resp. 51 083 kvinnor.

⁵⁶ För utgångsläge, se s. 25 diagram 5 i Operativa programmet.

Statsstödstabell

Titel på statsstöd, ad hoc stöd	Nummer	Kommissionsbrev för godkännande	T.o.m.
1) Stöd genom Industriella Utvecklingscentra (IUC)	-	Här tillämpas reglerna om försumbart stöd	-
2) Förordning (SFS 2005:527) om regionalt investeringsbidrag	N646/99 N201/03 N596/04	SEC(2000)686 C(2003)4005 C(2005)160	2006-12-31
3) Förordning (SFS 1998:996) om sysselsättningsbidrag	E 23/95	SG(97)D4397	Ingen begränsning i tid
4) Förordning (SFS 2000:283) om regionalt bidrag till företagsutveckling	-	Här tillämpas reglerna om försumbart stöd	-
5) Förordning (SFS 1995:1254) om statligt stöd till teknisk forskning, industriellt utvecklingsarbete och uppfinnarverksamhet.	E93/125	D/12669	-
6) Förordning (SFS 1994:1100) om statlig finansiering genom ALMI Företagspartner AB och dess dotterbolag.	-	-	-
7) Förordning (2003:262) om statliga bidrag till klimatinvesteringsprogram.	N211/99 N408/02	D/106090	Ingen begränsning i tid
		2003-03-28 C(2003)220	2006-12-31

Förvaltningsmyndigheten kommer i överensstämmelse med dess skyldigheter att hålla statstödstabellen aktuell. Introduktion av en ny statsstödsform eller ett ad hoc stöd kräver en ändring av det operativa programmet.

Förvaltningsmyndigheten kommer att kontrollera att regeln om försumbart stöd efterlevs. Företagen kommer i ansökningshandlingen få uppge om och hur mycket de beviljats i stöd under de tre närmast föregående åren.

Finansieringstabeller

Finansieringsplan per år
Östra Mellansverige 2007-2013

	Structural Funding ERDF (1)	Cohesion Fund (2)	Total (3) = (1)+(2)
2007			
In Regions without transitional support	10 899 330		10 899 330
Total 2007	10 899 330		10 899 330
2008			
In Regions without transitional support	11 117 316		11 117 316
Total 2008	11 117 316		11 117 316
2009			
In Regions without transitional support	11 339 663		11 339 663
Total 2009	11 339 663		11 339 663
2010			
In Regions without transitional support	11 566 456		11 566 456
Total 2010	11 566 456		11 566 456
2011			
In Regions without transitional support	11 797 785		11 797 785
Total 2011	11 797 785		11 797 785
2012			
In Regions without transitional support	12 033 741		12 033 741
Total 2012	12 033 741		12 033 741
2013			
In Regions without transitional support	12 274 415		12 274 415
Total 2013	12 274 415		12 274 415
Total in Regions without transitional support (2007-2013)	81 028 706		81 028 706
Grand Total 2007-2013	81 028 706		81 028 706

Finansieringsplan per insatsområde i Euro
Östra Mellansverige 2007-2013

	ERUF (a)	Nationell finansiering (b) = (c) + (d)	Nationell finansiering		Total kostnad (e) = (a) + (b)	EG % av tot.off. (f) = (a)/(e)	För information	
			Nationell Offentlig finansiering (c)	Nationell Privat finansiering (d)			Finansiering från EIB	Annan finansiering
A Innovativa miljöer	23 336 267	43 338 782	43 338 782	Privat finansiering tillkommer	66 675 049	35%		
B Entreprenörskap	38 893 779	72 231 304	72 231 304	Privat finansiering tillkommer	111 125 083	35%		
C Tillgänglighet	15 557 512	28 892 522	28 892 522	Privat finansiering tillkommer	44 450 034	35%		
D Tekniskt stöd	3 241 148	3 241 148	3 241 148		6 482 296	50%		
Total	81 028 706	147 703 756	147 703 756		228 732 462	35,43%		

Part B: Indicative breakdown of the Community contribution by category in the operational programme

Commission reference No: _____

Name of the programme: _____

Date of the last Commission decision for the Operational Programme concerned:
 __/__/__

(in euros)

(in euros)

(in euros)

Dimension 1 Priority theme		Dimension 2 Form of finance		Dimension 3 Territory	
Code *	Amount **	Code *	Amount **	Code *	Amount **
01	4667254	01	10 000 000	04	77 787 558
02	7000880	03	67 787 558		
03	7000880				
04	4667254				
05	10209617				
06	3403206				
07	3403206				
08	10209617				
09	11668133				
10	3889378				
11	3889378				
26	3889378				
28	3889378				

* The categories should be coded for each dimension using the standard classification.

** Estimated amount of the Community contribution for each category.

**Part C: Cumulative breakdown of allocations of the Community contribution
by category in the annual and final report on implementation**

Commission reference No: _____

Name of the programme:

Date of the last Commission decision for the Operational Programme concerned:
__/__/__

Combination of codes of dimensions 1 to 5					
Code * Dimension 1 Priority theme	Code * Dimension 2 Form of finance	Code * Dimension 3 Territory	Code * Dimension 4 Economic activity	Code * Dimension 5 Location	Amount **
01	01	04			4667254
02	01	04			7000880
03	01	04			7000880
04	01	04			4667254
05	01	04			10209617
06	01	04			3403206
07	01	04			3612823
08	03	04			10 000 000
09	01	04			11668133
10	01	04			3889378
11	01	04			3889378
26	01	04			3889378
28	01	04			3889378
Total					

* The categories should be coded for each dimension using the standard classification.

** Allocated amount of the Community contribution for each combination of categories.